

**NAZAR İŞANKUL’UN “ANNE ŞARKISI”
ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR DİL
İNCELEMESİ
(İNCELEME-METİN-AKTARMA)**

Ayşenur KAPLAN

**Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Nursan ILDIRI
2024
Her Hakkı Saklıdır.**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI BİLİM DALI

Ayşenur KAPLAN
ORCID ID: 0009-0007-8150-6263

NAZAR İŞANKUL’UN “ANNE ŞARKISI” ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR DİL
İNCELEMESİ (İNCELEME-METİN-AKTARMA)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Nursan ILDIRI

ERZURUM – 2024

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
ÖN SÖZ.....	VI
ÖZBEK YENİ LATİN ALFABESİ.....	VII
TABLolar DİZİNİ.....	VIII
GİRİŞ	1
I. ÖZBEK TÜRKÇESİ	1
II. NAZAR İŞANKUL’UN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ.....	1
III. ANNE ŞARKISI “MOMOQO‘SHİQ” KISSASI	3
IV. YÖNTEM VE TEKNİKLER.....	4
A. Araştırmanın Amacı	4
B. Terim ve Tanımları	5
C. Kuramsal Çevre	5
D. İlgili Araştırmalar	6
E. Araştırmanın Özgün Değeri	6
F. Araştırmanın Yaygın Etkisi	6
G. Yöntem	6
H. Tez Öneri Konusunun Önceki Araştırma Alanlarıyla İlişkisi	7

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOĞİYA)

1.1. SÖZCÜK TÜRETİMİ (SO‘Z YASALİSHİ)	9
1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri	9
1.1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri.....	12
1.1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	14
1.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri	15
1.2. KELİME ÇEKİMİ VE ÇEŞİTLERİ	16
1.2.1. İsimler.....	16

1.2.1.1. İsim İşletim Ekleri	16
1.2.1.1.1. Çokluk Eki	16
1.2.1.1.2. İyelik Ekleri	17
1.2.1.1.3. Aitlik Eki.....	18
1.2.1.1.4. Hâl Ekleri.....	18
1.2.1.1.5. İsimlerde Bildirme (Ek-fiil)	24
1.2.2. Zamirler	26
1.2.2.1. Şahıs Zamirleri.....	27
1.2.2.2. Dönüşlülük Zamirleri	29
1.2.2.3. İşaret Zamirleri	30
1.2.2.4. Soru Zamirleri	30
1.2.2.5. Belirsizlik Zamirleri	31
1.2.3. Sıfatlar	32
1.2.3.1. Niteleme Sıfatları.....	32
1.2.3.2. Belirtme Sıfatları	34
1.2.3.2.1. İşaret Sıfatları.....	34
1.2.3.2.2. Sayı Sıfatları	35
1.2.3.2.3. Soru Sıfatları.....	37
1.2.3.2.4. Belirsizlik Sıfatları.....	39
1.2.4. Zarflar	40
1.2.4.1. Yer- Yön Zarfları.....	40
1.2.4.2. Zaman Zarfları.....	41
1.2.4.3. Durum Zarfları.....	43
1.2.4.4. Soru Zarfları	44
1.2.4.5. Azlık-Çokluk Zarfları	44
1.2.5. Bağlaçlar.....	45
1.2.6. Edatlar	47
1.2.7. Ünlem	48
1.2.8. Modal Sözler	50
1.2.8.1. Anlam Bakımından Modal Sözler	50
1.2.8.1.1. Düşüncenin Net Olduğunu İfade Eden Modal Sözler	50
1.2.8.1.2. Düşüncenin Net Olmadığını İfade Eden Modal Sözler	50

1.2.8.1.3. Düşünceyi Örneklendiren Modal Sözcükler.....	51
1.2.8.1.4. Hissî Durum Anlamı İfade Eden Modal Sözcükler.....	52
1.2.8.1.5. Onay ya da Onaylamama İfade Eden Modal Sözcükler.....	53
1.2.9. Fiil.....	54
1.2.9.1. Fiil İşletimi	54
1.2.9.1.1. Şahıs Ekleri	54
1.2.9.1.2. Fiil Çekiminde Basit Zamanlar ve Kipler.....	56
1.2.9.1.3. Birleşik Zamanlar ve Kipler	67
1.2.9.1.4. Birleşik Fiiller	72
1.2.9.1.5. Fiilimsiler.....	76

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYON VE METİN AKTARIMI

2.1. ANNE ŞARKISI “MOMOQO‘SHİQ”	83
---------------------------------------	----

SONUÇ.....	222
KAYNAKÇA	225
ÖZ GEÇMİŞ.....	227

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAZAR İŞANKUL'UN "ANNE ŞARKISI" ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR DİL
İNCELEMESİ (İNCELEME-METİN-AKTARMA)

Ayşenur KAPLAN

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Nursan ILDIRI

2024, Sayfa: 227+XI

Jüri: Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR (Başkan)

Doç. Dr. Erhan GİRAY

Dr. Öğr. Üyesi Nursan ILDIRI

Özbek Edebiyatı Türk dünyasının güçlü edebiyatlarından biridir. Sovyetler Birliği döneminde baskı ve yasaklama dönemleri geçiren Özbek edebiyatı yazar ve şairleri yine de söylemek istediklerini edebî sanatların imkânlarından faydalanarak ve sembolik anlatım yoluna başvurarak dile getirmişlerdir. Özbekistan'ın Kaşkaderya vilayetinde dünyaya gelen günümüz Özbek edebiyatının güçlü yazarlarından biri olan Nazar İşankul sözsanatlarının ifade gücüne kattığı imkânlardan en üst seviyede faydalanarak kaleme aldığı hikâyelerinin çoğunun konusunu tarihten almış, Rusların uyguladıkları baskı politikalarını sembolik ifadelerle ve çok canlı bir dille dile getirmiştir.

Bu çalışmada yazarın "Anne Şarkısı" adlı hikâyesi incelenmiştir. Hikâye kırsal bir bölgede geçimini sağlamak için ömrü pamuk tarlalarında çalışmakla geçen halkın hayatını ele alır. Hikâyede halkın hayatını araştırmak ve öğrenmek için o bölgeye gelen yetenekli yazar Şemsi Selah ile Muazzam adlı bir köy kadınının başından geçen olaylar anlatılır.

Bu çalışmada yazarın "Anne Şarkısı" eseri Türkiye Türkçesine aktarılmış, aktarılan eserin şekil bilgisi özellikleri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar çalışmanın sonunda yer alan sonuçlar kısmında dikkatle sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Özbek Türkçesi, Nazar İşankul, Şekil Bilgisi, İnceleme

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
LANGUAGE STUDY ON THE NAZAR İSANKUL'S "MOTHER'S SONG"
(QİSSA) (LANGUAGE REVIEW-TEXT-TRANSFER)
Ayşenur KAPLAN

Advisor: Assist. Prof. Dr. Nursan ILDIRI

2024, Pages: 227+XI

Jury: Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR (Chairman)

Assoc. Prof. Dr. Erhan GİRAY

Assist. Prof. Dr. Nursan ILDIRI

Uzbek Literature is one of the powerful literatures of the Turkish world. Uzbek literature writers and poets, who went through periods of oppression and prohibition during the Soviet Union, still expressed what they wanted to say by taking advantage of the opportunities of literary arts and searching for symbolic expression ways. Nazar İşankul, one of the powerful figures of today's Uzbek literature from Uzbekistan's Kashkadarya province, tells most of the stories he wrote by making the most of the opportunities provided by the expressive power of verbal arts, and expresses the oppression policies implemented by the Russians with symbolic expressions and in a lively language.

This is the story of the famous author called “Mother Song”. The story deals with the lives of people who spend their lives working in cotton fields to make a living. The story tells the events experienced by the talented writer Şemsi Selah and a village woman named Muazzam, who came as travelers to research and learn about people's lives.

This famous author's work "Mother's Song" has been translated into Turkey Turkish, and the morphological features of the transferred work are as follows. The results obtained are presented as part of the sections at the end.

Keywords: Uzbek Turkish, Nazar İşankul, Morphology, Analysis

ÖN SÖZ

Özbek edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Nazar İşankul, güçlü bir üslupla kaleme aldığı eserinde, kırsal bir bölgede geçimini sağlamak için ömrü pamuk tarlalarında çalışmakla geçen halkın hayatını ele alır.

Çalışma, dil incelemesi ve metin aktarımı olmak üzere iki temel bölümden oluşmaktadır. Tez çalışmasında kullanılan yöntem ve teknikler, çalışmanın amacı, yaygın etkisi, Özbek Türkçesi, Nazar İşankul'un hayatı ve eserleri hakkındaki temel bilgilere, çalışmanın girişinde yer verilmiştir. Birinci bölümde Türkiye Türkçesine aktarılan metnin şekil bilgisi özellikleri iki lehçe kıyaslanarak incelenmiştir.

İkinci bölümde eserin Özbek Kiril alfabesinden yeni Özbek Latin alfabesine çevirisi yapılmış ve Türkiye Türkçesine aktarımı gerçekleştirilmiştir. Bu aktarım yapılırken her cümle, karşısında Türkiye Türkçesi karşılıkları verilerek tablolar halinde yazılmıştır. Türkiye Türkçesine aktarımı yapılırken metnin aslına bağlı kalınmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde, çalışmada elde edilen bulgular örnekleriyle birlikte belirtilmiştir.

Çalışmamda, her koşulda yanımda olan, benden yardımını hiç esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nursan ILDIRI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca maddi ve manevi her anımda yanımda olan, beni destekleyen kıymetli eşim ve aileme teşekkürü borç bilirim.

Erzurum-2024

Ayşenur KAPLAN

ÖZBEK YENİ LATİN ALFABESİ

Özbek Latini	Türkiye Türkçesi Karşılığı	Özbek Latini	Türkiye Türkçesi Karşılığı
A-a	Ä-ä	Q-q	Қ-қ
B-b	B-b	R-r	R-r
D-d	D-d	S-s	S-s
E-e	E-e	T-t	T-t
F-f	F-f	U-u	U-u/Ü-ü
G-g	G-g	V-v	V-v
H-h	H-h	X-x	X-x
I-ı	İ-i	Y-y	Y-y
J-j	C-c/J-j	Z-z	Z-z
K-k	K-k	O‘-o‘	O-o/Ö-ö
L-l	L-l	G‘-g‘	Ğ-ğ
M-m	M-m	Sh-sh	Ş-ş
N-n	N-n	Ch-ch	Ç-ç
O-o	Å-å	Ng-ng	Ng-ng
P-p	P-p		

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri	9
Tablo 1.1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri.....	12
Tablo 1.1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	14
Tablo 1.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri	15
Tablo 1.2.1. Çokluk Eki	16
Tablo 1.2.2. İyelik Ekleri.....	17
Tablo 1.2.3. Aitlik Eki.....	18
Tablo 1.2.4. İlgi Hâli	19
Tablo 1.2.5. Yükleme Hâli	20
Tablo 1.2.6. Yönelme Hâli	20
Tablo 1.2.7. Bulunma Hâli	21
Tablo 1.2.8. Ayrılma Hâli	22
Tablo 1.2.9. Vasıta Hâli.....	22
Tablo 1.2.10. Eşitlik-Benzerlik Hâli	23
Tablo 1.2.11. Sınırlama Hâli	24
Tablo 1.2.12. Geniş Zaman	25
Tablo 1.2.13. Rivayet	25
Tablo 1.2.14. Hikâye	26
Tablo 1.2.15. Şahıs Zamirleri.....	27
Tablo 1.2.16. Dönüşlülük Zamirleri	29
Tablo 1.2.17. İşaret Zamirleri.....	30
Tablo 1.2.18. Soru Zamirleri	31
Tablo 1.2.19. Belirsizlik Zamirleri	31
Tablo 1.2.20. Niteleme Sıfatları	33

Tablo 1.2.21. Niteleme Sıfatları	33
Tablo 1.2.22. İşaret Sıfatları	34
Tablo 1.2.23. Asıl Sayı Sıfatları	35
Tablo 1.2.24. Sıra Sayı Sıfatları	36
Tablo 1.2.25. Yaklaşık Sayı Sıfatları.....	37
Tablo 1.2.26. Soru Sıfatları	38
Tablo 1.2.27. Soru Sıfatları	38
Tablo 1.2.28. Belirsizlik Sıfatları	39
Tablo 1.2.29. Yer- Yön Zarfları	40
Tablo 1.2.30. Zaman Zarfları	41
Tablo 1.2.31. Durum Zarfları	43
Tablo 1.2.32. Soru Zarfları	44
Tablo 1.2.33. Azlık-Çokluk Zarfları.....	44
Tablo 1.2.34. Bağlaçlar	45
Tablo 1.2.35. Edatlar	47
Tablo 1.2.36. Ünlem.....	49
Tablo 1.2.37. Düşüncenin Net Olduğunu İfade Eden Modal Sözler.....	50
Tablo 1.2.38. Düşüncenin Net Olmadığını İfade Eden Modal Sözler.....	51
Tablo 1.2.39. Düşünceyi Örneklendiren Modal Sözler	52
Tablo 1.2.40. Hissî Durum Anlamı İfade Eden Modal Sözler	52
Tablo 1.2.41. Onay ya da Onaylamama İfade Eden Modal Sözler	53
Tablo 1.2.42. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri.....	54
Tablo 1.2.43. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri	55
Tablo 1.2.44. Şimdiki Zaman Birinci Tip	56
Tablo 1.2.45. Şimdiki Zaman İkinci Tip	57

Tablo 1.2.46. Geniş Zaman	57
Tablo 1.2.47. Geniş Zamanın Olumsuz Çekimi	58
Tablo 1.2.48. Görülen Geçmiş Zaman	59
Tablo 1.2.49. Duyulan Geçmiş Zaman Birinci Tip	60
Tablo 1.2.50. Duyulan Geçmiş Zamanın Olumsuz Çekimi	61
Tablo 1.2.51. Duyulan Geçmiş Zaman İkinci Tip	61
Tablo 1.2.52. Duyulan Geçmiş Zamanın Olumsuz Çekimi	62
Tablo 1.2.53. Gelecek Zaman Birinci Tip	62
Tablo 1.2.54. Gelecek Zaman İkinci Tip	63
Tablo 1.2.55. Gelecek Zamanın Olumsuz Çekimi	63
Tablo 1.2.56. Emir Kipi	64
Tablo 1.2.57. Emir Kipinin Olumsuz Çekimi	65
Tablo 1.2.58. Şart Kipi	65
Tablo 1.2.59. Şart Kipinin Olumsuzluğu	66
Tablo 1.2.60. Gereklilik Kipi	66
Tablo 1.2.61. İstek Kipi	67
Tablo 1.2.62. Geniş Zamanın Hikâyesi	68
Tablo 1.2.63. Şimdiki Zamanın Hikâyesi	69
Tablo 1.2.64. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	69
Tablo 1.2.65. Duyulan Geçmiş Zaman Hikâyesinin Olumsuz Çekimi	70
Tablo 1.2.66. Gelecek Zamanın Hikâyesi	70
Tablo 1.2.67. Şimdiki Zamanın Rivâyeti	71
Tablo 1.2.68. Duyulan Geçmiş Zamanın Rivâyeti	71
Tablo 1.2.69. Birleşik Fiiller	72
Tablo 1.2.70. Yeterlilik Bildiren Tasviri Fiiller	73

Tablo 1.2.71. Tezlik veya Rica Bildiren Tasviri Fiiller	73
Tablo 1.2.72. Süreklilik, Devamlılık Bildiren Tasviri Fiiller.....	74
Tablo 1.2.73. İsim-Fiiller.....	76
Tablo 1.2.74. Sıfat-Fiiller	77
Tablo 1.2.75. Zarf-Fiiller.....	79
Tablo 2.1.1. Anne Şarkısı “Momoqo‘shiq”.....	83

GİRİŞ

I. ÖZBEK TÜRKÇESİ

Modern Özbekçe eski Çağatay yazı dilinin bir devamıdır. Çağatay yazı dilinde Özbekçe ögeler daha 18. Yüzyıldan başlayarak görünmeye başlamıştı. 1930'a kadar Arap alfabesiyle yazılan Özbekçe 1930-1940 yılları arasında Latin alfabesiyle yazılmaktaydı. Özbekçenin birçok diyalekti vardır. Bunlar başlıca dört grupta toplanabilir:

- 1.Harezmi- Kıpçak diyalektleri
- 2.Kuzey Özbek diyalekti
- 3.Güney Özbek diyalektleri
- 4.Harezmi-Oğuz diyalektleri (a. İkan-Kara Bulak, b. Hive).

Özbekçenin Harezmi-Kıpçak diyalektleri gerçekte Türk dillerinin Kıpçak grubuna, Harezmi-Oğuz diyalektleri 2 ve 3 sayılı Kuzey ve Güney diyalektleridir.

Güney Özbek diyalektleri şu alt gruplara ayrılır:

- 1.İrancalaşmış diyalektler (a. Semerkand, Karşi, Katta-Kurgan, Buhara vb.; b. Taşkent, Ura-Tübe, Cizzah, Leninabad vb.)
- 2.Yarı-İrancalaşmış diyalektler (a.yerek ağzılar, b. Fergana Özbekçesi: Fergana- Andican, Hokand; Namangan vb.)

Özbek yazı dili 1929-1930 yıllarından 1937'ye kadar fonetik ve yazım bakımlarından ünlü uyumunun korunduğu Kuzey Özbek diyalektlerine, gramer ve söz hazinesi bakımlarından da Taşkent ağzına dayanıyordu. 1937'de Özbek yazı dilinde esaslı değişiklikler yapıldı. Yazı dili, fonetik ve yazım bakımlarından İrancalaşmış Taşkent ağzına, gramer ve söz hazinesi bakımlarından da Fergana vadisi diyalektlerine dayandırıldı. (Tekin, 2003: 131).

II. NAZAR İŞANKUL'UN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ ŞAHSİYETİ

Nazar İşankul, 1962 yılında Kaşkaderya Vilayeti Kemeşi Kasabasının Tersota Köyünde dünyaya gelmiştir. 1981-1986 yılları arasında Taşkent Devlet Üniversitesi Gazetecilik bölümünde eğitim görmüştür. Taşkent Devlet Üniversitesinde lisansüstü eğitim görmüş ve 1991 yılında mezun olmuştur. Özbekistan Milliyetçi Hareketi,

Özbekistan Milli Üniversitesi, “Yazuvçı” gazetesi ve “Cahân âdâbiyâtı” gazetelerinde çalışmıştır. 1997 yılından itibaren Özbekistan radyo ve televizyon kanalında faaliyetlerde bulunmuştur. Eşankul, Özbekistan Yazarlar Birliği üyesidir. Nazar İşankul Özbek nesrine yeni bir ruh getiren, hikâye türünü Doğu ve Batı gelenekleri ile uyumlu şekilde kullanan ediplerden biridir. Batı edebiyatını yakından takip eden yazar Doğu ve Batının edebi tekniklerini birleştirerek Özbek edebiyatına yansıtmış olup modernist bir yazardır. Fakat Batı edebiyatından okuduğu Albert Camus, Franz Kafka gibi yazarların çok olmasa da etkisinde kalmıştır. Bu sebeple hikâyelerinde ara ara postmodern etkiler görülmektedir. Yazar hem yaşadığı dönemin zorluklarını hem tarihsel konuları harmanlamış ve eserlerine yansıtmıştır. Onun çocukluğu ve gençliği Rus emperyalizminin etkili olduğu zamanlarda geçmiştir. Rusların Türkleri zorla pamuk tarlalarında çalıştırdığı dönemde Nazar İşankul da pamuk toplamış, o zorlukların canlı şahidi olmuştur. Çocukluğunda pamuk toplarlarken Ruslar tarafından uçaklardan üzerlerine tarım ilaçlarının bilinçli olarak serpiildiğini ve buna maruz kalan Türk neslinin zarar gördüğünü, daha da küçülüp gittiğini röportajlarında anlatmıştır. Yazar bu durumu İstilâ hikâyesinde sembolik bir ifadeyle anlatmıştır. İstilâdan ve düşmanlardan kaçan kahraman sürekli ilaç kokusu duymakta ve bu koku onu zehirlemektedir. Nazar İşankul bu mesajlarla dolu eserlerini okuyucuya sadece edebi zevki tattırmak için değil tarihi ve yaşanan zorlukları gelecek kuşaklara aktarmak için yazmıştır. Rus dönemi devlet yönetiminin siyasi baskısı, yazarları da etkilemiş onların ya yazmamalarına ya da üstü kapalı yazmalarına neden olmuştur. İşankul’da da bu durumun etkisi görülmektedir. Yazar sosyal ve siyasal konulu eserler yazmış fakat siyasal konulu yazdığı hikâyeler, sembolik unsurların yoğun olduğu eserlerdir. Nazar İşankul sembolleri kullandığı için Özbek toprakları, kültürü ve tarihini, yaşananları bilmeyen kişiler onun hikâyelerini anlamakta zorlanabilirler. Bu nedenle yazarın hikâyelerini anlamak için İşankul’u tanımak, Türkistan tarihi hakkında bilgi edinmek gerekir. Nazar İşankul sadece siyasi değil sosyal konulara da değinmiş bir yazardır. O, eserlerinde kadınların düştüğü kötü durumlara karşı gösterdikleri sabrı, özveriye ve çocuklara duydukları sevgiyi işlemiştir.

Nazar İşankul’un ilk yayınları şiir türündedir. İlk nesir türündeki eseri Uruş âdâmları/Savaş İnsanları “Yâşlik” gazetesinde; ilk hikâyesi Maymun yetâklâgân âdam/Maymunla gezen adam ise “Âdâbiyât San’at” gazetesinde yayımlanmıştır. Bugüne kadar çeşitli yerlerde yayımlanan Ufk Ârtidâğı Kuyâş “Ufkun Ardındaki Güneş”,

Maymun yetäklägän adam “Maymunla Gezen Adam”, Şamālñi tutib bolmäydi “Rüzgârı Yakalayamazsın”, Mâmâqoşiq “Anne Şarkısı”, Yalpız Hidi “Nane Kokusu”, Şaftalı Güli “Şeftali Çiçeği”, Mendän Mengäçä “Benden Bana Kadar” gibi hikâyelerinin yanında içinde yazılarının da bulunduğu İcâd fâlsâfesi “İcat Felsefesi” adlı kitabı 2009 yılında yayınlanmıştır. Jälâliddin Mängüberdi, Şırâq “Deniz Feneri”, Äpâ-singillär “Abla Kız Kardeşler”, Tutâş taqdirlär “Bütün Takdirler” gibi hikâyeleri ise yazarın diğer hikâyelerindendir.

Özbek edebiyatı yazarları arasında önemli bir yere sahip olan Nazar İşankul eserleriyle birçok kişiye hitap etmekte ve hala da edebi eserler yazma çalışmalarına devam etmektedir (Öztürk, 2009: 12).

III. ANNE ŞARKISI “MOMOQO‘SHIQ” KISSASI

Yazarın güçlü bir üslupla yazmış olduğu bu eser, halkın hayatını araştırmak ve öğrenmek için geldiği bozkırda, genç ve yetenekli bir yazar olan Şemsi Selah’ın pamuk tarlalarını gezdiği anda şarkı söylerken görmüş olduğu Muazzam’a hayranlık duymasıyla başlayan bir aşk hikâyesini ele alır. O gizemli şarkı Selah’ın hayallerini alıp çok uzaklara, düş, arzu, samimiyet ve mucizelerin yeşerdiği çocukluk tepelerine doğru götürür.

“U keyingi paytlarda qo ‘shiq eshitib, o ‘zining hozirgiday hayajonlanganini hech eslay olmasdi, uning yig ‘lagisi kelardi, bo ‘g ‘zida toshday narsa tiqilib turar, borib u qizni quchgisi, rahmat aytgisi, oyog ‘iga yiqilgisi kelardi.” (İşankul, 2008: 123).

“O son zamanlarda bir şarkı dinleyip kendisinin şu anki kadar heyecanlandığını hiç hatırlamıyordu, o ağlamak istiyor, boğazına taş gibi bir şey takılıyor, gidip o kıza sarılası, teşekkür edesi, ayaklarına kapanası geliyordu.” (İşankul, 2008: 22).

Muazzam onun gözünde sanki başka bir dünyaya ait olan ve başka bir dünya için yaratılan eşsiz güzelliklere sahip bir kraliçe gibiydi. Selah’ın gözünde evrendeki tüm güzellikler ona bahşedilmiş gibiydi. Muazzam’ın keşfedilmesi gereken bir sesinin olduğunu ve bu sesin eğitilmesi gerektiğini düşünen Selah, onu şehre gitmek için ikna etmeye çalışır. Başkasıyla evli olduğunu öğrendiği Muazzam’ın o barakada, pamuk tarlalarında ve kocasının yanında mutsuz olduğunu düşünerek onu oradan koparmak ister.

İlk başta bu yolda Selah'a umut veren Muazzam çocuklarımı ve kocamı bırakamam düşüncesiyle bu fikirden vazgeçer. Bunu duyan Şemsi Selah'ın dünyası başına yıkılır. Çaresiz kalan Selah, Muazzam'ı da tüm hayal ve arzularını da o pamuk tarlaları üzerinde bırakıp oradan ayrılmak ister ve hikâye bu şekilde sona erer.

Sanatın ve edebiyatın gelişimini belirleyen temel estetik ilkelerden biri yaşam olaylarının ve insan kişiliğinin yeni açılardan keşfedilmesidir. Hikâyedeki kahramanlar sadece bu yönüyle değil, eserde resmedilen sahneler, çeşitli kişiler, yazarın doğup büyüdüğü yerle ilgili cahil, kaba ama sade ve samimi insanları konu etmesiyle de dikkat çekicidir. Yazar hikâyesinde o bölgenin canlı izlenimini veriyor, kırsal manzaralar ustaca somutlaştırılıyor, böylece okuyucu istemeden de olsa ana vatanının ayrılmaz bir parçası olduğunu fark ediyor (Niyozmatov, 2020:74).

Yazar, sembolik unsurların yoğun olduğu hikâyesinde dönemin zorluklarını, toplumun sefalet içinde yaşadığını, Rusların halkı zorla pamuk tarlalarında çalıştırdığını üstü kapalı bir şekilde anlatmıştır. İkilemeleri bolca kullanan yazar, anlamı kuvvetlendirmek için kullandığı tekrarlarla cümlelerde vurgular yapmıştır. Kurduğu uzun cümleler aynı zamanda derin bir anlama sahip olan bu hikâyede halkın ne kadar zor şartlar altında hayatını sürdürdüğünü güçlü bir üslupla kaleme almıştır (Öztürk, 2009: 12).

IV. YÖNTEM VE TEKNİKLER

A. Araştırmanın Amacı

Dil bilgisi çalışmaları genellikle dil bilgisinin konuları açıklanarak bunlara uygun örnekler bulunarak yapılmaktadır. Fakat kimi zaman araştırmacılar tarafından takip edilen kalıpların dışına çıkan ve ele alınmayan örnekler olması önemli bir problemdir. Bu problemin çözümü için mümkün mertebede fazla eserin taranıp değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çağatay Türkçesi'nin devamı olan Özbek Türkçesi ile ilgili çalışmalar 1990'lı yıllardan sonra hız kazanmıştır. İncelenen eserlerden edinilen bilgiler ışığında gramer farklılıkları dile getirilmiştir. Ortak dil ailesi özelliklerine sahip olan Özbek Türkçesi adına yapılan bu çalışma ile bu lehçenin Türkiye Türkçesi ile aynı kökten geldiğini

gösterecek dil özellikleri ortaya konularak Türkiye’de Özbek Türkçesinin ve Nazar İşankul’un daha yakından tanınması sağlanacaktır.

Bu çalışmada, Eşankul’un daha önce çalışılmamış “Anne Şarkısı” adlı eserinin Türkiye Türkçesine aktarılması ve eserin gramatikal özelliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

B. Terim ve Tanımları

Akraba dilleri ve lehçeleri veya akraba olmayan dilleri karşılaştırarak inceleyen mukayeseli dil bilgisi temelinde şekillenen bu tez çalışması dil bilgisinin şekil bilgisi alanını konu almaktadır. Tezde kullanılan gramatikal terimler, bu terimlerin tanımları ve Özbek Türkçesi karşılıkları inceleme kısmında verilmiştir.

C. Kuramsal Çevre

Dil incelemesi çalışmaları; “ses bilgisi”, “şekil bilgisi”, “sözcük bilgisi”, “anlam bilgisi” ve “söz dizimi” gibi konuları ele almaktadır. Bu alanlardan “şekil bilgisi” dilin biçimbirimlerinin dilin yapısına göre kullanımını incelemektedir. Şekil bilgisi incelemesi mevcut durumdaki hâli dikkate alınarak “eş zamanlı”, dilin tarihî gelişimi dikkate alınarak “art zamanlı” olabilir. Ayrıca dil kendisi ile akraba olan başka dillerle veya akrabalık ilişkisi olmayan diller ile “karşılaştırmalı/mukayeseli” ele alınabilir. Şekil bilgisi ile ilgili konular anlatılırken incelenen dile ait kaynaklardan tespit edilen örnekler ile anlatılan konu “tanıklanarak” verilebilir. Bu durumda dil incelemesini yapan araştırmacının farkında olmadığı özelliklere dair örnekler bu tür çalışmalarda yer almayacaktır. Kimi zaman tersi bir yol izlenerek belirli bir metin üzerinden dilin şekil bilgisi özellikleri inceleyebilir. Bu durumda incelenen metin dile ait bir parça olacağı için bu parçadan yola çıkarak dilin bütününe kapsayacak sonuçlara ulaşılmaya çalışılır.

Bu tez çalışmasında Nazar İşankul’un eserinin şekil bilgisi özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece üstte belirtilen türdeki “betimlemeli” ve “tanıklı” incelemelerde tespit edilemeyen özelliklerin ortaya konması hedeflenmiştir.

D. İlgili Araştırmalar

Nazar İşankul’un teze konu olan eseri üzerine başka çalışma yapılmamıştır. Fakat yazarın bazı eserleri üzerine inceleme yapılmıştır. Bunun üzerine yapılan bir çalışma vardır: Ulviye Topçu Öztürk tarafından “Nazar İşankul’un Seçilmiş Hikâyelerinde Dil ve Üslup İncelemesi” adlı bir yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır. Bu alışmada Eşankul’un altı eseri üslup açısından incelenip ortaya konulmuştur.

E. Araştırmanın Özgün Değeri

Bir yazarın farklı dönemlerde, farklı konular üzerine yazdığı eserlerde üslup ile birlikte dili kullanım tercihleri de değişebilmektedir. Yazar daha önceki veya sonraki eserlerinde hiç kullanmadığı kalıpları, ifadeleri, sözcükleri ve biçimbirimleri kullanabilir. Bu yüzden her eser benzersiz olarak değerlendirilebilir. Aynı yazarın aynı eseri yeniden kaleme almasında dahi dil kullanım tercihleri değişecek daha önce kullandığı dil özellikleri yerine yazar için o gün güncel, edimsel olan özellikleri tercih edecektir.

Yukarıda da belirtildiği gibi Nazar İşankul’un eserleri üzerine çalışmalar yapılmış, yazarın eserlerindeki dil özellikleri ele alınmıştır. Fakat bu tez çalışmasında incelenen eseri daha önce ele alınmamıştır.

F. Araştırmanın Yaygın Etkisi

Bu alışmada Eşankul’un “Anne şarkısı” adlı eserinin dil incelemesi yapılmıştır. Gelecekte Özbek Türkçesinin şekil bilgisi üzerine daha kapsamlı çalışmalar hazırlanması hâlinde, diğer kaynaklarda veya eserlerde görülmeyen örnekler için bu tez çalışması kaynak teşkil edecektir.

G. Yöntem

Nazar İşankul’un “Anne şarkısı” adlı hikâyesi Türkiye Türkçesine aktarıldıktan sonra dil özellikleri açısından incelenmiştir. Tespit edilen örneklerden ve daha önce Özbek Türkçesi üzerine yapılan çalışmalardan faydalananarak konuya ilişkin açıklama verildikten sonra incelenen metinden konuyla ilgili örnekler alınarak dikkatlere sunulmuştur. Alınan örnekler yay içerisinde önce bölüm numarası sonra cümle numarası

(1/25) şeklinde verilmiştir. Böylece tez çalışmasından istifade ederek araştırmacılar istemeleri hâlinde örneğin geçtiği yere bakabileceklerdir.

Metinlerden hareketle betimlemeli dil bilgisi yöntemiyle, Özbek Türkçesinin şekil bilgisinin araştırıldığı bu çalışma, “şekil bilgisi” ve bu başlığın iki temel konusu olan “sözcük türetimi” ve “sözcük çekimi” ve “sözcük türleri” olmak üzere bir ana başlık ve üç temel konuyu ele almıştır.

Bu bağlamda hem Türkiye’deki hemde Özbekistan’daki başlıca dil bilgisi çalışmaları göz önünde bulundurulmuş; ancak, Türkiye Türkçesi ile yapılmış çalışmalardaki yöntem (Zeynep Korkmaz’ın Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, Tahsin Banguoğlu’nun Türkçe’nin Grameri, Mustafa Volkan Coşkun’un Özbek Türkçesi Grameri, Hüseyin Yıldırım’ın Özbek Türkçesi) daha sistemli ve bakış açımıza daha uygun görüldüğü için ön planda tutulmuştur.

H. Tez Öneri Konusunun Önceki Araştırma Alanlarıyla İlişkisi

Türkiyat Enstitüsünün kendi sayfasında “Ana Bilim Dalı Öncelikli Araştırma Alanlarıyla” ilgili paylaşmış olduğu belgede Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı için öncelikli alanları on madde hâlinde sıralamıştır.

Tezin konusu bu maddelerden özellikle aşağıdakiler ile ilişkilidir.

“Madde-3-Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatlarının yabancı etkenlerle bozulmasının önüne geçilmesi adına dilin bütünlüğünün korunabilmesi, özellikle sosyal medya dili üzerinden hareketle Türk Dünyası kültürüne uygun bir yapının nasıl sağlanabileceği konusunda fikir ve çözüm üretebilme adına yapılacak çalışmalar.

Madde-5-Geçmişte var olan Çağdaş Türk Lehçelerinin tüm sözlü, yazılı ve görsel aktarımlarının bugünkü yapı ile anlayıp gelecek dönemlere de sunulmasına çalışmalar.

Madde-6-Geleceği, veriye hâkim olanların yöneteceği düşüncesinden hareketle Çağdaş Türk Lehçelerinin varlığını koruyabilmesi gerekli verisel katkıların artırılarak sağlanmasına yönelik çalışmalar.

Madde-9-Ortak kültüre sahip olduğumuz Türk Dünyası toplulukları ile iletişim sağlayabilme adına anlaşılabilir dil öğrenme ve kullanabilme becerilerinin geliştirilmesine yönelik alışmalar.”

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİYA)

“Şekil bilgisi, bir dilin kök kelimelerini, eklerini, köklerle eklerin birleşme yollarını, eklerin anlam ve görevlerini, türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgili öteki konularını inceleyen gramer dalıdır. Şekil bilgisinin temel öğeleri kelime kökleri ve eklerdir.” (Korkmaz, 2022:5).

1.1. SÖZCÜK TÜRETİMİ (SÖZ YASALIŞI)

1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

“İsim kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan yapım eklerine isimden isim yapma ekleri denir. Bu ekler isim köklerine, isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler. Yani isimden isim yapım ekleri isimden isim yapım eklerinden ve fiilden isim yapma eklerinden sonra gelebilirler. İsimden yapılmış isimlerin mânaları yapılmış oldukları isimlere genellikle çok yakından bağlı olup onlarla ilgili yer, mekân, meslek, nitelik, aitlik, topluluk gibi nesneler ifade ederler.” (Ergin, 2009: 154).

Tablo 1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

ba+	ba+shorat “tahmin” 1/13 ba+g‘oyat “çok fazla” 1/67 ba+haybat “kocaman” 5/35 ba+maylixotir “sakince” 7/39
be+	be+tartib “düzensiz” 1/4 be+parvo “ilgisiz” 1/18 be+zovta “huzursuz” 2/10 be+chora “zavallı” 8/31

	be +ixtiyor “istemsiz” 9/17
+dor	jarang+ dor “gürültülü” 1/13 ayb+ dor “suçlu” 1/72 xabar+ dor “bilgili” 6/24
+dosh	emak+ dosh “meslektaş” 1/11 qishloq+ dosh “köylüler” 8/52
+gina / +qina / +kina	issiq+ qina “sıcacık” 1/15 kich+ kina “küçük” 1/92 beozor+ gina “zararsızca” 2/1 mitti+ gina “minicik” 4/5
ham+	ham +roh “yoldaş” 1/66 ham +dardona “sempatik” 4/65
+(i)nchi	ikki+ nchi “ikinci” 1/13 bir+ (i)nchi “birinci” 5/32
+lab	hafta+ lab “haftalarca” 3/5 tung+ lab “gece boyunca” 4/28 erta+ lab “sabahleyin” 5/3
+larcha	feodal+ larcha “feodallarca” 5/68
+li	maroq+ li “ilgili” 1/82 salobat+ li “görmeli” 1/54 alam+ li “hüzünlü” 2/9 mahobat+ li “ihtişamlı” 3/8

+lik / +liq	ojiz+ lik “acizlik” 1/20 go‘zal+ lik “güzellik” 1/65 ayol+ lik “kadınlık” 3/19 qul+ lik “kölelik” 4/28
+loq	qum+ loq “kumlu” 1/67 hamqish+ loq “köylü” 8/16
no+	no+to‘g‘ri “yanlış” 4/25 no+ma‘lum “bilinmeyen” 4/43 no+xush “hoş olmayan” 4/64 no+qulay “rahatsız” 7/32
+ov	bir+ ov “birisi” 1/84
+paz	osh+ paz “aşçı” 4/7
+siz	zavq+ siz “zevksiz” 1/37 poyon+ siz “sonsuz” 1/49 savod+ siz “eğitimsiz” 1/72 ruh+ siz “ruhsuz” 2/10
+ta	ikki+ ta “iki tane” 1/8 bit+ ta “bir tane” 1/11 uch-to‘rt+ ta “üç dört tane” 6/15
+xona	ombor+ xona “depo” 1/2 osh+ xona “mutfak” 1/19 ham+ xona “oda arkadaşı” 2/1

+zor	chim+ zor “çimenlik” 1/44 chakalak+ zor “çalılık” 1/58 daraxt+ zor “ağaçlık” 5/16
+cha	o‘zga+ cha “ayrıca” 1/10 zarra+ cha “zerrece” 5/108 aksin+ cha “aksine” 5/108
+chak / +choq	kelin+ chak “gelincik” 6/52,
+chan	ta‘sir+ chan “etkileyici” 1/82
+chi	suv+ chi “denizci” 1/154 yaratuv+ chi “yaratıcı” 4/54
+chilik	dehqon+ chilik “çiftçilik” 1/40

1.1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

İsim soylu sözcüklerden fiil yapan eklerdir. Bu ekler isim köklerine, isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim köklerine eklenirler.

Tablo 1.1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

+i-	gang+ i- “şaşırp kalmak” 1/16
+illa-, +irla-, +urla-	qiq+ irla- “kıkırdamak” 1/40 shiv+ irla- “fısıldamak” 1/87 xur+ illa- “horlamak” 2/1 shit+ irla- “hışkırdamak” 2/11 ming‘+ irla- “mırıldanmak” 7/44 chug‘+ urla- “mırıldanmak” 9/4

+la-	tiri+la- “dirilmek” 1/101 zahar+la- “zehirlenmek” 1/101 chor+la- “davet etmek” 2/31 tayin+la- “tayin etmək” 3/3 o‘y+la- “düşünmek” 3/52 isbot+la- “kanıtlamak” 4/3 tasdiq+la- “doğrulamak” 4/12
+lan-<+la-n-	uy+lan- “evlenmek” 1/13 malol+lan- “sıkılmak” 1/37 zo‘r+la-n- “zorlanmak” 1/83 hayajon+lan- “heyecanlanmak” 1/138 charx+lan- “keskinləştirmək” 4/44 jilva+lan- “parıldamak” 1/92
+lash-< +la-sh-	hozir+la-sh- “hazırlamak” 1/1 joy+la-sh- “yerleşmek” 1/39 tarbiya+la-sh- “eğitmək” 1/136 yaqin+la-sh- “yaklaşmak” 3/15
+sira-	hadik+ sira- “irkiilmek” 1/4
+g‘ar-, +qar-, +qir	sir+ qir- “sızlamak” 4/77

1.1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

“Fiilden isim yapma ekleri, fiil kök ve gövdelerine gelerek isim soylu sözcükler oluşturan eklerdir. Özbek Türkçesindeki isimler genellikle fiilden yapılmış sözcüklerdir.” (Coşkun, 2017: 66).

Tablo 1.1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

-gi, -g‘i, -gu, -qu	uy(i)- qu “uyku” 6/79 kul- gu “gülüş, kahkaha” 9/40
-gich, -kich	muzlat- kich “dondurucu” 1/32
-(i)m, -(u)m	kiy- im “giyim” 1/9 ol- im “ölüm” 1/116 bil- im “bilim” 3/3 ko‘r- im “bakım” 6/37
-k, -q, -(i)k, -(u)k, -(i)q, -(u)q	buyu- k “büyük” 8/51
-ma	gap-lash- ma “konuşma” 4/69
-moq	topish- moq “bilmece” 1/151
-(n)ch	isho- (n)ch “inanç” 4/63
-(u)vchi	yarat- uvchi “yaratıcı” 4/54
-sh, -(i)sh, -(u)sh	kun bot- ish “gün batımı” 1/40 o‘rgan- (i)sh “öğrenmek” 1/12 yuri- sh “yürüyüş” 1/43

1.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Kök veya gövde durumundaki fiillere eklenerek yeni bir fiil oluşturan yapım eklerine denmektedir. Metinde geçen örnekleri şu şekildedir:

Tablo 1.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

-ar-, -ir-	chiq- ar- “çıkarmak” 1/72 uch- ir- “uçurmak” 7/9
-il-	yarat- il- “yaratılmak” 1/13 sep- il- “sepilmek” 1/19 ez- il- “ezilmek” 4/65
-(i)msira-	yig‘la- msira- “ağlamak” 1/4
-it-	chalğ- -it- “alıkoymak” 8/53 kir- it- “sokmak, girdirmek” 8/120
-la-	quv- la- “kovalamak” 1/139
-(i)n-	ko‘r- in- “görünmek” 7/5 yuv- in- “yıkanmak” 9/31
-(i)sh-	qar- ash- “bakmak” 1/5 chiq- ish- “çıkmaq” 2/1 kul- ish- “gölmek” 4/7 ket- ish- “gitmek” 7/66 bil- ish- “bilmek” 8/97

1.2. KELİME ÇEKİMİ VE ÇEŞİTLERİ

1.2.1. İsimler

1.2.1.1. İsim İşletim Ekleri

İsim işletim ekleri; çokluk eki, iyelik ekleri, aitlik eki ve hâl ekleri alt başlıkları altında değerlendirilmektedir.

1.2.1.1.1. Çokluk Eki

Çoğul ekleri veya çokluk ekleri, tekil isimlerin sonuna gelerek isme çokluk anlamı katan eklerdir. Çokluk ekleri, Türkiye Türkçesinde /+lar/ şeklindedir.

“Bir isim hiçbir ek almadan normal şekliyle tek bir nesneyi karşılar. İsmi tek bir nesneyi karşılayan bu asıl ve normal şekline teklik şekli adı verilir. İşte ismin karşıladığı nesnenin sayısının birden fazla olduğunu ifade etmek için teklik şekline çokluk eki getirilerek ismin çokluk eki yapılır. Demek ki ismin karşıladığı nesnenin sayısının birden çok olduğunu ifade eden ektir.” (Ergin, 2009: 247).

Özbek Türkçesinde bu ek, /+lar/ olarak tek şekilli kullanılmaktadır.

Tablo 1.2.1. Çokluk Eki

juvon+ lar “genç kadın lar ” 3/25	orzu+ lar “arzular lar ” 5/5
etak+ lar “etek ler ” 3/25	xayol+ lar “hayeller lar ” 5/12
odam+ lar “insan lar ” 3/34	artist+ lar “sanatçı lar ” 5/27
ayol+ lar “kadın lar ” 3/37	gap+ lar “söz ler ” 5/5
daraxt+ lar “ağaç lar ” 4/32	rahbar+ lar “rehber ler ” 5/70
so‘z+ lar “söz ler ” 4/58	go‘sh+ lar “et ler ” 6/17
satr+ lar “satır lar ” 4/79	uy+ lar “ev ler ” 6/37

chechak+lar “çiçekler” 4/88	qomat+lar “endamlar” 8/4
-----------------------------	--------------------------

1.2.1.1.2. İyelik Ekleri

Adlarla ad görevli sözcükleri kişi kavramına bağlayan ektir.

“İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye ait olduğunu ifade eden işletme ekleridir. Bir nesnenin başka bir nesnenin malı olduğu, başka bir nesneye bağlı olduğu veya başka bir nesnenin parçası olduğu ifade edilmek istenirse o nesneyi karşılayan ismin sonuna iyelik eki getirilir. Demek ki iyelik eki, getirildiği ismin dışında bir nesneyi ifade eder. Fakat iyelik ekleri, getirildikleri isimlerin dışındaki bu nesneleri sadece şahıslar halinde ifade ederler.” (Ergin, 2009: 249).

Tablo 1.2.2. İyelik Ekleri

1. tekil şahıs	+(i)m	yurag+im “kalbim” 1/36, bosh+im “başım” 8/9
2. tekil şahıs	+(i)ng	kipriklar+ing “kirpiklerin” 4/93 sening ovo+ing “senin sesin” 4/88
3. tekil şahıs	+i, +si	libos+i “elbisesi” 4/91 oila+si “ailesi” 5/55
1. çoğul şahıs	+(i)miz	ayollar+imiz “kadınlarımız” 5/79 qishlog‘+imiz “köyümüz” 8/78
2. çoğul şahıs	+(i)ngiz	sizning qo‘shig‘+ingiz “sizin şarkınız” 4/28 kitob+ingiz “kitabınız” 7/10
3. çoğul şahıs	+lari, +si	o‘z hissiyot+lari “kendi hisleri” 4/44

		sovhoz rahbar+lari “sovhoz rehberleri” 6/26
--	--	---

1.2.1.1.3. Aitlik Eki

Aitlik eki, eklendiği isim soylu sözcüklere bir yerde veya zamanda bulunma veya bir varlığa ait olma anlamı katan bir ektir. Özbek Türkçesinde aitlik eki +gi/+ki/+qi biçimindedir.

Tablo 1.2.3. Aitlik Eki

ko‘z oldida+gi “göz önündeki” 2/33	do‘lchada+gi “kovadaki” 3/31	bo‘ynida+gi “boynundaki” 4/28
ko‘nglida+gi “yüreğindeki” 5/17	bu yerda+gi “buradaki” 5/42	atrofda+gi “çevresindeki” 8/28

1.2.1.1.4. Hâl Ekleri

İsimlerin cümle içerisinde yüklendikleri görev ve anlamları belirleyen ekler hâl ekleri denmektedir.

1.2.1.1.4.1. Yalın Hâl

Yalın hâlin morfolojik olarak özel bir eki bulunmaz.

“Özbek Türkçesinde de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi yalın hâl diğer hâl eklerini almazlar, ancak çokluk ve iyelik eklerini alabilirler. Yalın haldeki isim kim “kim”, nima “ne”, qayer “neresi” sorularından birine cevap olur ve cümlede genellikle özne veya yüklem olarak kullanılırlar.” (Yıldırım, 2020: 82).

1.2.1.1.4.2. İlgi Hâli

“İlgi hâli eki, eklendiği adla başka bir ad arasında ilgi bağı kuran hâl ekidir. Türkiye Türkçesinde bu ek, ya iki adın yan yana getirilmesiyle eksiz olarak ya da ünsüzle biten ad kök ve gövdelerinden sonra +In/+Un, ünlüyle bitenlerden sonra +nIn, +nUn ekinin getirilmesiyle karşılanmaktadır.” (Korkmaz, 2022: 112).

Özbek Türkçesinde bu hâl eki bazen eksiz olarak çoğunlukla da /+ning/ biçiminde karşılanmaktadır. Sadece 1. teklik ve 2. teklik şahıs zamirlerinden sonra +ing şeklinde gelmektedir.

Tablo 1.2.4. İlgi Hâli

bolalar+ ning yuzlaridagi “çocukların yüzlerindeki” 1/6	sen+ ing qo‘shig‘+ ing “senin şarkın” 6/50
ayol+ ning e‘tiborini “kadının dikkatini” 1/7	momosi+ ning gaplari “annesinin sözleri” 6/66
qishloq+ ning daraxtlari “köyün ağaçları” 1/40	uy+Ø orqasida “evin arkasında” 6/41
daraxtlar+Ø orasida “ağaçların arasında” 1/58	Muazzam+ ning nomini “Muazzam’ın adını” 7/8
qoshiqchi juvon+ ning oti “şarkıcı genç kadının adı” 3/3	uy+ ning orqasiga “evin arkasına” 6/42
u+ ning qalbini “onun kalbini” 3/61	men+ ing nomusim “benim onurum” 9/42
xotini+ ning baxti “karısının mutluluğu” 5/3	paxtasi+ ning ustiga “pamuğun üstüne” 8/16
bolalar+ ning onasi “çocukların annesi” 5/5	erim+ ning izmidagi “kocamın emrinde” 8/47

u+ning qarshisiga “onun qarshısına” 5/23	ular+ning ko‘zi ko‘r “onların gözü kör” 8/52
oyog‘i+ning uchlariga “ayaklarının uçlarına” 5/83	Otaqul+ning chaylasi “Atakul’un çardağı” 9/15

1.2.1.1.4.3. Yükleme Hâli

Özbek Türkçesinde yükleme hâli eki /+ni/ şeklindedir. Ancak 3. teklik iyelik ekinden sonra kullanıldığında /+i/ şeklinde eklendiği görülmektedir.

Tablo 1.2.5. Yükleme Hâli

bu odam+ni “bu adamı” 2/30	maktab+ni “okulu” 4/13
paxtasi+ni “pamuğunu” 3/14	ular+ni “onları” 4/42
farrosh juvonlar+ni “temizlikçi gençleri” 3/24	go‘zal satr+ni “güzel satırı” 4/55
bu baxt+ni “bu mutluluğu” 3/36	Otaqul+ni “Atakul’u” 5/30
qo‘lidagi o‘t+ni “elindeki otu” 4/3	qo‘shiq aytish+ni “şarkı söylemeyi” 7/64

1.2.1.1.4.4. Yönelme Hâli

Yönelme hâli eki, fiile gelerek hareketin yönlendirildiği nesneyi belirtir. Özbek Türkçesinde yönelme hâli eki; /+qa/, /+ga/, /+ka/ ekleri ile karşılanmaktadır.

Tablo 1.2.6. Yönelme Hâli

bu o‘lka+ga “bu ülkeye” 1/103	u+n+ga “ona” 5/26
-------------------------------	-------------------

qo‘shiq+ qa “şarkıya” 1/139	qirlar+ ga “tepelere” 6/61
u hayot+ ga “o hayata” 2/23	yurag+i+ ga “yüreğine” 7/7
qishloq+ qa “köye” 3/36	homiylık+ ka “himayeye” 7/71

1.2.1.1.4.5. Bulunma Hâli

“Bu ek çeşitli kullanış biçimleri dolayısıyla adı fiile zamanda bildirme, zarf tümleci oluşturma, içinde bulunma, aracı olma; yaş, miktar, derece bildirme vb. görev ve ifadelerle de bağlar.” (Korkmaz, 2022: 112).

“Bulunma hâli eki, fiilin bildirdiği oluş ve kılışın yerini ve içinde bulunduğu durumu gösteren isim hâli ekidir. Bu hâl Özbek Türkçesinde +da eki ile karşılanmaktadır. Örneğin: uy+da “evde.” (Coşkun, 2017:85).

Bulunma hali eki sözcüklerin /+dA/ eki almış hâlleridir.

Tablo 1.2.7. Bulunma Hâli

Bog‘larda ishonch, xavotir, orzu draxtlari gullayapti. “Bahçelerde inanç, kaygı, istek ağaçları çiçek açıyor...” 1 /103	Daraxtzorda qushlar betinim chahchahlardi... “Koruda kuşlar durmadan cıvıldıyor...” 4/7
...pastqam qirlar ustida shafaq tug‘day hilpirar... “...ıssız tepeler üzerinde şafak söker gibi çırpınır...” 2/5	Biroq baribir ko‘nglining bir chetida... “Ama yine de kalbinin bir köşesinde...” 4/41
Gelinchakning yuzida... “Gelinin yüzünde...” 3/20	...uch-to‘rtta odam uy orqasida turgan avtobusga... “...üç dört kişi evin arkasında duran otobüse...” 6/41

1.2.1.1.4.6. Ayrılma Hâli

Ayrılma hâli, şahıs ve nesnenin çıkış yerini, hareketin başladığı nokta gibi mânaları ifade eder. Özbek Türkçesinde ayrılma hâli eki +dan şeklindedir; kimdan “kimden”, nimadan “neden”, qayerdan “nereden”, qachondan “ne zamandan”, qanchadan “ne süreden” gibi sorulardan birine cevap olur. U do‘sti+dan xuddi shu daldani kutib turgan edi. “O arkadaşından aynı cesareti bekliyor idi” (Sapayev, 2009: 105).

Tablo 1.2.8. Ayrılma Hâli

g‘aflat+ dan “gafletten” 1/103	inson yaralgan+ dan beri “insan yaratıldığından beri” 4/43
ul momo yurtlar+ dan “o ana yurtlar+ dan ” 1/127	eshik+ dan “kapıdan” 7/5
daraxtlar orasi+ dan “ağaçlar arasın+ dan ” 4/42	uning kipriklari+ dan “onun kirpiklerinden” 8/37

1.2.1.1.4.7. Vasıta Hâli

“Fiilin ne ile, hangi vasıtayla yapıldığını göstermek için ismin aldığı hâldir. Özbek Türkçesinde vasıta hâli “bilan” edatıyla yapılmaktadır.”
(Coşkun, 2017: 86)

Tablo 1.2.9. Vasıta Hâli

Chayla bilan daraxtzor oralig‘i... “Çardak ile koru arası...” 1/81	...mo‘min erning g‘ururi bilan o‘ynashgisi keldi. “...inançlı adamın gururu ile oynamak istiyordu.” 6/71
...mungli qarashlari bilan sharq ayollariga o‘xshab ketadigan...	...atrofidagilar bilan ishi yo‘qday tez-tez egilar... “...etrafındakiler ile hiçbir

“...hüzünlü bakışları ile doğu kadınlarına benzeyen...” 2/9	alakası yokmuş gibi hızlı hızlı eğiliyor...” 8/5
...uning hissiyoti ham juda ustalik bilan charxlangan va zeb berilgan qilichga o‘xshar edi. “...onun duyguları da büyük bir ustalık ile keskinleştirilmiş ve süslenmiş bir kılıca benziyor idi.” 4/44	— Muazzam, ko‘zingizni oching, hamma narsani aql bilan o‘lchang... “— Muazzam, gözlerini aç, her şeyi aklın ile ölç...” 8/48

1.2.1.1.4.8. Eşitlik-Benzerlik Hâli

Eşitlik-benzerlik hâli eki, isimlerde ve isim soylu kelimelerde nitelik ve nicelik bakımından karşılaştırma görevi üstlenen bir ektir (Coşkun, 2017: 86).

Özbek Türkçesinde +cha, +day, +dek ekleri ile karşımıza çıkar.

Tablo 1.2.10. Eşitlik-Benzerlik Hâli

yuzlaridagi hayrat+ dek “yüzlerindeki şaşkınlık gibi ” 1/6	eng baxtiyor ayol+ day “en mutlu kadın gibi ” 3/44
toj+ day “taç gibi ” 1/13	uch qadam+ cha “üç adım kadar ” 3/17
sehrilangan+ day “büyülenmiş gibi ” 1/86	zarra+ cha “zerrece” 5/108
horigan jangchilar+ dek “yorgun savaşçılar gibi ” 1/59	sezgan+ day “hissetmiş gibi ” 8/4
siyohdon+ day “mürekkep kabı gibi ” 2/27	quloqlariga ishonmayotgan+ dek “kulaklarına inanamıyormuş gibi ” 8/118

1.2.1.1.4.9. Sınırlama Hâli

“Anadolu ağızlarında, Çağdaş Türk Lehçelerinde, özellikle Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde kullanılmakta olan +GAÇA eki Çağatay Türkçesi eserlerinde de yaygın olarak görülür. Ancak bu dönemle ilgili yapılmış gramer çalışmalarında ek, bağımsız bir hâl eki olarak alınmaz, +ÇA ekinin yönelme durumu ekinden sonra kullanılmasıyla zamanda ve mekânda sınırlama ifade eden fonksiyonu olarak gösterilir.” (Uçar, 2011, 432).

Sınırlama hâli eki, Özbek Türkçesinde /+gacha/, /+kacha/, /+qacha/ şeklindedir. İsimlerin sonuna gelerek onların anlamlarını zaman ve mekân bakımından sınırlandıran hâl eklerine denmektedir (Uçar, 2011, 437).

Tablo 1.2.11. Sınırlama Hâli

shu payt+ gacha “bu zamana kadar ” 3/9
sen+ gacha “sen gelene kadar ” 4/87
qachon+ gacha “ne zamana kadar ” 5/75
ertadan-kech+ gacha “sabahtan akşama kadar ” 8/81
oxiri+ gacha “sonuna kadar ” 9/34

1.2.1.1.5. İsimlerde Bildirme (Ek-fiil)

Türkçede isimlerin ve isim soylu kelimelerin sonuna eklenerek cümlede yüklem olarak kullanılmasını sağlayan ve bunun dışında basit fiillerden birleşik zaman fiilleri yapan çekim eklerine ek-fiil (ek-eylem) denmektedir. Ek-fiiller “-idi”, “-imiş”, “-ise” ve “-dir” ekleri olarak belirtilmektedir ancak sözcüklere eklendiğinde sözcüklerin ses uyumuna göre değişebilirler. Ek-fiil tekil ve çoğul kişi eklerini aynen fiillerdeki gibi alır bu yüzden de çatı özelliği taşımaz (Ermatova, 2014: 45).

1.2.1.1.5.1. Geniş Zaman

“İsim tabanlarına zamir kökenli şahıs eklerinin getirilmesi ile oluşturulur. Olumsuz çekimi emas ile karşılanır. Soru biçimi ise +mi soru eki ile yapılır ve ek şahıs ekinden sonra ya da önce gelebilir.” (Yıldırım, 2020: 98).

Tablo 1.2.12. Geniş Zaman

O‘n besh chaqirimcha bor , shekilli? “On beş mil kadar var, sanırım?” 1/26
..., anovi tepaning orqasida ko‘l va tashlandiq yerto‘la bor . “... şu tepenin arkasında göl ve terk edilmiş bir sığınak var.” 1/56
O, balki, bu qo‘shiq, emas, qilichlar jarangidir ? “Ah, belki bu şarkı değil, kılıçların sesidir.” 1/115

1.2.1.1.5.2. Rivayet

Özbek Türkçesinde ek-fiilin rivâyeti iki şekilde karşılanmaktadır.

Birinci Tip

İsimlerin üzerine “e-” ek fiili getirildikten sonra “-kan” ekinin eklenmesiyle oluşturulur. Bu çekimin üzerine zamir kökenli şahıs ekleri getirilir. Bu çekimin olumsuzu ise “emas” olumsuzluk edatıyla yapılır.

İkinci Tip

İsimlerin üzerine “e-” ek fiili getirildikten sonra “-mish” ekinin eklenmesiyle oluşturulur. Bu çekimin üzerine zamir kökenli şahıs ekleri getirilir. Bu çekimin olumsuzu yine “emas” olumsuzluk edatıyla yapılır.

Tablo 1.2.13. Rivayet

Sovxoz markazidan juda uzoq ekan . “Sovhoz merkezinden çok uzakmış.” 1/25
— Ovozi operettaga juda mos ekan, — dedi İsmoil Ali o‘zini sal yig‘ib olib, — faqat bir oz tarbiyalash zarur, lekin san‘at olamini asir tushiradigan ovozi bor ekan . “— Sesi

opera için çok uygun, dedi İsmail Ali kendini biraz toparlayarak ancak biraz eğitime ihtiyacı var ama yine de sanat dünyasını esir alacak bir sesi varmış.” 1/136

1.2.1.1.5.3. Hikâye

İsimlerin üzerine gelen “-e-” ek-fiilinin üzerine /+di/ görülen geçmiş zaman ekinin getirilmesiyle oluşturulur.

Tablo 1.2.14. Hikâye

O, kel, mening ko‘nglimni to‘ldir, tezroq kel, dunyo to sengacha yarim edi . “Ah, gel, beni mutlu et, çabuk gel, dünya sen gelene kadar yarım idi.” 4/87
Bular bari rohatbaxsh xayollar edi . “Bunların hepsi hoş hayaller idi.” 5/12

1.2.1.1.5.4. Şart

Özbek Türkçesinde ek-fiilin şartı isimlerden sonra bo‘l- fiilinin üzerine /-sa/ şart kipinin getirilmesiyle oluşturulmaktadır. Metnimizde örneğine rastlanmamıştır.

1.2.2. Zamirler

İsimlerin, sıfatların, sayıların ve bazen de zarfların yerine kullanılan sözcüklere zamir denir. “Ben, sen, biz, o, şu, kim, ne” gibi sözcükler zamir grubuna aittir. Zamirler anlam ve dil bilgisi özellikleri bakımından diğer kelime gruplarından farklılık gösterir. Zamirlerin asıl anlamı ve hangi kelime grubu için kullanıldığı bağlamdan anlaşılmaktadır ve soyut bir anlama sahip olmalarıyla karakterize edilirler. Zamirlerin bu özelliği, onları isim ve sıfat gibi sözcük türleriyle karşılaştırdığımızda daha da belirginleşir. İsimler, somut nesnelerin ve kişilerin adlarını belirtir. Sıfatlar; beyaz, kırmızı, sarı gibi somut bir nesneyi belirtmezler ancak çeşitli nesne veya şahıs zamirleri aracılığıyla ifade edilirler (Abdurahmonov, 1966: 252).

1.2.2.1. Şahıs Zamirleri

Şahıs zamirleri, varlıkları kişi olarak temsil eden ve kişi adlarının yerine geçen zamirlerdir. Bütün varlıklar teklik ve çokluk biçimleri ile üç şahısta toplanır. Bunlardan birincisi konuşan veya konuşanlar: ben, biz; ikincisi kendisine söz söylenen veya söylenenler: sen, siz; üçüncüsü de sözü edilen şahıs, nesne veya şahısları ve nesneleri karşılayan o, onlar'dır. Bunlar gramerde birinci, ikinci ve üçüncü şahıs gösterilir. Teklik ve çokluk biçimleri ile kişi sayısı altıya çıkan bu zamirleri yalın durumları ile toplu olarak şöyle gösterebiliriz:

Teklik 1. Şahıs: ben (T.T.) / men (Ö.T.)

Teklik 2. Şahıs : sen (T.T.) / sen (Ö.T.)

Teklik 3. Şahıs : o (T.T.) / u (Ö.T.)

Çokluk 1. Şahıs : biz (T.T.) / biz (Ö.T.)

Çokluk 2. Şahıs : siz (T.T.) / siz (Ö.T.)

Çokluk 3. Şahıs : onlar (T.T.) / ular (Ö.T.) (Korkmaz, 2022: 405).

Tablo 1.2.15. Şahıs Zamirleri

men	Men yigirma besh yildan beri paxtaga kelaman... “Ben yirmi beş yıldan beridir pamuğa geliyorum...” 1/32 Ul olis diyorlardan menga tomon suzib kel... “O uzak diyarlardan bana doğru yüzüp gel...” 1/125 Siz, albatta, mening gaplarimni tushunmayotgandirsiz. “Siz elbette benim ne dediğimi anlamıyorsunuzdur.” 5/82
sen	O, sen momoqo‘shiq! “Ah, sen büyükanne şarkısı!” 1/104 ...sening ovozing odamzodni go‘zallik va xayolot o‘lkasiga boshlab borish uchun in’om etilgan. “...senin sesin insanlığı güzellik ve düşler diyarına götürecek kadar yetenekliymiş.”4/82 ...senga azob berdik. “...sana acı çektirdik.” 9/44

u	...aktyorning savolini to'satdan eslab qolgandek unga qarab bosh chayqadi. "...oyuncunun sorusunu ansızın hatırlamış gibi ona bakıp başını salladı." 1/50 Uning ko'nglida ishtiyoq, muhiblik, hayrat darchalari ochilib ketgan... "Onun yūreğinde arzu, tutkunluk, hayret pencereleri açılmıştı..." 9/28 U bu kulguni boshqa eshitmaslik uchun... "O bu kahkahayı duymamak için..." 9/41
biz	...bizni tinch qo'ying... "...bizi rahat bırakın..." 8/113 ...mana bizga Evropaga yetib olishimizga nima to'sqinlik qilayapdi? "...işte bizi Avrupa'ya ulaşmaktan alıkoyan engel nedir?" 5/79 ...uni ko'rib bizning oramizda bo'lib o'tgan gap-so'zlar quruq gap ekanini angladim... "...onu görünce bizim aramızda geçen konuşmaların boş sözler olduğunu anladım..." 8/108
siz	— Siz, bu yerlardan qadringizga etadigan, orzuvingizni ro'yobga chiqaradigan kishilar orasiga ketarmidingiz... "— Siz, buraları size değer veren, hayallerinizi gerçekleştiren insanlara bırakır mıydınız..." 4/67 ...lekin sizga erimning ustidan kuling deb aytmagandim. "...ama size kocamın üstüne gülün demedim." 8/34 — sizning gaplaringizni eslab yig'lagim keldi. "Sizin sözlerinizi hatırlayınca ağlamak istedim." 8/109
ular	Ular avtobusdan tushishlari bilan yaqin atrofdagi chaylalardan bolalar ham yugurib kelishgan... "Onlar otobüsten inmeleriyle yakındaki çardaklardan çocuklar da koşarak geliyor..." 1/7 Shamsi Saloh nima gap deganday ularga ko'z uchida qaradi. "Şemsi Selah, sanki ne olduğunu anlatır gibi onlara göz ucuyla onlara baktı." 6/3

	Shamsi Saloh ularning apoq-chapoq bo‘lib o‘tirganini ko‘rib... “...Şemsi Selah onlari samimi halde otururken gördü...” 6/27
--	--

1.2.2.2. Dönüşlülük Zamirleri

“Yapılan işin yapana döndüğünü gösteren veya söz içinde hedeflenen kişiyi daha ziyade belirtmeye yarayan zamirlere dönüşlülük zamirleri denmektedir. Bunlar “kendi” dönüşlülük zamiri ile buna iyelik zamirleri getirmek suretiyle teşkil olunmuş ve diğer zamirler gibi isim çekimine uğramışlardır.” (Banguoğlu, 1974: 364).

Özbek Türkçesinde, dönüşlülük zamiri olarak “o‘z” kelimesi kullanılmaktadır. Bu zamirin teklik ve çokluk iyelik ekleri ile çekimlenmiş hâli aşağıdaki gibidir:

1.özim

2.özing

3.özlari

1.özimiz

2.özingiz, özinglar, özlaring, özlaringiz

3.özlari

Yukarıda görüldüğü gibi dönüşlülük zamirinin 2. çokluk iyelik ekleriyle çekimi dört türdür. Ancak bunlardan en fazla “özingiz ve özlaring” şekilleri yaygın olarak kullanılmaktadır (Tolkun, 1994: 163).

Tablo 1.2.16. Dönüşlülük Zamirleri

...ayollar choyshablar bilan o‘zlari yotadigan joyni o‘rab olishardi. “...kadınlar çarşafı sererek kendi yatacakları yerleri yapıyorlardı.” 1/18
— Bu yerda yashash juda og‘irmi? — dedi va o‘zining savolidan o‘zi ezilib ketdi. “— Burada yaşamak zor mu, dedi ve bu sorusu karşısında kendisi de ezilmişti.” 4/65

Nahotki siz ham bu ayanchli turmushga **o‘zingizni o‘z** xohishingiz bilan bog‘lab bersangiz. “Neden siz bu sefil evliliğe **kendi** hür iradenizle bağlanıyorsunuz.” 8/50

1.2.2.3. İşaret Zamirleri

Varlıkları işaret yoluyla göstermeye yarayan sözcüklerdir. Özbek Türkçesinde işaret zamirleri “bu, shu, u, bular, shular, ular” şeklindedir.

Tablo 1.2.17. İşaret Zamirleri

bu	Bu juda go‘zal manzara edi, buni faqat usta rassomlarning suratlaridagina ko‘rish mumkin... “ Bu çok güzel bir manzara idi, bunu sadece usta ressamların resimlerinde görmek mümkün...” 1/93
shu	Men unchalik gapga usta emasman va umrimda juda kam kitob oqiganman, lekin xatimning oxirida sizga shuni aytnoqchimanki... “Ben o kadar konuşkan biri değilim ve hayatımda çok az kitap okudum ama mektubumun sonunda size şunu söylemek istiyorum...” 7/70
bular	Yoq, bular uning qalbini hech qachon tushuna olmaydilar “Hayır, bunlar onun kalbini asla anlayamayacaklar...” 3/61
shular	Siz menga emas, shularga yordam bering. “Siz bana değil, şunlara yardım edin.” 8/85
ular	E... ular hammasi gazetada. “E... Onların hepsi gazetede.” 1/33

1.2.2.4. Soru Zamirleri

Soru yoluyla isimlerin yerini tutan zamirlerdir (Coşkun, 2017: 99).

“*W. Schott, kim soru zamirini Moğolcadaki kümün “insan” kelimesi ile ilişkili görmektedir.*” (Arçın, 2021: 165).

Tablo 1.2.18. Soru Zamirleri

kim	Bizning gazetachilarimizda subut degan narsa qolmadi, bilmadim, ular kimni aldashar ekan. “Bizim gazetecilerimizin hiçbir kanıtı kalmadı, bilmiyorum, onların kimi kandırdıklarını.”1/34
nima	— bu yuvinish degan masalalar nima bo‘ladi? — dedi. “— Şu banyo yapma sorunları ne olacak, dedi.” 1/29

1.2.2.5. Belirsizlik Zamirleri

Belirsiz bir kimse veya nesneyi ifade eden zamir türüne belirsizlik zamirleri denmektedir.

Özbek Türkçesinde belirsizlik zamirleri anlam bakımından iki gruba ayrılır: Birinci grup; (har kim “her biri”, har nima “her ne”, ba‘zi “bazı”, har qanday “herhangi”) ikinci grup ise şahıs ve nesneleri (hamma “hepsi, tüm”, barcha “bütün”, bari “hepsi”, butun “tüm”) ifade etmek için kullanılır (Muhamedova, 2014: 48).

Tablo 1.2.19. Belirsizlik Zamirleri

hamma	Hasharchilar esa hammasiga beparvo... “Irgatlar ise her shayga ilgisizdi...” 1/18
barchasi	...hullas, barchasi madaniyat xodimlari desa degulik kelbatda edilar. “...yani hepsi kultura emekchilariydi tabiri caizse.” 1/14
bari	Bular bari rohatbaxsh xayollar edi. “Bunlarning hepsi bo‘sh hayaller idi.” 5/12
har kim	...baxt-bani insoniyatga har kim qo‘lidan kelganicha xizmat qilishdir. “...mutluluk mumkin bo‘lganidek kadam insonga har koldan xizmat etmektir.” 4/36
har biri	Qo‘shiqning davomini har biri o‘zicha xayolida davom ettirayotgandek, bu dilgir ohangni tutib olib, ko‘ksilariga bir umr qadab

	qo'yish uchun qo'shiq izidan dala uzra xayolan yugurib yurishgandek edi. "Şarkının devamını her biri kendi zihninde devam ettiriyormuş gibi bu hüznü melodiyi tutup ömür boyu içlerine kazımak için şarkının izini takip ederek tarlada hayali olarak koşuyorlarmış gibiydiler. 1/132
har narsa	...sizning erlik huquqingiz bor, shu sababli har narsa qilishingiz mumkin. "...sizin de kocalik hakkınız var, bundan dolayı her şeyi yapabilirsiniz." 5/71

1.2.3. Sıfatlar

Bir varlığı vasıflayan veya belirleyen kelimeye sıfat denir. Sıfatlar işleyişlerine göre iki gruba ayrılırlar: Bunlar; vasıflama (niteleme) sıfatları ve belirtme sıfatlarıdır. Sıfatlar ayrı varlıklar olmadıkları, bir varlığa ait bir niteliği ya da bir belirtiyi gösterdikleri için o vasma, o belirtiyeye sahip olmayı gerektirirler. Bu yönden kimin hâlindeki adlara benzerler ve iki türlü soru sorarlar: Örneğin; "Ne güzeldir?" ve "Güzel ne?" (Banguoğlu,1974: 341).

"Sıfatlar vasıf ve belirtme isimleridir. Nesnelerin çeşit çeşit vasıfları, çeşit çeşit belirtileri vardır. İşte sıfatlar bu vasıfların ve belirtilerin isimleridir. Demek ki sıfatlar nesneleri vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimelerdir. Nesnelerin kendilerinin adları asıl isimlerdir. Eğer nesne birçok vasfı olan bir varlık değil de yalnız vasıftan ibaretse o takdirde sıfat nesnenin ismi olur." (Ergin, 2009: 244).

1.2.3.1. Niteleme Sıfatları

Bu tür sıfatlar, nesnenin asıl ve kalıcı işaretini belirtir. Örneğin: "İyi, keskin, kırmızı, soğuk, kalın, ağır, cimri, mert, akıllı, uysal, kalın, ince" vb. Bu tür sıfatların gramer özellikleri de kendine has özellikler gösterir. Örneğin: "Acı-tatlı, iyi-kötü, hafif-ağır, ucuz-pahalı" vb. Özbek Türkçesindeki varlıkları renk bakımından niteleyen sıfatlar şunlardır: Oq "beyaz", qora "siyah", qirmizi "kırmızı", pushti "pembe", ko'k, moviy

“maviy”, yashil “yeşil”, binafsha, gunafsha “mor”, lojuvard “lacivert”, sariq “sarı”, qahva rang, cigar rang “kahverengi”, kul rang “gri” toq sariq “turuncu” (Abdurahmonov, 1966: 230).

Tablo 1.2.20. Niteleme Sifatları

Yaxshi va o‘qimishli odamlar ichida esa siz ikki-uch yilda yulduz bo‘lib ketishingiz mumkin. “İyi ve eğitilmiş insanlar arasında ise siz iki üç yilda yıldız olabilirsiniz.” 8/58

Tablo 1.2.21. Niteleme Sifatları

qip-qizil mato “ kırmızı kumaş” 1/1	semiz kishi “ şisman kişi” 6/4
qora qog‘oz “ siyah kağıt” 1/5	keng xona “ geniş oda” 6/13
churkun daraxtlar “ boğumlu ağaçlar” 1/59	yosh yigit “ genç yiğit” 6/38
oq kostyum “ beyaz kostüm” 1/67	sarg‘ish parda “ sarımsı perde” 6/44
pastqam qirlar “ ıssız tepeler” 2/5	katta pushti daftar “ büyük pembe defter” 7/2
ko‘rimsiz chayla “ bakımsız çardak” 3/3	chiroyli ko‘zlar “ güzel gözler” 7/17
muqaddas ohanglar “ kutsal melodiler” 9/26	xush havo “ keyifli hava” 8/1
qop-qora choyidish “ siyah çaydanlık” 3/43	nozık qomatli qizlar “ zarif endamlı kızlar” 8/3
eng baxtiyor ayol “en mutlu kadın” 3/44	suqli ko‘zlar “ ihtirash gözler” 8/4
sirli parda “ gizemli perde” 3/50	bo‘g‘iq tovush “ boğuk ses” 8/17

ziyoli odam “ akıllı insan” 4/3	qip-qizil anor “ kırmızı nar” 8/33
quvnoq kulgilar “ neşeli kahkahalar” 4/7	sovuq suv “ soğuk su” 8/41
moviy osmonni “ mavi gökyüzü” 4/46	zaif odamlar “ zayıf insanlar” 8/52
rohatbaxsh xayollar “ boş hayaller” 5/12	chuvrindi bolalar “ engelli çocukar” 8/55

1.2.3.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları, varlıkları işaret, sayı, soru ve belirsizlik gibi açılardan belirten sözcük türleri olarak ifade edilmektedir.

1.2.3.2.1. İşaret Sıfatları

Tablo 1.2.22. İşaret Sıfatları

bu	...bu shubha va gumonlarini o‘z og‘zidan tasdiqlatib olmoqchi edi. “...bu şüphe ve endişelerini kendi ağzından duyup doğrulamak istiyordu.” 4/12 Yo‘q, bu ayol hammasidan ham dilbar bir she‘rning go‘zal satriga o‘xshaydi. “Hayır, bu kadın hepsinden de cazibeli bir şiirin güzel bir dizesine benziyordu.” 4/54
shu	...mana shu yo‘lda baholi-qudrat xizmat qilamiz. “...işte şu yolda tüm gücümüzle hizmet edeceğiz.” 4/37 ...men ham kech kuz oqshomining birida seni shu paxtazor qo‘yniga tashlab ketishga majburman... “...ben bir sonbahar gecesi akşamın birinde seni şu pamuk tarlasının koynunda bırakmak zorundayım...” 9/43
u	Bir umr duo qilardim u odamni, — deb shivirladi... “Bir ömür boyunca dua ederdim o adama, diye fısıldadı...” 4/73

o'sha	Men ayolman, erim qayerda bo'lsa, o'sha yerda bo'lishim kerak... “Ben kadınım, kocam neredeyse, ben orada olmalıyım.” 8/35
mana	Mana bahor kelayapti. “ İşte bahar geliyor.” 1/102 — Uni mana shu odamlar o'qitgan, u ularni tashlab ketolmaydi, shaharda bir kun ham turolmaydi. “— Onu işte şu insanlar eğitmiş, onları bırakamaz, şehirde bir gün bile kalamaz.” 8/71
ana	Ana sen qizg'aldoqlar ichida yugurib borayapsan... “ İşte sen gelincikler içinde yürüyorsun...” 4/91 Muazzam ana shunday erkak bilan yashashga majbur... “Muazzam işte böyle bir adamla yaşamaya mecbur...” 5/5

1.2.3.2.2. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları; asıl sayı sıfatları (sanoq sonlar), sıra sayı sıfatları (tartib sonlar), üleştirme sayı sıfatları (taqsim sonlar), kesirli sayı sıfatları (kasr sonlar) ve topluluk sayı sıfatları (jamlovchi sonlar) olmak üzere beş gruba ayrılır. Özbek Türkçesinde sayı kavramı “son” terimiyle karşılanır ve sıfatların içerisinde değil, ayrı bir sözcük türü olarak değerlendirilir.

1.2.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Nesnelerin sayılarını belirten sıfatlara asıl sayı sıfatları denir.

Asıl sayılar +ta ekiyle genişleyebilir. Bu tür sayılar Özbek Türkçesinde dona sonlar diye adlandırılmaktadır. Örneğin: tort+ta xotin “dört hatun”, yetti+ta yigit “yedi genç” (Coşkun, 2017: 93).

Tablo 1.2.23. Asıl Sayı Sıfatları

ikkita qizcha “ iki küçük kız” 1/8	yigirma qadam “ yirmi adım” 1/81
--	--

bir yozuvchi “ bir yazar” 1/12	yuz qadamcha orqada “ yüz adım geride” 1/143
to‘qqiz yoshlardagi bola “ dokuz yaşlarında küçük çocuk” 1/7	o‘n yetti yıl “ on yedi yıl” 4/14
yigirma besh yildan “ yirmi beş yıldan” 1/32	ming gap “ bin söz” 5/5
ikki oy “ iki ay” 1/39	uch kuncha oldin “ üç gün önce” 7/12

1.2.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Özbek Türkçesinde sayı isimlerinin üzerine /+(i)nchi/ ekinin eklenmesiyle oluşan ve sıra kavramı bildiren sıfatlara sıra sayı sıfatları denmektedir.

Tablo 1.2.24. Sıra Sayı Sıfatları

Shamsi Salohning otgan bir+inchi o‘qi nishonga tekkan edi... “Şemsi Selah’ın ilk atışı hedefi vurdu...” 3/40
--

1.2.3.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

Özbek Türkçesinde asıl sayılar üzerine +ta ve +dan eklerinin getirilmesiyle oluşturulan ve ilgili olduğu varlığı sayı bakımından paylaşırma, dağıtma, bölük bölük gösterme yönlerinden açıklayan sıfatlara üleştirme sayı sıfatları denir. Örneğin; bittadan < birtadan yaroqlik yigit “birer faydalı genç” (Coşkun, 2017: 94). Metnimizde bu sıfat türünün örneğine rastlanmamıştır.

1.2.3.2.2.4. Yaklaşık Sayı Sıfatları

Tablo 1.2.25. Yaklaşık Sayı Sıfatları

...qizdan ikki qadam narida ikki-uch haftalik buzoq o‘ynab yurardi... “kızdan iki mil uzaklıkta, iki üç haftalık bir dana oynuyordu...” 1/92	...siz ikki-uch yilda yulduz bo‘lib ketishingiz mumkin. “...siz iki üç yilda yıldız olabilirsiniz.” 8/58
...mana ikki yildan beri olti-yetti oyi shu yerda... “...işte o iki yıldan beri altı ila yedi aydır burada...” 3/3	Uzoqda zovur bo‘ylab uch-to‘rtta bola qishloq tomonga sigir haydab borardi... “Uzakta, ark boyunca üç dört çocuk köye doğru inekleri sürüyordu...” 9/13

1.2.3.2.2.5. Kesir Sayı Sıfatları

Özbek Türkçesinde kesir sayı sıfatları +dan ekiyle teşkil edilir. Örneğin; üç+dan bir “üçte bir”, ondan bir “onda bir” (Coşkun, 2017:94).

1.2.3.2.3. Soru Sıfatları

“Varlık ve nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlardır. Sıfatın bu işlevi, Özbek Türkçesinde ismin önüne getirilen qanday “nasıl”, qanaqa “nasıl”, qanchalik “ne kadar”, qay “hangi”, qaysi “hangi”, qayerdaki “neredeki”, qancha “kaç”, necha “ne kadar”, nechta “ne kadar”, nechanchi “kaçıncı”, nima “hangi, ne”, nechtdan “kaçar” gibi soru sözleri ile karşılanır.” (Yıldırım, 2020:111).

Tablo 1.2.26. Soru Sifatları

Tablo 1.2.27. Soru Sifatları

qanaqa	Brigadir rangi qanaqaligini bilib bo‘lmas mototsiklini sudray-sudray o‘t oldirib, ketgach, u shiypinning bir chetida tevarak-atrofni hafsalasizlik bilan kuzatib turgan Shamsi Salohning oldiga bordida, do‘stona bir yaqinlik bilan qo‘ltig‘idan oldi. “Başkan renginin nasıl olduğu bilinmeyen motosikletini sürükleye sürükleye çalıştırıp gittikten sonra, o çardağın bir kenarında hayal kırıklığıyla etrafını hevesle izleyen Şemsi Selah’ın yanına giderek, dostça bir yakınlıkla koltuğundan tuttu.” 1/22
qanday	Yo‘l ham rasvo, anovi qishloqdagilar qanday kun kechirisharkin? Yol da rezil halde, o köydeki insanlar nasıl yaşıyorlar ki? 1/27
qancha	Mana, men, qancha siring bo‘lsa ayt. “İşte, ben, ne kadar sırrın varsa söyle.” 1/111
qaysi	U bir juvonga, bir Muazzamga qarab, go‘yo qaysi biri afzalligini solishtirib ko‘rayotganday bezrayib turar, gapiradigan gapi esidan chiqib qolgan, bo‘g‘riqib ketgan edi. “O bir delikanliya, bir Muazzam'a bakıp sanki birisi üstünlüğünü daha güzel diye karşılaştırır gibi utanmazca bakıyor, söyleyeceği sözü unutmuş, kızarıvermişti.” 7/31
necha	Bir necha kun oldin uning xayoliga kelgan va uni hayajonga solgan so‘zlar yana xayoliga qalqib chiqdi. “Bir kaç gün önce onun hayalinde canlanan ve onu heyecanlandıran sözler tekrar aklına geldi.” 6/50

1.2.3.2.4. Belirsizlik Sıfatları

Varlık ve nesnelerin sayı ve miktarını açık ve kesin olarak değil kabataslak, belirsiz olarak bildiren sıfatlara belirsizlik sıfatları olarak adlandırılmaktadır (Korkmaz, 2022: 383).

Tablo 1.2.28. Belirsizlik Sıfatları

ba'zi	Ba'zi hasharchilarning ko'zlarida to'satdan quyuq o'rmanga kelib qolgan bolalarning yuzlaridagi hayratdek bir oz ajablanish aks etib turardi. " Bazi ırgatların gözlerine kendilerini bir anda karanlık bir ormanda bulan çocukların yüzlerindeki hayret gibi küçük bir şaşkınlık yansıdı." 1/6
biron	...seni biron kishi sevib qolarmikin va seni men his etganchalik tushunarmikan... "...sana herhangi biri âşık olup seni benim kadar anlayabilir mi..." 9/42
bir necha	— Bir necha kun oldin uning xayoliga kelgan va uni hayajonga solgan so'zlar yana xayoliga qalqib chiqdi. " Birkaç gün önce onun hayalinde canlanan ve onu heyecanlandıran sözler tekrar aklına geldi." 6/50
buncha	...bechora bo'lib ko'ringan ushoqqina ayolning nomusi bunchalik kuchliligidan hayron bo'lgan edi. "...zavallı görünen uşşak gibi bu kadının onurunun bu kadar güçlü oluşuna hayran kaldı." 8/31
bir muncha	To'g'ri, kechagi qo'shiqda ham bir muncha dag'allik bor edi... "Doğru, çünkü şarkıda da bir miktar pürüz vardı..." 2/20
boshqa	...uning ko'nglida qishloq va bu odamlar haqdagi hukmlari birdan boshqa qiyofaga kira boshladi. "...onun gönlünde köy ve bu insanlara dair düşünceleri bir anda başka kılığa büründü." 8/100
barcha	Muazzam uning barcha xayollari va o'ylarini ostin-ustun qilib tashladi. "Muazzam onun tüm hayal ve düşüncelerini altüst etti." 5/8

hech qanday	Shamsi Saloh Ismoil Aliga qaradi, so'ng buning o'zi uchun hech qanday qizig'i yo'qligini anglagach. "Şemsi Selah, İsmail Ali'ye baktı, sonra bunun kendisiyle hiçbir ilgisinin olmadığını fark etti." 5/14
hamma	— Hamma ishni qunt va ishtiyoq bilan berilib bajarishdi. " Tüm işi özenle ve şevkle yaptılar." 1/2
ko'p	— Shunday... biz ko'p narsani bilamiz. "— Yani, biz çok şey biliyoruz." 4/27

1.2.4. Zarflar

Zarf veya belirteç, bir fiilin, fiilimsinin, sıfatın veya başka bir zarfın anlamını yer, zaman, durum ve miktar bakımından belirleyen kelimelerdir (Muhammedova, 2014: 68).

"Zarf yapmanın özel ekleri yoktur. Aslında zarflar, az çok kalıplaşmış ad durum çekimi ekleri ile zamirlerden veya zarf-eylemlerden oluşmuştur. Birçok Arapça ve Farsça söz de zarf olarak kullanılır." (Karaağaç, 2021: 92).

1.2.4.1. Yer- Yön Zarfları

Yer-yön zarfları, hareketin yerini ve yönünü gösteren zarflara denir. Yer-yön zarfları, "qayerga (nereye), qayerda (nerede), qayerdan (nereden)" sorularına cevap verir (Kamol, 1957: 479).

Tablo 1.2.29. Yer- Yön Zarfları

tashqari	Tong payti samovarchi tashqarida taqur-tuqur qilib yurganda u o'zidan-o'zi o'yg'onib ketdi... "Sabah vakti semaverci dışarıda takur tukur yürüdüğü zaman o kendi kendine uyandı..." 2/1
ichkari	Baribir ichkariga kirdi. "Birisi içeri girdi." 7/25

nari	Muazzam har doim tegajoqlik qilib, suvni uning orqasiga qoyib yuborar, o‘zi nari qochib qolardi. “Muazzam her daim annelik yapar, suyu onun arkasina koyar, kendisi öteye kaçardı.” 9/32
past	...bir quchoq o‘tin ortmoqlab olib qiyalikdan pastga tushib kelayotgan kampir... “...bir kucak odun yuklenip yokuştan aşağı inen yaşlı kadın...” 6/59

Bir oluş veya kılışın mekân içinde yerini ve yönünü belirten zarflara yer yön zarfları denir. Bunlar; — Nerede? — Nereye? — Nereden? sorularını cevaplamaya yararlar. Bunların çoğu eski ve yeni yer yön hâllerindeki adlar ve zamirlerle bazı zarf-fiillerdir (Banguoğlu, 1974: 373).

1.2.4.2. Zaman Zarfları

Bir eylemin gerçekleştiği zamanı bildiren sözcüklere zaman zarfları denmektedir. Zaman zarfları qachon (ne zaman), qachondan bari (ne zamandan beri), qachongacha (ne zamana kadar) sorularına cevap verir (Kamol, 1957: 480).

Tablo 1.2.30. Zaman Zarfları

ertalab	U mana shunday — ishga borib, ishdan kelib, yana ertalab ishga ketib yashasa bo‘ldi... “O işte böyle, işe git, işten gel, tekrar sabahleyin işe git, öylece yaşa...” 5/3
endi	U hozir rejasi bunchalik oson amalga oshganidan baxtiyor ham edi, endi buyog‘i aniq. “O şimdi planının bu kadar kolay harekete geçmesine sevinmiş idi, şimdi tarafı belliydi.” 4/76
erta	... erta so‘la boshlagan a‘zoyi badani haftalab suv ko‘rmaydigan bu ayol unga iloha bo‘lib ko‘ringandi. “... erkenden solmaya başlayan vücudu ve haftalarca su görmeyen bu kadın ona bir tanrıça gibi görünüyordu.” 3/56

ba'zan	Mening esa hayotimga ham kelmaydi — bilasizmi, ba'zan juda alam qiladi. “Benim evimin kapısına bile gelmez biliyor musunuz, bazen çok acı veriyor.” 4/16
avval	Bolalar, avval , xijolat bo'lib turishdi keyin ayolning yumshoq ovozi ta'sir qildimi, shishalarni olib, maqtanish uchun nariroqda to'planib turgan uch-to'rt bolaning oldiga yugurib ketishdi. 1/8 “Çocuklar önce utandılar şişelerini alıp, övünmek için daha ötede toplanmış üç dört çocuğun yanına koştular.”
keyin	Keyin dona-dona qilib, — Otaqulboy onadan bitta! — dedi. “ Sonra tane tane, Atakul Bey anadan bir tane! dedi.” 1/150
bugun	U bugun Muazzamni shu yerda uchratishni bilgani uchun ataylab daraxtzorga kelgandi. “O bugün Muazzam’la burada karşılaşacağını bildiği için bilerek koruya geldi.” 4/8
hamisha	U hamisha bu so'zni aytganda negadir entikib ketar, yuragiga shirin epkin oqib kirardi. “O daima bu sözü söylerken nedense hep içini çeker, yüreğine tatlı bir şey akardı.” 7/7
hozir	Hozir esa negadir bu taftsiz, zavqsiz manzaradan ko'ngli g'ashlandi. “ Şimdi ise nedense bu basit, zevksiz manzara karşısında hayal kırıklığına uğramıştı.” 1/37
hali	Seni ko'rib odamlar hali dunyoda go'zallik va qo'shiq mavjud ekanligiga ishonsinlar... “Seni görünce insanlar hâlâ dünyada güzellik ve şarkı olduğuna inansınlar...” 1/131
doim	Doimo hasharchilar bilan o'ralashib, ularga yo'l-yo'riq ko'rsatib, suvpuvidan xabar olib yuradigan Otaqul yaqin-atrofda ko'rinmasdi. “ Daima ırgatlar ile çevrilen, onlara yol gösteren, su ile ilgili haberler taşıyan Atakul ortalıkta görünmüyordu.” 3/26

1.2.4.3. Durum Zarfları

Fiilin önünde hâl ve tavır ifade eden zarflardır.

“Özbek Türkçesinde durum ve tavır ifade eden her isim, nitelik zarfı olarak kullanılabildiği için bu zarflar sayılmayacak kadar çoktur. Durum ve tavır bildiren isimlerin yanında birçok isim de eşitlik ve vasıta hâli eki alarak nitelik zarfı durumuna geçer.” (Coşkun, 2017: 107).

Tablo 1.2.31. Durum Zarfları

asta	Tun qaylargadir uchib ketish uchun dalalar ustidan asta sekin qanotlarini yig‘ib olayotgan edi. “Gece bir yere uçmak için tarlaların üzerinden yavaşça kanatlarını topluyordu.” 2/2
battar	Shamsi Saloh unga bir ko‘z tasladiyu, battar qizarib ketdi. “Şemsi Selah ona baktı, daha beter kızardı.” 7/43
birga	Men bilan birga o‘tirganingizdan uyaldingiz! “Benimle birlikte oturduğunuz için utandınız!” 8/115
qayta	Eshik ikki-uch marta qayta chertilgach... “Kapı iki üç kez yeniden hafifçe vuruldu...” 7/4
sekin	Sekin ochilgan eshikdan biroz hadiksiragan, bo‘g‘riqqan va qizargan Muazzam ko‘rindi. “ Yavaşça açılan kapıdan biraz ürkek, hırıltılı ve kızarmış bir Muazzam göründü.” 7/5
tek	Nimanidir o‘ylab xona bo‘ylab yurar, bir nuqtaga tikilib, bir zum tek qotar... “Bir şeyler düşünerek odanın içinde dolaşiyor, bir noktaya bakıyor, bir an yalnız oturuyor...” 7/2
yana	Shamsi Saloh yana daraxtzorga yo‘l oldi, biroq qorong‘u tushguncha o‘tirsam ham Muazzamni chayla atrofida ko‘rmadi. “Şemsi Selah tekrar koruya gitti ancak karanlık çökünceye kadar otursa da Muazzam’ı çardağın etrafında göremedi.” 7/50

1.2.4.4. Soru Zarfları

Fiillerin yer, yön, zaman, sebep, nitelik derecelerini soru yoluyla açıklayan ve soru zamirlerinden yararlanılarak kurulan zarflara denir.

Tablo 1.2.32. Soru Zarfları

qanday	...yana ertaga bolani qanday boqaman, deb bir umr qo‘rqib yashashadi... “...yarın çocuğumu nasıl doyuracağım diye bir ömür korkuyla yaşarlar...” 8/81
nega	Xo‘sh, o‘zimizda nega yo‘q? “Peki bizde neden yok?” 5/76
nimaga	...hatto bir kesagigacha oyog‘ining hidi ketgan bu dalalardan nimaga ishonib ajratib olmoqchi bo‘ldi? “...hatta toprak parçasına kadar ayaklarının koktuğu bu tarlalardan niye ayırmak istiyordu?” 8/121

1.2.4.5. Azlık-Çokluk Zarfları

Fiillerin, fiilimsilerin, sıfatların ya da başka zarfların anlamlarını ölçü yönünden tamamlayan, artıran, azaltan zarflara azlık-çokluk zarfları denir. Fiile veya sifata sorulan “ne kadar” sorusuna cevap verir: “En, daha, pek, çok, az, biraz, gibi, kadar, fazla” vb.

Tablo 1.2.33. Azlık-Çokluk Zarfları

ancha	...bu ancha nozik masala. “...bu çok hassas bir konu.” 5/32
eng	... o‘qiysiz, o‘rganasiz, eng muhimi — yaxshi, bilimdon, dardi katta odamlar ichida bo‘lasiz. “...okuyacaksınız, öğreneceksiniz, en önemlisi, iyi, bilge, elemi büyük olan insanlar arasında olacaksınız.” 8/41

sal	Shamsi Saloh Muazzam hakida o‘ylayverib, uni sal bo‘lmasa xo‘rlik va jabrning timsoliga aylantirib qo‘yayozgan edi. “Şemsi Selah, Muazzam hakkında düşünüyor, onu biraz aşağılanmanın ve baskılanmanın simgesi haline dönüştüğünü görmekte idi.” 5/1
------------	--

1.2.5. Bağlaçlar

Özbek Türkçesinde kelimeleri, kelime gruplarını, basit cümleleri birbirine bağlama görevi gören va “ve”, ham “da, de”, ammo “ama”, biroq “ama”, yoki “yoksa”, chunku “çünkü”, shuning uchun “şunun için”, lekin “ama”, yohud “yahut, veya” gibi sözlere bağlaçlar denir. Özbek Türkçesinde bağlaçlar, anlam ve gramatikal açıdan iki gruba ayrılmaktadırlar:

Teng Bag’lovchilar (Denklik Bağlaçları): va “ve”, ham “da, de”, biroq “ama”, lekin “ama, yoki “yoksa”, ba’zan “bazen”

Ergashtiruvchi Bag’lavchilar (Yan Cümle Bağlaçları): chunki “çünkü”, shuning uchun “şunun için”, negaki “çünkü” (Sapayev, 2009: 227).

Tablo 1.2.34. Bağlaçlar

ammo	Ammo siz erkin emassiz, qo‘shiqni ham hammadan yashirib aytasiz... “ Ama siz özgür değilsiniz, şarkınızı da herkesten gizli söylüyorsunuz...” 4/39
agar	— Agar rozi bo‘lmasam-chi — dedi Otaqul... “— Eğer kabul etmek istemezsem, dedi Atakul...” 5/67
balki	Kim biladi, balki shundaydir... “Kim bilir, belki öyledir...” 4/63
biroq	...biroq bu ko‘zlar Shamsi Salohga noma’lum bo‘lgan baxtdan yayrab turar, o‘zidan baxtsizlik izlayotgan sovuq ko‘zlarga yal-yal yashnab boqardi. “ ...ama bu gözler Şemsi Selah’ın bilmediği bir mutlulukla parlıyor, kendisinde mutsuzluk arayan soğuk gözlerle bakıyordu.” 3/46

chunki	... chunki men ham senga, sening qo‘shiqqlaringga munosib emasman... “... chunki ben de sana, senin şarkılarına layık değilim...” 9/43
demak	...agar mening baxtinga sizga yoqib qolgan ovozim bo‘lmaganda, demak , menga ham ularning kunini ravo ko‘rar ekansiz-da? “...eğer benim şansıma sizi yakan bir sesim olmasaydı, demek , bana da onların halini reva görürmüşsünüz?” 8/91
ehtimol	Ehtimol , uning eng go‘zal tashbehi ham shu kelinchak bo‘lar? “ Belki , onun en güzel şeyi de bu gelincik olacak?” 2/32
faqat	Muazzam indamadi, faqat bosh irlęadi. “Muazzam bir şey söylemedi, ama başını salladı.” 4/66
go‘yo	U go‘yo bu gıplarni ayta-ayta charchaganday edi, uning gıplarida ilgarigi jo‘shqinlik va ishtiyoq yo‘q edi. “O sanki bu sözleri söyleye söyleye yorulmuş idi, onun sözlerinde önceki heyecan ve heves yok idi.” 8/10
ham	Uning yuzida shubha ham , ishonch ham , qo‘rqıv ham aralashib ketgan edi... “Onun yüzünde şüphe de güven de korku da birbirine karışmış idi...” 4/41
hatto	... hatto dunyodan ham ustun turıvchi ilohasan. “... hatta dünyadan da üstün oturan bir tanrıçasın.” 4/85
lekin	Lekin u yoqda juda zerikaman. “ Ama o tarafta çok sıkıldım.” 4/20
nahotki	Nahotki bozor-o‘char uchun ham sovxoz markaziga borishsa? “ Ne garip pazar için de sovhöz merkezine mi gidiyorlar?” 1/28
ya‘ni	— Sizga aytadigan birinchi, gıpim shuki... ya‘ni nima desamikin... bu ancha nozik masala. “— Size söyleyeceğim ilk söz şu ki; yani ne diyebilirim, bu çok hassas bir konu.” 5/32

yoki	Odamlar kulmaslik uchun ulardan yashirib qo‘shiq aytasiz, yoki noto‘g‘rimi? “İnsanlar gülmesin diye onlardan gizlice şarkı söylüyorsunuz, yoksa yanlış mı?” 4/25
zotan	...lekin u tug‘uning otini sen hech qachon topolmaysan, zotan , bu tuyg‘uning oti ham bo‘lmaydi. “...ama o düğümün adını sen hiçbir zaman bulamazsın, zaten bu duygunun adı da yoktur.” 8/2

1.2.6. Edatlar

Edatlar ya da ilgeçler araç, amaç, sebep, zaman ve mekân gibi buna benzer diğer ilişkileri ifade etmek için kullanılan kelimelerdir. Tek başına bir anlam ifade etmezler, diğer kelimelerle birlikte cümle içinde anlam kazanırlar.

Edatlar, tarihsel olarak bağımsız kelimeler olmasına rağmen Modern Özbek dilinde sözcüksel manasını yitiren, yalnızca dil bilimsel anlamı olan kelimelerdir. Bundan dolayı edatlar, Modern Özbek dilinde başka sözcüklerle birlikte kullanılırlar (Abdurahmonov, 1966: 351).

Tablo 1.2.35. Edatlar

beri	Sen — odamlar million yillardan beri izlab kelayotgan ohangsan... “Sen insanların milyonlarca yıldan beri aradığı melodisin...” 4/84
bilan	Oxiri u Otaqul bilan uchrashishga ko‘nglidagi barcha gaplarni gaplashib olishga, uni undab ko‘rishga, ko‘nmasa po‘pisa qilishga ahd qildi. “En sonunda o Atakul ile buluşmaya, aklındaki her şeyi konuşmaya, onu görmeye, eğer kabul etmezse tehdit etmeye karar verdi.” 5/17
boshqa	Senga ozordan boshqa hech narsa bermagan meni va ul mashhur shoirni boshqa eslama. “Sana acıdan başka hiçbir şey vermeyen beni ve o ünlü şairi hatırlama.” 9/46

bo‘ylab	Shu sababli ular beton ariqcha yonidagi chimzor bo‘ylab ketdilar. “Bu nendenle onlar beton kúçük arık yanındaki çimenlik boyunca yürüdüler.” 1/44
haqida	Bu odam haqidagi qo‘shiq. “Bu adam hakkindaki şarkı.” 6/63
kabi	...hech qachon siz kabi tumush haqida, hayot haqida esnab gapirmaydi. “...hiçbir zaman sizin gibi evlilik ve yaşam konusunda esnek konuşmaz.” 7/63
qadar	Bu qadar o‘xshashlikdan Shamsi Saloh hatto hayron ham bo‘ldi. “Bu kadar benzerliğe Şamsi Saloh bile şaşırmıştı.” 6/28
tomon	Ul olis diyorlardan menga tomon suzib kel... “O uzak diyarlardan bana doğru yüzüp gel...” 1/125
uchun	— İshqilib men bu baxtni hech kimga ravo ko‘rmasdim, — dedi iloji boricha o‘zini sirliroq qilib ko‘rsatish uchun . “— Ne olursa olsun ben bu mutluluğu hiç kimseye reva görmezdim, dedi çaresi varsa, kendini olabildiğince gizemli göstermek için .” 3/36

1.2.7. Ünlem

Duyguları ve istemli dürtüleri ifade etmeye yarayan türe ünlem denir.

Ünlemler, cümledeki kelimeler arasındaki ilişkileri ifade etmemeleri bakımından cümlelerin yardımcı öğelerinden farklıdır. Özbek Türkçesinde ünlemler anlamlarına göre üçe ayrılmaktadırlar:

1. Xis-Xayajon Undovlari (Duygu Ünlemleri); ah “eh”, oh “ah”, eh “eh”, uf “öf”, voy “vay”, attang “yazık”, dod “imdat”

2. Rasmodat Bilduruvchi Undovlar; assalomu- alaykum, salom, rahmat, marhamat, hayr

3. Buyruq-Xitob Undovlari (Emir Hitap Ünlemleri); max-max, mu-mu, kuray-kuray, chu, kisht, pisht (Abdurahmonov, Rafiyev, Shodmonqulova, 1992: 188).

Tablo 1.2.36. Ünlem

oh	Uning qo‘shiqlari endi unga o‘ta mungli va oh -vohga to‘la noladay bo‘lib eshitilar edi. “Onun şarkıları artık ona son derece kederli ve ah -vah dolu ağıtlar gibi geliyordu.” 4/11
ana	...tog‘ kiyigi cho‘qqidan-cho‘qqiga ana shunday sakrab yuradi. “...dağ geyiği tepeden tepeye işte bu şekilde atlayabilir, diye düşündü o.” 1/90
ha	— Ha , bularga ham qiyin — dedi negadir achingandek... “— Evet , bunlara da zor, dedi nedense üzgünmüş gibi...” 1/50
hayt	...bu suvni ichgan ham dunyoga qo‘l siltab, hayu, hayt , — deb telba bo‘lib o‘tgan bo‘larmidi? “...bu suyu içen de dünyaya el sallayıp, hey t, hey t, deyip deli olur muydu?” 3/31
xosh	Xosh , u hakda yana nima deyish mumkin... “ Evet , onun hakkında başka ne söylenebilir...” 3/7
qani	Qani , yaxshiroq, dramaning o‘zi bormi, deydigan mard yo‘q. “ Hani , daha kötüsü, dramanın kendisi var mı, demeye cesaret eden yok.” 1/70
mana	Mana bahor kelayapti. “ İşte bahar geliyor.” 1/102
mayli	Mayli , zabt et! “ Peki , fethet!” 1/119
voy	... voy , meni qarang, kiring ham demabman. “... vay , bana bakın, içeri girin demiyorum.” 3/41
yo‘q	Yo‘q , bular uning qalbini hech qachon tushuna olmaydilar... “ Hayır , bunlar onun kalbini asla anlayamayacaklar...” 3/61

1.2.8. Modal Sözlər

Konuşmacının düşüncelerine karşı tutumunu ifade eden sözlere modal sözlər denir. Modal sözlər cümlelerin içeriğine kesinlik, şüphe, kuşku, amaç, talep, şart, varlık, tasdik, inkâr, sonuç, hatırlatma, acıma, pişmanlık gibi anlamlar katar. Modal sözlər aşağıdaki anlam gruplarına göre beşe ayrılırlar (Asqarova, 2006: 188).

1.2.8.1. Anlam Bakımından Modal Sözlər

1.2.8.1.1. Düşüncenin Net Olduğunu İfade Eden Modal Sözlər

Bunlar, darhaqiqat “hakikaten, sahiden”, haqiqatan “hakikaten”, shubhasiz “şüphesiz, kesin”, so‘zsiz “mutlaka”, shaksiz “şüphesiz”, albatta “elbette, tabii ki”, aslida “aslinda, esasen”, darvoqe “gerçekten, hakikaten” gibi sözlərdən ibarettir. Örneğin: Bu, shubhasiz, bizning yutug‘imiz. “Bu kesinlikle bizim başarımızdır” (Mirtojiev, 1992: 135).

Tablo 1.2.37. Düşüncenin Net Olduğunu İfade Eden Modal Sözlər

albatta	Siz, albatta , mening gaplarimni tushunmayotgandirsiz? “Siz elbette benim ne dediğimi anlamıyorsunuz?” 5/82
aslida	Go‘yo bu aybday, aslida mana shu eng katta baxt. “Sanki bu suçmuş gibi ama aslında işte bu en büyük mutluluk.” 4/39
darvoqe	Buni, darvoqe , siz yaxshi bilasiz. “Bunu hakikaten siz de iyi biliyorsunuz.” 5/99

1.2.8.1.2. Düşüncenin Net Olmadığını İfade Eden Modal Sözlər

Bu modal sözlər de şüşhe, endişe bildirir. Shekilli “görünüşe göre, sanırım, galiba”, cho‘gi “an, zaman”, chamasi “anlaşılan”, ehtimol “ihtimal, belki”, balki “belki, muhtemelen”, har holda “herhalde”, har qalay “her neyse, her nasılsa”, hoyna-hoy “ihtimal, muhtemelen”, aftidan “görünüşe göre”, mazmuni “herhâlde, anlaşılan” gibi

sözlerden ibarettir. Örneğin: Ha, yana bir ta'ziringni beradigan bo'ldim, chamasi. “Evet, yine sitem etmem gerekiyor, anlaşılan” (Mirtojiyev, 1992: 135).

Tablo 1.2.38. Düşüncenin Net Olmadığını İfade Eden Modal Sözler

aftidan	Aftidan , uning o'zi borgisi kelmayapdi. “Görünüşe göre, onun kendisi gitmek istemiyor.” 8/68
balki	O, balki , bu qo'shiq, emas, qilichlar jarangidir? “Ah, belki bu şarkı değil, kılıçların sesidir?” 1/115
chamasi	Muazzam ham o'zini noqulay his etdi, chamasi . “Muazzam da kendini rahatsız hissetti, anlaşılan.” 7/32
chog'i	Muazzam ayb ish ustida qo'lga tushganday duv qizarib ketdi chog'i ... “Muazzam suçüstü yakalanmış gibi aniden kızardı galiba...” 4/26
ehtimol	Ehtimol , uning eng go'zal tashbehi ham shu kelinchak bo'lar? “Belki, onun en güzel şeyi de bu gelincik olacak?” 2/32
har qalay	Biz, har qalay , bir-birimizni yoqtirib turmush qurganmiz... “Biz, her neyse, birbirimizi sevip evlenmişiz” 7/67
shekilli	O'n besh chaqirimcha bor, shekilli ? “On beş mil kadar var, sanırım?” 1/26

1.2.8.1.3. Düşünceyi Örneklendiren Modal Sözler

Birinchidan “öncelikle, ilk olarak”, ikkinchidan “ikinci olarak, ikincisi”, avvalo “evvela, ilk”, xullas “böylece, kısaca”, binobarin “bu nedenle”, masalan “mesela, örneğin”, jumladan “kapsayan”, zero “zira”, zotan “zaten” gibi sözleri içerir (Asqarova, 2006: 188).

Tablo 1.2.39. Düşünceyi Örneklendiren Modal Sözler

avvalo	Lekin men ayolman — qo‘shiq aytishga ovozim qanchalik bor bo‘lmasin, avvalo erimning oldidagi burchimni bajarishim kerak. “Ama ben bir kadınım, ne kadar şarkı söylemeye yetenekli bir sesim olsa da evvela kocama karşı görevimi yerine getirmeliyim.” 8/73
ikkinchidan	... ikkinchidan esa u davralarda hali-beri uylanmoqchi emasligini, erkinlik va hurlikni sevishini juda kamtarlik bilan ma‘lum qilardi)... “...ikincisi ise o insanlara yakın zamanlarda evlenmek istemediğini, özgürlüğü ve hür olmayı sevdiğini çok mütevazı bir şekilde ilan etmişti)...” 1/13
xullas	Xullas , har qanday yo‘l bilan bo‘lsa ham Muazzamni bu muhitdan sug‘urib olishga qaror qildi. “Böylece herhangi bir yolla Muazzam’ı bu ortamdan çekip çıkarmaya karar verdi.” 5/18
zero	...bu yerda hech qanday g‘ayritabiiy narsani ko‘rmas, zero , bu uning har kungi qo‘shig‘i edi. “...bunda olağandışı hiçbir şey görmez, zira bu onun her gün söylediği şarkı idi.” 9/25
zotan	...lekin u tuyg‘uning otini sen hech qachon topolmaysan, zotan , bu tuyg‘uning oti ham bo‘lmaydi. “...ama o duygunun adını sen hiçbir zaman bulamazsın, zaten bu duygunun adı da yoktur.” 8/2

1.2.8.1.4. Hissî Durum Anlamı İfade Eden Modal Sözler

Ajabo “ilginç, tuhaf bir şekilde”, attang “ne yazık, tüh”, xayriyat “şükür ki”, afsus “ne yazık ki, maalesef”, essiz “yazık, ahmak” gibi sözleri içerir (Asqarova, 2006: 188).

Tablo 1.2.40. Hissî Durum Anlamı İfade Eden Modal Sözler

afsus	...mana shu qoshim ostidagi bir juft shamimni yoqib qo‘yajakman degan ishonch bilan biram mayin chaqnadiki, afsus , buni Shamsi
--------------	--

	Salohning o‘zi sezmay qoldi. “...işte şu kaşımın altındaki bir çift kandili yakıp koyacağım inancıyla o kadar çok parladı ki, ne yazık ki, Şemsi Selah’ın kendisi bunu fark etmedi.” 7/49
--	---

1.2.8.1.5. Onay ya da Onaylamama İfade Eden Modal Sözler

Bor “var”, mayli “peki, tamam”, ko‘p “çok”, to‘g‘ri “doğru”, yaxshi “iyi”, yo‘q “hayır, yok” gibi sözlerden ibarettir. Örneğin: Mayli deyman va qilmayman g‘ash. “Tamam diyeceğim ama gıcıklık yapacağım” (X. Olimjon). Örnek cümledeki “tamam” sözcüğünden anlaşılan hakikati ifade etmesidir (Mirtojiyev, 1992: 135).

Tablo 1.2.41. Onay ya da Onaylamama İfade Eden Modal Sözler

mayli	Mayli , meni kuyning kundasida qatl et! “Peki, beni melodinin her gününde idam et!” 1/122
yo‘q	Qani, yaxshiroq, dramaning o‘zi bormi, deydigan mard yo‘q . “Hani, daha kötüsü, dramanın kendisi var mı, demeye cesaret eden yok.” 1/70
xuddi	U Shamsi Salohga xuddi hozirgina o‘qib chiqqan xatday kibr bilan boqib turardi. “O Şemsi Selah’a sanki az önce mektup okumuş gibi kibirle baktı.” 7/45

Modal sözler, konuşmada tek şekliyle (balki, cho‘gi) kullanılabileceği gibi tekrar halinde de (albatta- albatta, essiz-essiz) kullanılabilir. Bir cümlede birden fazla modal sözcük bulunabilir. Örneğin: Kazinak, aftidan, shuni aytmoqchi emas edi shekilli, noiloj “ha” dedi. “Kazinak görünüşe göre bunu söylemek istemedi galiba, çaresizce “evet” dedi” (A. Qahhor) (Asqarova, 2006: 189).

1.2.9. Fiil

1.2.9.1. Fiil İşletimi

1.2.9.1.1. Şahıs Ekleri

“Şahıs ekleri çekimli fiillerde hareketi yapan veya olan şahsı ifade eden ektir. Fiil kök ve gövdeleri çekimli hale girerek kullanım sahasına çıkarken önce şekil ve zaman eklerini alırlar. Şekil ve zaman ekleri ise yalnız bir çekimde, bir kipte aynı zamanda şahsı da ifade ederler. Diğer bütün çekimlerde, bütün kiplerde ise şahsı belirtmek için şekil ve zaman eklerinden sonra şahıs eklerinin getirilmesi gerektir. Demek ki şahıs ekleri şekil ve zaman kalıbına dökülmüş hareketin şahsa bağlanması için kullanılan eklerdir.” (Ergin, 2009: 309).

1.2.9.1.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

“Öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman ve istek kiplerinin çekiminde kullanılır.” (Yıldırım, 2020: 151).

Tablo 1.2.42. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Teklik Şahıs	1.	+man	Lekin u yoqda juda zerik aman . “Ama o tarafta çok sıkıldım.” 4/20
Teklik Şahıs	2.	+san	Sen bu ruhlar qabristonidan nelar izlayap san ? “Sen bu ruhlar kabristanında ne arıyorsun?” 1/107
Teklik Şahıs	3.	+Ø, +di	Ko‘nglimdagi ul g‘olib tug‘larni ko‘tar. “Kalbimdeki o zafer tuğlarını kaldır.” 1/112
Çokluk Şahıs	1.	+miz	— Shunday... biz ko‘p narsani bilam miz . “— Yani biz çok şey biliyoruz.” 4/27

Çokluk Şahıs 2.	+siz	...siz minglarning qalbini xushnud etish uchun dunyoga kalgansiz. "...siz binlercesinin gönlünü hoşnut etmek için dünyaya gelmişsiniz." 4/39
Çokluk Şahıs 3.	+di, +lar	...ular qo'shiqni oxirigacha eshitmoqchidek dong qotib turishardi. "...onlar şarkıyı sonuna kadar dinlemek ister gibi dimdik ayakta duruyorlardı." 1/97

1.2.9.1.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

İyelik kökenli şahıs ekleri, görülen geçmiş zaman ve şart kipi çekiminde kullanılır (Yıldırım, 2020: 151).

Tablo 1.2.43. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Teklik Şahıs 1.	+m	— Ha, aytgan edim. “— Evet, söyledim.” 8/22
Teklik Şahıs 2.	+(i)ng	...bizni tinch qo'y ^{ing} ... “...bizi rahat bırakın...” 8/113
Teklik Şahıs 3.	+Ø	...nariga uchib ketdi... “...öteye uçup gitti...” 9/10
Çokluk Şahıs 2.	+(i)ngiz +(i)nglar	— Siz qiynalayapman ded ^{ingiz} . “— Siz zorlandığınızı söylediniz.” 8/39
Çokluk Şahıs 3.	+lar	...seni kutib olish uchun yuraklarining qirg'οqlariga chiqsinlar. “...seni karşılamak için gönüllerinin kıyısına gitsinler.”1/131

1.2.9.1.2. Fiil Çekiminde Basit Zamanlar ve Kipler

1.2.9.1.2.1. Zamanlar

1.2.9.1.2.1.1. Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman, şu an yaşanan veya süreklilik arz eden bir olayı veya durumu anlatan zaman yapısıdır.

“Şimdiki zaman Özbek Türkçesinde üç şekilde teşkil edilebilir. Birinci tipte -(a)yap kullanılır. Bunlarla teşkil edilen şekillerde devam etmekte olan iş ve oluşlardan bahsedilir. Şimdiki zamanın ikinci tipi -(a)yotir şeklindedir. Bu eklerle teşkil edilen şekillerde, şimdiki zamanda yapılan bir iş veya oluşun gelecekte de devam etmesi söz konusudur. Şimdiki zamanın üçüncü tipinde ise -moqda eki kullanılır. Bu ekle teşkil edilen şekillerde yapılan iş ve oluşun devamlılığı söz konusudur. Yapılan iş ve oluşun kesinlikle başlamış ve devam etmekte olduğu anlaşılmaktadır.” (Coşkun, 2017: 123).

Birinci Tip

Tablo 1.2.44. Şimdiki Zaman Birinci Tip

Teklik Şahıs	1.	-yap+man	...oq-qorani ajrata oladigan kishiga murojaat qilyap man . “...akla karayı ayırt edebilen bir insana sesleniyorum.” 5/73
Teklik Şahıs	2.	-yap+san	Sen bu ruhlar qabristonidan nelar izlay apsan ? “Sen bu ruhlar kabristanında ne arıyorsun?” 1/107
Teklik Şahıs	3.	-yap+ti	U rozi, faqat siz ko‘nmasangiz kerak deb qo‘rqay apti . “O kabul ediyor, fakat siz ikna olmazsınız diye korkuyor.” 5/34
Çokluk Şahıs	2.	-yap+siz	— E, ha, kelinni ayty apsizmi ? “— E, evet, gelini mi kastediyorsunuz?” 1/152

Çokluk Şahıs	3. -yap+ti(lar)	Sizlarni kutishay apti . “Sizi bekliyorlar.” 6/5
---------------------	------------------------	---

İkinci Tip

Tablo 1.2.45. Şimdiki Zaman İkinci Tip

Teklik Şahıs	3. -moqda	Lekin u to‘siqlarni yanachib o‘tib, asta-sekin insoniyatning ul oliy dargohiga ko‘tarilib bormo qda . “Ancak o engelleri aşmış, yavaş yavaş insanlığın en üst seviyesine yükselmekte.” 4/30
---------------------	------------------	--

1.2.9.1.2.1.2. Geniş Zaman

Türkiye Türkçesindeki geniş zaman kipi, Özbek Türkçesinde çoğunlukla –a /-y (hozirgi-kelasi zamon) zaman ekiyle karşılanır. Ayrıca rica, teklif, ihtimal gibi anlamları içeren geniş zaman ifadesi -r/-ar kip ekiyle karşılanır. Ek ünlü ile biten fiillerden sonra -r, ünsüzle biten fiillerden sonra ise -ar biçiminde karşımıza çıkar. Kipin çekiminde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır (Yıldırım, 2020: 186).

Tablo 1.2.46. Geniş Zaman

Teklik Şahıs	1. -a /-y+man	— Men eng baxtli odamlar yozuvchi bo‘ladi deb o‘ylay man . “— Ben en mutlu insanlar yazarlardır diye düşünürüm.”
Teklik Şahıs	2. -a /-y+san	Agar razm solib qarasang, seni g‘o‘zalar emas, sonsiz, tahlikali lashkarlar o‘rab turganini ko‘ra san . “Eğer dikkatli bakarsan, etrafının pamuk bitkileriyle değil, sayısız, tehlikeli ordularla çevrili olduğunu görürsün.” 2/13
Teklik Şahıs	3. -a /-y+ di	...u g‘azabga kelsa, tog‘ ham tiz cho‘ka di . “...o celallense, dağ diz çöker.” 6/56

Çokluk Şahıs	1. -a /-y+miz	...yarım soatdan beri sizni kut amiz . "...yarım saatten beridir seni bekliyoruz." 6/2
---------------------	----------------------	---

Geniş Zamanın Olumsuz Çekimi

Özbek Türkçesinde bu zamanın olumsuz çekimi /-ma/ olumsuzluk ekinin sonra /-y/ ekinin getirilmesiyle oluşturulur.

Tablo 1.2.47. Geniş Zamanın Olumsuz Çekimi

Teklik Şahıs	1. -ma-y+man	Men boshqa joyda ko‘karm ayman . "Ben başka yerde yeşeremem." 8/112
Teklik Şahıs	2. -ma-y+san	...lekin u tuyg‘uning otini sen hech qachon topol maysan ... "...ama o duygunun adını sen hiçbir zaman bulamazsın..." 8/2
Teklik Şahıs	3. -ma-y+di	...men qishloqni tashlab ketolmaganim kabi u ham meni tashlab ketol maydi . "...benim köyü terk edemediğim gibi o da beni bırakamaz." 7/67
Çokluk Şahıs	1. -ma-y+miz	Buyuklik uchun odam o‘zini, zarur bo‘lsa oilasini ham qurbon qilishi kerakligini tushun maymiz . "Büyüklik için insanın kendini, gerekirse ailesini de feda etmesi gerektiğini anlamıyoruz." 5/81
Çokluk Şahıs	2. -ma-y+siz	Men qaytarib aytaman, siz uni bil maysiz . "Tekrar söylüyorum, siz onu bilmezsiniz." 7/62
Çokluk Şahıs	3. -ma-y+di(lar)	Ular o‘zlari to‘g‘risida lom-mim dem aydilar . "Onlar kendileri hakkında ağızlarını açıp konuşamazlar." 1/71

1.2.9.1.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman Özbek Türkçesinde fiilin üzerinde /-di/ ekinin getirilmesiyle oluşturulur. Bu ek üzerine iyelik kökenli şahıs eklerini almaktadır.

“Türkiye Türkçesinde görülen geçmiş zaman kipi, özel kullanımları dışında, genel olarak fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan yani içinde bulunulan zamandan daha önceki bir zamanda bitmiş, tamamlanmış olduğunu gösteren bir zaman kesimini içine alır. Bu zaman kesimindeki oluş ve kılışın bitmişliğine, konuşan ya tanık olmuştur; bitmişlik onun gözleri önünde gerçekleşmiştir. Yahut da bu bitmişlik konuşanın kesin bilgi ve kanısına dayanmaktadır.” (Korkmaz, 2022: 527).

Tablo 1.2.48. Görülen Geçmiş Zaman

Teklik Şahıs	1.	-di+m	Lekin men kelin bilan gaplash dim . “Ama ben gelinle konuştum.” 5/33
Teklik Şahıs	3.	-di+Ø	Ismoil Ali ichida “Ana shunaqa, hamma yer Moskva emas”, deganday hiringlab kul di . “İsmail Ali içinden: “İşte bu, tüm topraklar Moskova değil”, der gibi sessizce güldü.”1/30
Çokluk Şahıs	1.	-di+k	O’tgan yili ham shu atrofga kelgand ik . “Geçen yıl da şu muhite gelmiştik.” 1/57
Çokluk Şahıs	2.	-di+ngiz	...ular yordam qo’lini cho’zishsa, bu yerlardan ketishga rozi bo’larmid ingiz ? “...onlar yardım eli uzatsalar buraları bırakmayı kabul eder miydiniz?” 4/67
çokluk Şahıs	3.	-di+lar	Shu sababli ular beton ariqcha yonidagi chimzor bo’ylab ket dilar . “Bu nedenle onlar beton küçük arık yanındaki çimenlik boyunca yürüdüler.” 1/44

1.2.9.1.2.1.4. Duyulan Geçmiş Zaman

Özbek Türkçesinde bu kipin iki kullanım şekli vardır:

Birinci Tip

“Kipin bu çekimi -gan (-kan -qan) eki ile karşılanır. Ek /k/ ile biten fiillere -kan, /q/ ile biten fiillere -qan şeklinde eklenir. Ünlüler ve geriye kalan diğer tüm ünsüzlerden sonra ise ekin -gan şekli gelir. Çekimde, şahıs eki olarak zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır.” (Yıldırım, 2020: 158).

Tablo 1.2.49. Duyulan Geçmiş Zaman Birinci Tip

Teklik Şahıs	1.	-gan+man	İkki yıl oldin agronomiyani tugatgan ekan, sizni teatrd ko‘rganman, deydi. “İki yıl önce tarım biliminden mezun olduğunuzda sizi tiyatrodan görmüştüm dedi.” 1/52
Teklik Şahıs	2.	-gan+san	...sen orzuning, xayolning suratlarini chizib berish uchun bu dunyoga kelgansan. “...sen arzular ve hayallerin resmini çizmek için bu dünyaya gelmişsin.” 4/95
Teklik Şahıs	3.	-gan+Ø	...sening ovozing odamzodni go‘zallik va xayolot o‘lkasiga boshlab borish uchun in’om etilgan. “...senin sesin insanlığı güzellik ve düşler diyarına götürecek kadar yetenekliymiş.” 4/82
Çokluk Şahıs	1.	-gan+miz	Biz, har qalay, bir-birimizni yoqtirib turmush qurganmiz... “Biz, her neyse, birbirimizi sevip evlenmişiz...” 7/67
Çokluk Şahıs	2.	-gan+siz	Siz esa uni uyga qamab olgansiz. “Siz ise onu eve hapsetmişsiniz.” 5/52

Duyulan Geçmiş Zamanın Olumsuz Çekimi

Duyulan geçmiş zamanın olumsuz -ma ekiyle yapılır.

Tablo 1.2.50. Duyulan Geçmiş Zamanın Olumsuz Çekimi

Teklik Şahıs	1. ma-gan+man	Barcha qishloq ayollarini nazarda tutgandim, lekin hech qachon men sizga baxtsizman deb ayt maganman . “Köyün tüm kadınlarını kastettim, ama hiçbir zaman size mutsuz olduğumu söylememişim.” 8/46
Teklik Şahıs	3. -ma-gan+Ø	Bu sahroda sen uyg‘otadigan narsa qol magan . “Bu çölde seni uyandıran hiçbir şey kalmamış.” 1/109

İkinci Tip

Öğrenilen geçmiş zamanın bu çekimi -i(b) ekinin üzerine zamir kökenli şahıs eklerinin getirilmesiyle yapılır. Olumsuz şekli –ma, soru şekli ise -mi soru ekiyle oluşturulur (Yıldırım, 2020: 158).

Tablo 1.2.51. Duyulan Geçmiş Zaman İkinci Tip

Teklik Şahıs	2. -ib+san	Sen bu biyobondan, bu mardumlar dilidan nelar izlab yuribsan? “Sen bu çölde, bu halkın dilinde ne arıyorsun?” 1/106
Teklik Şahıs	3. -ib+di	Uni kuzatib turgan odam choy xo‘playabdi deb o‘ylashi mumkin edi.“Onu izleyen kişinin çay yudumluyor diye düşünmesi mümkün idi.” 6/20
Çokluk Şahıs	2. -ib+siz	Shunday iste‘dodni siz odamlardan yashirib, bo‘g‘ip o‘tiribsiz .“Böyle bir yeteneği siz insanlardan saklıyor, bastırıyorsunuz.” 5/43

Duyulan Geçmiş Zamanın Olumsuz Çekimi

Tablo 1.2.52. Duyulan Geçmiş Zamanın Olumsuz Çekimi

Teklik Şahıs	1. -ma-b+man	— Qovun eysizzmi? — deb so‘radi u keyin shoshib chaylaga taklif qilar ekan, — voy, meni qarang, kiring ham demabman . “— Kavun yer misiniz? diye sordu o sonra aceleyle çardağa davet ederken, — Vay, bana bakın, içeri girin demiyorum.” 3/41
Çokluk Şahıs	2. -ma-b+siz	Bilishimcha, siz Muazzamni mutlaqo tushunmabsiz . “Anladığım kadarıyla siz Muazzam’ı kesinlikle yanlış anladınız.” 7/61

1.2.9.1.2.1.5. Gelecek Zaman

Özbek Türkçesinde gelecek zaman anlamı Özbekçe gramerlerde fiillere hozirgi kelasi zamon qo‘shimchasi olarak ifade edilen -a /-y eklerinin getirilmesiyle oluşturulur. Bunun dışında çok nadir olarak –ajak ekinin kullanıldığı da görülmektedir.

Birinci Tip**Tablo 1.2.53. Gelecek Zaman Birinci Tip**

Teklik Şahıs	1. -a/-y+man	Shamsi Saloh go‘ng hidi kelib turgan shilta oralab o‘tar ekan, yosh yigitga qo‘l silkib javob berdi: Ketavering, o‘zim eplayman. “Şemsi Selah gübre kokan çeltik tarlasında dolaşırken, genç adama el sallayarak şöyle cevap verdi; "siz gidin, kendim halledeceğim." 6/38
Teklik Şahıs	2. -a/-y+san	...kechki shafaq timsolida odamlar qarshisida paydo bo‘laverasan. “...akşam şafağı şeklinde insanların huzuruna çıkacaksın.” 4/84

Çokluk Şahıs 1.	-a/-y+miz	Biz yozuvchilar asli omadsiz odamlar bo'lsak ham, mana shu yo'lda baholi-qudrat xizmat qilamiz. "Biz yazarlar hakikatte bahtsiz insanlar olsak da işte şu yolda tüm gücümüzle hizmet edeceğiz." 4/37
Çokluk Şahıs 2.	-a/-y+siz	Gap shundaki, barcha erlar kabi o'jarlik yoki kaltabinlik qilgansiz, katta bir iste'dodni tiriklay qurbon qilgan bo'lasiz. "Laf şöyle ki, tüm kocalar gibi siz de inatçılık ya da kıt kafalılık yaparak büyük bir yeteneği canlıyken feda edeceksiniz." 5/72

İkinci Tip

Tablo 1.2.54. Gelecek Zaman İkinci Tip

Teklik Şahıs 1.	-ajak+man	...mana shu qoshim ostidagi bir juft shamimni yoqib qo'yajakman degan ishonch bilan biram mayin chaqnadiki, afsus, buni Shamsi Salohning o'zi sezmay qoldi. "...işte şu kaşımın altındaki bir çift kandili yakıp koyacağım inancıyla o kadar çok parladı ki, ne yazık ki, Şemsi Selah'ın kendisi bunu fark etmedi." 7/49
------------------------	------------------	--

Gelecek Zamanın Olumsuz Çekimi

Gelecek zamanın olumsuz -ma ekiyle yapılır.

Tablo 1.2.55. Gelecek Zamanın Olumsuz Çekimi

Teklik Şahıs 1.	-ma-y+man	Men esa ketolmayman. "Ben ise ayrılamayacağım." 5/62
Çokluk Şahıs 3.	-ma-y+di+lar	Ular o'zlari to'g'risida lom-mim demaydilar. "Onlar kendileri hakkında ağızlarını açıp konuşmayacaklar." 1/71

1.2.9.1.2.2. Kipler

1.2.9.1.2.2.1. Emir Kipi

“Emir kipi, yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden bir gramer kalıbıdır. Bu kalıpta kip ekleri ile şahıs ekleri iç içe girmiştir. Fiil kök ve gövdesine getirilen kip eki aynı zamanda şahıs da karşıladığından, kipe ayrıca şahıs ekleri getirilmez. Dolayısıyla her şahıs için ayrı bir emir kipi vardır.” (Korkmaz, 2022: 591).

Bir eylemi gerçekleştirmek için konuşmacıdan gelen bir talebi, emri veya teşviki ifade eder (Muhamedova, 2014: 61).

Bu kip Özbek Türkçesinde emir, istek gibi mânaları ifade etmek için kullanılır. Bu kip genellikle ikinci şahsa emir verirken kullanıldığı gibi üçüncü şahıs için de kullanılır. Örneğin: Kitobni onga ber. “Kitabı ona ver.” Örneğin: Kitobni onga bersin. “Kitabı ona versin.” İlk örnekte komut doğrudan ikinci şahsa, ikinci örnekte ise üçüncü şahsa veriliyor ancak her iki durumda da konuşma ikinci kişiye yöneltiliyor. Emir kipinin ikinci tekil şahsında fiiller kök şeklindedir. Bu şahsın iki biçimi vardır: Basit şekli; ayt “söyle”, oqi “oku” gibi. Bir de genişletilmiş hali vardır, o da aytgin “söyle”, oqigin “oku”, chiqqin “çık” gibi. Eski Özbek Türkçesinde bu -gin ekinin son sesi -l idi (Kamol, 1957, 417).

Tablo 1.2.56. Emir Kipi

Teklik Şahıs	2.	-Ø+gin, -Ø+gil	Suz, suzaver. “Yüz, yüzüver.” 1/129
Teklik Şahıs	3.	-Ø+sin	U shaharga ketsin... “O şehre gitsin...” 5/59
Çokluk Şahıs	2.	-Ø+inglar, -Ø+(i)ng -Ø+ingiz	Keting. Boshqa uchrashmaylik. Keting! “Gidin. Bir daha karşılaşmayalım. Gidin!” 8/117 — Bularga e’tibor qilmang... “— Bunlara aldırmaın...” 6/29

Çokluk Şahıs	3. -Ø+sinlar	...bir-birini qochib yig‘lasinlar... “...birbirilerinden kaçıp ağlasınlar...” 1/101
---------------------	---------------------	---

Emir Kipinin Olumsuz Çekimi

Emir kipinin olumsuz çekimi -ma eki ile yapılır.

Tablo 1.2.57. Emir Kipinin Olumsuz Çekimi

Çokluk Şahıs	1. Ø-ma-ylik	Keting, boshqa uchrashmaylik. “Gidin, bir daha karşılaşmayalım.” 8/117
---------------------	---------------------	--

1.2.9.1.2.2.2. Şart Kipi

Şart kipi, yürütülmesi bir eyleme bağlı olan, yani bu formda belirtilen eylemin yürütülmesi için bir koşulun bulunduğu (belirli koşullara bağlı olarak) bir yürütme şartı olan bir eylem anlamına gelir (Kollektif, 1975: 471).

“Şart şekli tipik bir tasarlama kipidir. Bu kipte fiil şarta bağlandığı için hiçbir hüküm ifade etmez; hiçbir dilek, istek, temenni, zorlama anlatmaz. Yalnız isteksiz, dileksiz mücerret bir tasarlama ifade eder.” (Ergin, 2009: 309).

Tablo 1.2.58. Şart Kipi

Çokluk Şahıs	1. -sa+k	— Vaqtingiz bo‘lsa, xonaga kirsak. “— Vaktiniz varsa odaya girsek.” 5/25
Çokluk Şahıs	2. -sa+ngiz(lar)	Nahotki siz buni sezmagan bo‘lsangiz. “Ne garip siz bunu fark etmediyseniz.” 5/88

Şart Kipinin Olumsuzu

Şart kipinin olumsuzu -ma ekiyle yapılır.

Tablo 1.2.59. Şart Kipinin Olumsuzu

Çokluk Şahıs	1. -ma-sa+k	Bizning ham yelkamizga bir kun oftob tegar, biz o‘qimasak... “Bizim de omuzlarımıza bir gün güneş ışığı dokunacak, biz okumazsak...” 8/75
Çokluk Şahıs	2. -ma-sa +ngiz(lar)	Nahotki buni tushunmasangiz? “Ne gariptir ki siz bunu anlamıyorsunuz?” 8/95

1.2.9.1.2.2.3. Gereklilik Kipi

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yapılmasının gerekli olduğunu bildiren kiptir. Özbek Türkçesinde bu kip “kerak” kelimesi kullanılarak fiillerin üzerine -(i)sh mastar eki getirildikten sonra iyelik eklerinin eklenmesiyle oluşturulur.

Tablo 1.2.60. Gereklilik Kipi

Teklik Şahıs	1. -im kerak	— Men nima qilishim kerak? “— Benim ne yapmam gerek?” 5/53
Teklik şahıs	2. -ing kerak	Sen baxtli bo‘lishing kerak... “Sen mutlu olmalısın...” 4/82
Teklik Şahıs	3. -i kerak	Baxtsizlikni anglash uchun oquv va bilim bo‘lishi kerak, uni baxtdan farqlay olish kerak. “Mutsuzluğu anlayabilmek için okumak ve bilgi sahibi olmak gerek, onu mutluluktan ayırt edebilmek gerekir.” 4/34
Çokluk Şahıs	2. -ingiz kerak	Bu narsalardan ustun turishingiz, hamma narsani aql bilan hal qilishingiz kerak. “Bu şeylere üstün gelmeniz, her şeyi akıl ile çözmeniz gerek.” 8/49

1.2.9.1.2.2.4. İstek Kipi

Özbek Türkçesinde bu kipin çekiminde -moqchi birleşik eki ve zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır. Olumsuz biçimi ise “emas” edatıyla yapılır.

“Tasarlama kiplerinden biri olan istek şeklini meydana getirir. Tasarlanan hareketin istendiğini gösterir, istek şeklinde bir tasarlama ifade eder, dilek bildirir.” (Ergin, 2009: 310).

Tablo 1.2.61. İstek Kipi

Teklik Şahıs	1.	-moqchi +man	Faqat uning o‘qishiga, ovozi parvarish qilishga sharoit yaratib berish kerak demoqchiman . “Sadece onun okuması ve sesine dikkat etmesi için koşullar yaratmanın gerekli olduğunu söylemek istiyorum.” 5/65
Teklik Şahıs	3.	-moqchi+Ø	...uning ko‘nglini bil moqchi ... “...onun gönlünü bilmek istiyor...” 4/75
Çokluk Şahıs	1.	- moqchi+miz	Biz unga yordam ber moqchimiz . “Ona yardım etmek istiyoruz.” 5/44

1.2.9.1.3. Birleşik Zamanlar ve Kipler

1.2.9.1.3.1. Hikâye

1.2.9.1.3.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi

Geniş zamanın ifade ettiği anlamların geçmişte olduğunu gösteren, geçmişe aktarılmış sonsuz bir şimdiki zaman anlatan, geçmişte süren bir hareketin, bir oluş veya kılışın artık sürmediğini belirten birleşik zaman, geniş zaman hikâyesi olarak adlandırılmaktadır (Coşkun, 217: 141).

Tablo 1.2.62. Geniş Zamanın Hikâyesi

Teklik Şahıs	1.	-ar-di+m	— Bir umr. bir umr duo qil ardim u odamni, — deb shivirladi u o‘ziga o‘zi gapirayotganday. “— Bir ömür. Bir ömür boyunca dua ederdim o adama, diye fisıldadı o kendi kendine konuşuyormuş gibi.” 4/73
Teklik 2. Şahıs		-ar-di+ng	Tikilib-tikilib qarasang, bu qorachiqlar supasida qora libos kiygan sehrar o‘tirganini ko‘ rarding ... “Dikkatlice bakarsan bu siyahımsı kilden yapılmış bankta siyah elbise giymiş bir sihirbazın oturduğunu görürdün... 3/48
Teklik Şahıs	3.	-ar-di+Ø	...u qishloqqa juda kam borar, shunda ham ikki kun turmay qaytib kel ardi ... “...o köye nadiren gider, o zaman da iki gün kalmadan geri dönerdi...” 1/13
Çokluk Şahıs	2.	-ar-di+ngiz	— Agar birov sizni orzuvingizdagiday baxtga yetaklab borsa, nima qilgan bo‘ lardingiz ... “— Eğer birisi sizi hayallerinizdeki gibi mutluluğa götürse, ne yapardınız...” 4/70
Çokluk 3. Şahıs		-ar-di+lar	...qolgan bolalar sal naridan kuzatib tur ardilar ... “...kalan çocuklar da biraz öteden izliyorlardı...” 1/8

1.2.9.1.3.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Özbek Türkçesi şimdiki zaman hikâyesinde; belirli, geçmiş bir zamanda gerçekleşmekte olan ve uzun süre devam eden bir iş veya oluş söz konusudur. Üç şekilde teşkil edilen bu zamanın birinci şeklinde –(a)yotgan sıfat-fiili, ikinci şeklinde ise –(a)yotir eki, üçüncü şeklinde ise -moqda eki kullanılır (Coşkun, 2017: 142).

Tablo 1.2.63. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Teklik 3. Şahıs	-(a)yotgan e-di	...nima uchun so‘rayotganlariga tushunmayotgan edi. “...ne için sorduklarını anlamıyor idi.” 4/72
	-moqda e-di	Vazirlik guruhga boshliq qilib jo‘natgan İsmoil Ali degan dramaturg yuzi tovokday brigada boshlig‘i bilan qilinajak ishlar to‘g‘risida gaplashmoqda edi. “Bakanlığın grup başkanı olarak gönderilen İsmail Ali adındaki oyun yazarı, tugay komutanıyla yapılacak çalışmalar hakkında konuşmakta idi.” 1/21

1.2.9.1.3.1.3. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Tablo 1.2.64. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Teklik 1. Şahıs	-gan e-di+m	Men bunga sizning qo‘shig‘ingizni mana shu daraxtlar orasida turib eshitgan kuniyoq amin bo‘lgan edim. “Ben sizin şarkınızı işte burada şu ağaçların arasında dururken duymuş o gün bundan emin olmuş idim.” 4/32 Kecha sizga shuni aytmoqchi bo‘lib borgan edim “Dün size bunu anlatmak için gelmiş idim.” 8/110
Teklik 3. Şahıs	-gan e-di+Ø	Qo‘shiq allaqachon oqshom qa‘riga singib ketgandi... “Şarkı çoktan akşamın derinliklerine inmişti...” 1/134
Çokluk 2. Şahıs	-gan e-di+ngiz	Axir o‘zingiz aytgan edingiz-ku? “Sonuçta kendiniz söylediniz değil mi?” 8/21

Çokluk Şahıs	3.	-gan e-di+lar	Ular daraxtzorning quyuq joyida to‘xtab qol gan edilar... “Onlar korunun karanlık kısmında durmuşlardı...” 4/42
---------------------	-----------	----------------------	--

Duyulan Geçmiş Zaman Hikâyesinin Olumsuz Çekimi

Özbek Türkçesinde duyulan geçmiş zaman hikâyesinin olumsuzu -gan emas+şahıs eki ya da -gan yoq+şahıs eki ile yapılmaktadır.

Tablo 1.2.65. Duyulan Geçmiş Zaman Hikâyesinin Olumsuz Çekimi

Teklik Şahıs	3.	-gan e-mas-di+Ø	...biroq hech kim shu paytgacha uni qo‘shiq uchun tug‘ilgan deb ayt gan emasdi. “Ama hiç kimse bu zamana kadar onun şarkı söylemek için doğduğunu söylememişti.” 3/9
---------------------	-----------	------------------------	---

1.2.9.1.3.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Çeşitli tarihi ve yaşayan lehçe gramerlerimizde, zaman ve kip çekimindeki birleşik yapıların “normal çekimin üzerine i- (<er-) fiilinin çekimlenmiş halinin getirilmesi ile elde edildiği” görüşü kabul edilir.

Köktürkçe **ti-r er-miş** “dermiş, der imiş”

Türkiye Türkçesi **gelir-irmiş** < gel-ir imiş

yap-acaktım < **yap-acak-i-dim**” (Gülsevin, 1999 :1).

Özbek Türkçesinde gelecek zamanın hikâyesi -moqchi e-di ekiyle karşılanmaktadır.

Tablo 1.2.66. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Teklik Şahıs	3.	-moqchi e-di	...avtobusda ko‘p yurganlaridan uyushib qolgan tomirlarini yozib kel moqchi edi. “...otobüsün çok
---------------------	-----------	---------------------	--

		hareket etmesinden dolayı uyuşan damarlarını rahatlatmak istiyorlardı.”1/45
--	--	---

1.2.9.1.3.2. Rivâyet

1.2.9.1.3.2.1. Şimdiki Zamanın Rivâyeti

Şimdiki zaman rivâyeti, sürmekte olan bir oluş ve kılışın, duyuma veya sonradan farketmeye dayanılarak anlatılması durumudur. Türkiye Türkçesinde Iyor-muş (<-Iyor- imiş) eki ile karşılanır. Çekim kalıbı ise esas fiil + şimdiki zaman kipi + i- ek-fiili + rivayet eki + şahıs eki biçimindedir (Korkmaz, 2020: 662).

Tablo 1.2.67. Şimdiki Zamanın Rivâyeti

— Hamma balo shundaki, u barcha aybni bizning ustimizga yuklayapti, — derdi burni qizil aktyor, — go‘yo biz o‘ynolmayotgan emishmiz. “— Tüm sorun şu ki, o bütün suçu bizim üstümüze yıkıyor, dedi kırmızı burunlu oyuncu, sanki biz rol yapmıyormuşuz.”1/69

1.2.9.1.3.2.2.Duyulan Geçmiş Zamanın Rivâyeti

“Bu rivayet kipi, tarz bildiren geçmiş zaman eki -miş ile, rivayet eki i- miş veya >-miş’in arka arkaya eklenmesi ile oluşturulur. Ek çekimde ünlü uyumlarına girerek -mİş/mUş biçimlerini alırlar. Rivayet ekinden sonra şahıs ekleri eklenir. Buna göre ekin çekim kalıbı esas fiil + duyulan geçmiş zaman kipi + ek-fiil + rivayet eki + şahıs eki biçimindedir.” (Korkmaz, 2022: 662).

Tablo 1.2.68. Duyulan Geçmiş Zamanın Rivâyeti

...ana shu orzularini deb turmushga chiqqan ekan, shekilli. “...işte şu hayalleri için evlenmişmiş, görünüşe göre.” 5/89

1.2.9.1.4. Birleşik Fiiller

“Birleşik fiiller, bir ad ile bir yardımcı fiilin, iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden çok kelime çekimi ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir.” (Korkmaz, 2022: 199).

Tablo 1.2.69. Birleşik Fiiller

bol-	Sen baxtli bo‘lishing kerak... “Sen mutlu olmalısın...” 4/82
	Ha, mening qo‘shiqchi bo‘lish yagona orzum edi... “Evet, şarkıcı olmak benim tek hayalim idi...” 8/47
et-	Bu ikir-chikirlardan yuksakda turish, kerak bo‘lganda rad etish ... “Bu teferruatları aşmak, gerektiğinde reddetmek...” 8/54
	Siz minglarning qalbini xushnud etish uchun dunyoga kelgansiz. “Siz binlercesinin gönlünü hoşnut etmek için dünyaya gelmişsiniz.” 4/39
	Shamsi Saloh ovozdagi shirani, maromni va o‘ta tiniqlikni yana bir bor ichichidan his etdi . “Şemsi Selah sesteki tatlılığı, ölçüyü ve son derece berraklığı tekrar içinde hissetti.” 6/47
qil-	U keyinchalik ham ushbu daqiqalarni tez-tez qo‘msar, sog‘inar, lekin buni oshkor qilishga istihola qilardi. “O daha sonra da bu anların sık sık hasretini çekiyor, özlüyor, ancak bunu aşikâr etmeye çekiniyordu.” 1/142
	...Shamsi Salohni ham tortish uchun, tovushlarini bir oz ko‘tarib, munozara qilishardi . “...Şemsi Selah’ı da tartışmaya dahil etmek için biraz seslerini biraz yükseltip münazara ettiler.” 1/68
	...faqat ovozingizni parvarish qilish bilan mashg‘ul bolasiz... “sadece sesinizi terbiye etmekle meşgul olacaksınız...” 8/41

1.2.9.1.4.1. Tasvir Fiilleri

1.2.9.1.4.1.1. Yeterlilik Bildiren Tasviri Fiiller

“Tasviri fiil yapıları dilimizde anlamı güçlendirmek ve zenginleştirmek için kullanılan düzenli, ulaşılabilir bileşiklerdir. Türk dilinin en eski yazılı belgelerinden itibaren kullanılan bu yapılar o dönemlerden bu yana anlam açısından zenginlik göstermektedir. Özel kuruluş yapıları ve anlam değerleri olan bu fiiller; zaman zaman birbirlerinin görevini üstlenmekte, zaman zaman tasvir anlamını yapıya aktarmadan biçim olarak bu yapıyı yansıtmaktadır.” (Şahin, 2000: 95).

Tablo 1.2.70. Yeterlilik Bildiren Tasviri Fiiller

— Endi yuvinishni shaharga qaytib ikki hissa qilib chiqarib olamiz . “— Şimdi çamaşırları şehre dönüp iki parça halinde götürebiliriz.” 1/31
Senga musiqaning keragi yo‘q, sening ovozingga faqat yulduzlar kuy bastalay oladi . “Senin müziğe ihtiyacın yok senin sesine yalnızca yıldızlar melodi besteleyebilir.” 4/93
...men faqat senga shuni ayta olamanki ... “...ben ancak sana şunu söyleyebilirim...” 9/42
Men esa ketolmayman . “Ben ise ayrılamam.” 5/62
...oyga qarab turib hech bir nuqson topolmaysan ... “...aya bakarken hiçbir kusur bulamazsın...” 4/60

1.2.9.1.4.1.2. Tezlik veya Rica Bildiren Tasviri Fiiller

Tablo 1.2.71. Tezlik veya Rica Bildiren Tasviri Fiiller

...so‘ng qo‘shiq aytayotgan kelinchakni esladi-yu, yuzi yorishib ketdi . “...sonra şarkı söyleyen gelinciği hatırladı, yüzü aydınlanıverdi.” 2/29
--

Muazzam unga nima deb javob berishini ham bilmay, qizarib ketdi . “Muazzam ona ne cevap vereceğini bilmeden kızarıverdi.” 3/39
— Sizlarni to‘yga aytib keldim ... “— Sizi düğüne davet etmeye geliverdim...” 6/4
U odam ikki-uch marta deraza yoniga keldi, so‘ng ju‘rat qilmay, yana boyagi qorong‘u joyiga qaytib ketdi . “O adam iki üç kere pencere yanına geldi, sonra cesaret edemedi tekrar az önceki karanlık yere geri dönüverdi.” 6/68
...ana qishlog‘imizda qanchadan-qancha baxti qaro ayollar bor, o‘shalarga yordam bering . “...işte şu köyümüzde o kadar bahtı kara kadın var ki, onlara yardım ediverin.” 8/78
Muazzam sigir sog‘atgan joydan Shamsi Salohgacha munis va dilgir bir ohang oqib keldi-yu ... “Muazzam’ın ineği sağdığı yerden Şemsi Selah’a dostça ve mahzun bir ses geliverdi...” 9/22

1.2.9.1.4.1.3. Süreklilik, Devamlılık Bildiren Tasviri Fiiller

Süreklilik ifade eden tur- fiili çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Özbek Türkçesinde tur- tasvir fiiliyle kullanılan ve birleşik fiilin bir unsuru olan esas fiillerin kök veya gövdelerine –(i)b zarf fiil eki eklenerek yapılmaktadır (Coşkun, 2017: 165).

Türkiye Türkçesinde bu fiillerin ifade ettikleri süreklilik anlamı birbirinden farklıdır. Tur- ve kör- fiilleri bir işin olduğu gibi değişmeden devam eden sürekliliğini; bar- fiili bir işin günden güne gelişerek olan sürekliliğini, kel- fiili ise bir işin eskiden bugüne devamlılığını anlatır (Şahin, 2020: 102).

Tablo 1.2.72. Süreklilik, Devamlılık Bildiren Tasviri Fiiller

...shoxning boshidagi tojday yarashib turardi . “...bir dalın başındaki taç gibi yakışıyordu.” 1/13
--

Botayotgan quyoshining so‘nggi nurlari shoxlarda osilib turar... “Batan güneşin son ışıkları dallarda asılı kalıyor...” 1/58
...egnidagi oq kostyum o‘ziga juda yarashib turar... “...sırtındaki beyaz takım elbise kendisine çok yakışıyor...” 1/67
...bo‘g‘zida toshday narsa tiqilib turar... “...boğazına taş gibi bir şey takılıyor...” 1/138
...Muazzam shafqat va samimiyat aks etgan ko‘zlarini unga tikib turardi. “...Muazzam şefkat ve samimiyet dolu gözlerle ona bakıyordu.” 3/40
Muazzam yerga qarab turardi... “Muazzam yere bakıyordu...” 4/40
Uning ko‘zlari ham sho‘xchan porlab turar... “Onun gözleri de sevinçle parlıyordu...” 7/39
— Agar har bir narsaga e’tibor bersangiz infarkt bo‘lib qolasiz. “— Eğer her şeye aldırış ederseniz kalp krizi geçirebilirsiniz.” 6/30
Suvchi bu salobatli odamning nega Otaqulning xotinini ataylab so‘raganiga aqli etmay, izidan ajabsinib qarab qoldi. “Denizci bu görkemli adamın neden Atakul’un karısını bilerek sorduğunu anlamadı, ardından ona şaşkınlıkla bakıverdi.” 1/154

1.2.9.1.4.1.4. Yaklaşma Bildiren Tasviri Fiiller

Özbek Türkçesinde yaklaşma bildiren tasviri fiiller için yoz- fiili kullanılır. Lakin metnimizde örneğine rastlanmamaktadır.

“Yoz- fiili, -a zarf fiil ekiyle kullanılır. Esas fiil kök ve gövdesine -a zarf fiil ekini aldığı zaman bu tür kullanımda bir iş veya oluşun neredeyse olacağı ifade edilmek istenir. Örneğin: Razzoq sofining uyidagilar “dushman” degan sözni unutayozgan edilar. “Rezzak sofinin evindekiler “düşman” sözünü unutayazdilar.” (Coşkun, 2017: 166).

1.2.9.1.5. Fiilimsiler

1.2.9.1.5.1. İsim-Fiiller

Mastar eki olarak kullanılan bu gruptaki ekler oluş ya da durumun adını karşılarlar. Özbek Türkçesinde, fiil kök ya da gövdelerine getirilen üç mastar eki bulunur: Bunlar; -ish, -(u)v, -moq ekleridir. Türkiye Türkçesindeki mastar eki -ma, Özbek Türkçesinde de mevcuttur. Ancak, Türkiye Türkçesinden farklı olarak, mastar eki olarak değil sadece kalıcı isimler türetmekte kullanılır. Örneğin: yozma “yazılı”, qiyma “kıyma”, osma “askı” (Yıldırım, 2020: 226).

Tablo 1.2.73. İsim-Fiiller

-ish	— Ha, bularga ham qiyin, — dedi negadir achingandek, lekin semiz yuzida achin ish dan ko‘ra malolat aks etib turardi... “— Evet, bunlara da zor, dedi nedense üzgünmüş gibi ama şişman yüzünde acıya kıyasla hüznün ifadesi vardı...” 1/50
	Bu juda go‘zal manzara edi, buni faqat usta rassomlarning suratlaridagina ko‘ rish mumkin... “Bu çok güzel bir manzara idi, bunu sadece usta ressamların resimlerinde görmek mümkün...” 1/93
	... tong oqara boshlagan edi, shundagina u ko‘l bo‘yiga borib, quyosh chiq ish ini kuzatmoqchi bo‘lganini esladi. “Şafak vaktiydi, o göl kıyısına varıp, güneşin doğuşunu izlemek istiyordu.” 2/1
	Shamsi Saloh tund, biroz oliftaroq, jimjima narsaga o‘ch, biroz kibrliroq, hamma narsaning go‘zal bo‘ lish ini istovchi va hamisha shunga intiluvchi... “Şemsi Selah karanlıktır, biraz gösterişli, süslü şeylere aç, biraz kibirli, her şeyin güzel olmasını ister ve daima bunun için çabalar...” 2/23
-uv	Baxtsizlikni anglash uchun oq uv va bilim bo‘lishi kerak, uni baxtdan farqlay olish kerak. “Mutsuzluğu anlayabilmek için okumak ve bilgi sahibi olmak gerek, onu mutluluktan ayırt edebilmek gerekir.” 4/34

1.2.9.1.5.2. Sifat-Fiiller

“Sifat-fiil, sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şeklidir.”(Coşkun, 2017: 168).

Tablo 1.2.74. Sifat-Fiiller

-gan, -qan	...sen ohanglarni yondirgan ohangsan, sen tun qo‘ynida lovullab turgan alangasan! “...sen şarkıları ateşleyen bir melodi ve sen gecenin koynunda parlayan bir alevsin!” 4/89
	...yuzini to‘sib turgan qora bulutlarni surib tashlab... “...yüzünü kaplayan kara bulutları uzaklaştırıp...” 5/14
	Uning og‘zidan chiq qan badbo‘y hid mashina ichini tutgan edi. “Onun ağzıdan çıkan pis koku arabanın içini doldurmuştu.” 6/11
	O tuppa-tuzuk nomi chiq qan yozuvchi edi... “O tanınan adı duyulmuş bir yazar idi...” 1/64
-(a)yotgan	Botay yotgan quyoshining so‘nggi nurlari shoxlarda osilib turar; bu yerda negadir dilni xomush qiladigan sukunat hukm surardi. “Batan güneşin son ışıkları dallarda asılı kalıyor ve burada nedense yürek hoplatan bir sessizlik vardı”.1/58
	...uning kechki quyoshda yaltirab ketay yotgan junida va kichkina, chiroyli ko‘zlarida ham qizning qo‘shig‘i jilvalanayotganga o‘xshardi. “...onun akşam güneşinde parıldayan kürkünde, küçük, güzel gözlerinde de kızın şarkısı parıldıyormuş gibi görünüyordu.” 1/92

-adigan	...ayollar choyshablar bilan o‘zlari yot adigan joyni o‘rab olishardi. “...kadınlar çarşafaları sererek kendi yatacakları yerleri yapıyorlardı.” 1/18
	...bu yerda negadir dilni xomush qil adigan sukunat hukm surardi. “...burada nedense yürek hoplatan bir sessizlik vardı.” 1/58
	Bu sahroda sen uyg‘ot adigan narsa qolmagan. “Bu çölde seni uyandıran hiçbir şey kalmadı.” 1/109
	— faqat bir oz tarbiyalash zarur, lekin san‘at olamini asir tushir adigan ovozi bor ekan. “...ancak biraz eğitime ihtiyacı var ama yine de sanat dünyasını esir alacak bir sesi varmış...” 1/136
-ajak	Vazirlik guruhga boshliq qilib jo‘natgan İsmoil Ali degan dramaturg yuzi tovokday brigada boshlig‘i bilan qilin ajak ishlar to‘g‘risida gaplashmoqda edi. “Bakanlığın grup başkanı olarak gönderilen İsmail Ali adındaki oyun yazarı, tugay komutanıyla yapılacak çalışmalar hakkında konuşmakta idi.” 1/21
-(u)vchi	Uning lirik qahramonlari hayotdan go‘zallik izlovchi va hayotni go‘zallashtir uvchi qahramonlar edi. “Onun lirik kahramanları, hayatta güzelliği arayan ve hayatı güzelleştiren kahramanlardı.” 1/65

1.2.9.1.5.3. Zarf-Fiiller

Zarf-fiil, bir eylemin bildirdiği hareketi, bir zarf-eylem şeklinde ifade eder. Bir eylem olarak, özne, nesne ve zarf niteleyicileri alabilir.

Tablo 1.2.75. Zarf-Fiiller

-ib	Ular avtobusdan tushishlari bilan yaqin atrofdagi chaylalardan bolalar ham yugur ib kelishgan... “Onlar otobüsten inmeleriyle yakındaki çardaklardan çocuklar da koşarak geliyor...” 1/7
	Iqtidorliligini bil ib olsa bo‘ladigan bir yozuvchi ham bor edi... “Yeteneği görülüp bilinen bir yazar daha vardı...” 1/12
	...goh baxmaldek chang o‘rnashib qolgan eski mototsiklini patillat ib qaylargadir jo‘nab qolardi. “...bazen de kadife gibi tozla kaplanan eski motosikletini çalıştırıp bir yere giderdi.” 1/17
-gach	...quyosh dalalar uzra qadab qo‘ygan zarhal nayzalarini bir-bir terib ola boshlag ach , uch to‘rtta bo‘lib aylanishga chiqishdi. “...güneş tarlalar üzerine saplanmış bronz mızraklarını tek tek toplamaya başlayınca, üçer dörder olarak dönmeye başlamıştı.” 1/39
	Otaqul haftalab uyga bormay, shiyponda yotib qolaverg ach ... “Atakul haftalarca evine gitmeyip, çardakta uyuyup kalınca...” 3/5
	...Shamsi Saloh qilt etib yutindida, o‘ziga ehtirom bilan tikilib turgan chiroyli ko‘zlarni ko‘rg ach , nima deyarini bilmay jilmaydi. “...Şemsi Selah yutkundu ve kendisine saygıyla bakan güzel gözleri görünce ne diyeceğini bilemeden gülümsedi.” 3/30
-gancha	Shamsi Saloh xo‘mrayg ancha jim qoldi. “Şemsi Selah kaşlarını çatarak sessiz kaldı.” 1/147
	Shamsi Saloh turgan joyida derazaga qarag ancha , taqqa to‘xtab qoldi... “Şemsi Selah durduğu yerde pencereye bakarak, kala kaldı...” 6/44
	Shamsi Saloh yana daraxtzorga yo‘l oldi, biroq qorong‘u tushg uncha o‘tirsam ham Muazzamni chayla atrofida ko‘rmadi. “Şemsi Selah tekrar

	koruya gitti ancak karanlık çökünceye kadar otursa da Muazzam'ı çardağın etrafında göremedi.” 7/50
-ganda	Tong payti samovarchi tashqarida taqur-tuqur qilib yurg anda u o'zidan-o'zi o'yg'onib ketdi. “Sabah vakti semaverci dışarıda takur tukur yürüdüğü zaman o kendi kendine uyandı...” 2/1
	Uning yuzida to'satdan mo'tabar mehmonlar bostirib kel ganda to'zib yotgan uyining o'rtasida gangib, kalovlanib qolgan mezbondek holat kechinar edi. “Onun yüzü ansızın saygın bir konuk geldiğinde sararıp solan, evinin ortasında şaşkına dönen, tökezleyen bir ev sahibinin hâline benziyordu.” 1/16
-gani	...lekin orada bola bo'lib qol gani va Otaqulni sovxozning chekkasiga brigadir qilib tayinlaganliklari uchun ishga o'rasha olmagan... “...ama orada çocuk olduğu için ve Atakul'u sovhov yerine başkan olarak tayin ettiklerinden dolayı işi öğrenmesi için...” 3/3
-guncha	Shamsi Saloh yana daraxtzorga yo'l oldi, biroq qorong'u tush guncha o'tirsa ham Muazzamni chayla atrofida ko'rmadi. “Şemsi Selah tekrar koruya gitti ancak karanlık çökünceye kadar otursa da Muazzam'ı çardağın etrafında göremedi.” 7/50
-kan (ekan)	Ikki yil oldin agronomiyani tugatgan ekan , sizni teatrda ko'rganman, deydi. “İki yıl önce tarım biliminden mezun olduğunuzda sizi tiyatrodaki görmüşüm dedi.” 1/52
	— Qovun eysizzmi? — deb so'radi u keyin shoshib chaylaga taklif qilar ekan , — voy, meni qarang, kiring ham demabman. “— Kavun yer misiniz? diye sordu o sonra aceleleyle çardağa davet etti, — vay, bana bakın, içeri girin demiyorum.” 3/41
	Shamsi Saloh go'ng hidi kelib turgan shilta oralab o'tar ekan , yosh yigitga qo'l silkib javob berdi... “Şemsi Selah gübre kokan çeltik

	tarlasında dolaşırken, genç adama el sallayarak şöyle cevap verdi...” 6/38
-masdan	...tez-tez yurib kelgan bo‘lsa kerak, bilinar-bilinmas hansirab, botin masdan turardi. “...hızlı hızlı yürüdüğünden olsa gerek, nefesi kesiliyor, hareket etmeden duruyordu.” 7/17
-a / -y	Qo‘shiqni tinglayotgan odam bahorni, yasharish faslini, sollanib turgan gullarni, shabadadan to‘kilay-to‘kilay... “Şarkıyı dinleyen kişi, baharı, yaşamın mevsimini, sarkık çiçekleri, esintiyle döküle döküle...” 1/95
	Moviy osmonni nozlana-nozlana kezib yurgan ul ko‘k hiloli bilan daraxtlar orasida qisinib-qimtinib, yuzida hayo va andak hurkaklik bo‘rtib turgan, yonoqlari yalovday hilpirayotgan bu ayolning qanday farqi bor? “Mavi gökyüzünde nazlı nazlı dolaşan o mavi hilal ile ağaçların arasına sıkışan, yüzü haya ve biraz ürkeklikle dolu yanakları bayrak gibi dalgalanan bu kadının arasında nasıl bir fark var?” 4/46

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYON VE METİN AKTARIMI

2.1. ANNE ŞARKISI “MOMOQO‘SHIQ”

Tablo 2.1.1. Anne Şarkısı “Momoqo‘shiq”

No	Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi
1.1	Butun brigada so‘nggi uch kun hasharchilarga joy hozirlash bilan ovora bo‘ldi: har qalay, madaniyat xodimlari, yana biron kori hol yuz bermasin, bizni madaniyatsiz, deb ketishmasin degan istihola bilan shiypenni obdon oqlashdi, yog‘och kart o‘rniga simto‘shaklar o‘rnatishdi, shiypen oldidagi o‘t-o‘lanlarni o‘rib olishdi, daraxtlarni butashdi, qip-qizil matoga nima uchun zarurligini o‘zlari ham tushunmay: “Xush kelibsiz, hasharchilar”, “Oq. oltinning bir misqoli ham yerda qolmasin” deb yozilgan turli shiorlar ilib qo‘yishdi.	Tüm tugay son üç gündür ırgatlar için bir yer hazırlamakla meşguldü: Her türlü kültür çalışanı bir daha kötü bir şey yaşanmaması, bize medeniyetsiz deyip durmasınlar kaygısıyla çardağı iyice temizlediler, tahta sedir yerine somya koydular, çardağın önündeki çimleri biçtiler, ağaçları budadılar, kırmızı kumaşa neden ihtiyaç duyulduğunu kendileri de fark etmeden: "Hoş geldiniz, ırgatlar", "Beyaz. Yerde tek bir altın bile kalmasın" diye yazılı sloganlar astılar.
1.2	Quduqlarni tozalashdi, atrofini keng bilan o‘rashib, kichkina omborxona qurishdi — hamma ishni qunt va ishtiyoq bilan	Kuyuları temizlediler, etrafını geniş bir şekilde çevirerek kapattılar, küçücük bir depo inşa ettiler. Tüm işi özenle ve şevkle yaptılar. Çünkü

	berilib bajarishdi: chunki yuqoridan bu yil shiyponga madaniyat vazirligining xodimlari kelishi mumkinligi va shunga yarasha tayyorgarlik ko‘rish kerakligi haqida juda ham ehtiyotkorona xabar kelgan edi.	yukarıdan bu yıl çardağa Kültür Bakanlığı çalışanlarının gelmesinin mümkün olduğu ve bundan dolayı hazırlık yapılmasının gerekliliği hakkında ihtiyatlı olunması gerektiğinin haberi gelmiş idi.
1.3	Sunbula oyining endi ikki haftasi o‘tganiga qaramay, hasharchilar bu yil erta kela boshlagandi.	Sünbüle ¹ ayının henüz iki haftası geçmesine karşın heşerçiler bu yıl erken gelmeye başlamıştı.
1.4	Nihoyat juma kuni peshindan keyin bo‘limga qarashli dalalarga olib keladigan yagona tuproq yo‘lda peshonalariga bayroq qadalgan toshbaqaga o‘xshash uch avtobus ko‘rindi: muyulishdagi yo‘ldan to shiyponga kelguncha avtobuslar uch-to‘rt marta tantanali big‘illab qo‘ydi; birpasda hammayoq ostin-ustun bo‘lib ketdi — sovxoz markazidan samovor va qozon tashlab ketishdi: hashardan ko‘ra ko‘rikka kelishganday juda yasan-tusun qilib olgan hasharchilar avtobus to‘xtashi bilan atrofga yoyilgan chang-chungini kuh-kuhlab o‘zlarini shiyponga urishdi — ular yuzga	Nihayet cuma günü öğleden sonra müdürlüğe ait tarlalara giden tek toprak yolda, önlerine bayraklar iliştirilmiş kaplumbağaya benzeyen üç otobüs görüldü. Köşedeki yoldan ta çardağa varana kadar otobüsler üç-dört kez korna çaldı, aniden her şey altüst oldu. Sovhoz merkezinden semaver ve tencere atıldılar. İmecedен ziyade teftişe gelmişler gibi süslenmiş püslenmiş ırgatlar otobüsün durmasıyla etraflarına yayılan tozu püfleyerek kendilerini çardağa attılar. Onlar yüze yakın gençten ve çeşitli yaşlardaki erkek ve kadınlardan oluşuyordu. Onlar şehrin gürültülü ve düzensiz yaşamını bu sessiz çöle beraberlerinde getirmiş gibiydiler.

¹ Güneş takvimine göre altıncı ayın Arapça adı.

	yaqin yosh-yalanglar va turli yoshdagi ayolu erkaklar edi — ular go‘yo o‘zlari bilan bu sokin cho‘qo‘yniga shaharning sershovqin va betartib hayotini ham birga olib kelganday edilar — shiypon tevaragi ingichka, yo‘g‘on, shirali, shirasiz, nozli, ishvador, xirildoq, sovuq, hiringlagan, charillagan, yig‘lamsiragan, kulinqiragan, bosinqiragan, hadiksiragan, cho‘chinqiragan turli ovozlarga to‘ldi.	Çardağın etrafı ince, kalın, güzel, çirkin, nazlı, işveli, kavgacı, çapkın, soğuk, çınlayan, takırdayan, ağlayan, gülen, bunalımlı, kekeleyen, irkilmiş seslerle doldu.
1.5	Hasharchilarning orasida paxtaga birinchi bor kelganlari ham bor edi — ular shiyponni, ostin-ustun qilib qurilgan simto‘shaklarni, ko‘chib yotgan shiftni, deraza o‘rniga qora kog‘oz qoqilgan qorongi xonani ko‘rib, bir oz esankirab, shiyponga kiraverishda to‘xtab qolishdi, norozi bo‘lib, bir-biriga va boshqalarga qarashdi, biroq o‘zlariga bop joylarni tanlayotgan hamrohlariga qarab tirib, takdirga tan berganday, umumiy qiy-chuvga qo‘shilib ketishdi.	Irgatlar arasında pamuğa ilk kez gelenler vardı. Onlar çardağı, altüst edilmiş somyaları, çökmüş tavanı, pencere yerine siyah kağıtla kaplanmış karanlık odayı görünce ne yapacağını bilemeden çardağın girişinde durup kaldılar, memnun kalmayarak birbirlerine ve diğerlerine baktılar fakat kendi yerlerini seçen arkadaşlarına bakarak kadere razı olurcasına genel yaygaraya katıldılar.

1.6	Ba'zi hasharchilarning ko'zlarida to'satdan quyuq o'rmanga kelib qolgan bolalarning yuzlaridagi hayratdek bir oz ajablanish aks etib turardi.	Bazı ırgatların gözüne kendilerini bir anda karanlık bir ormanda bulan çocukların yüzlerindeki şaşkınlık gibi küçük bir şaşkınlık yansıdı.
1.7	Ular avtobusdan tushishlari bilan yaqin atrofdagi chaylalardan bolalar ham yugurib kelishgan, endi ular bu ajobtovur va o'zlarining ota-onalariga allaqayerlari o'xshab, allaqayerlari o'xshamaydigan odamlarni qiziqsinib tomosha qilib turishardi, — tomoshaga kelganlar ichida beton ariqda yoshgina toyxarchasini bog'lab qo'ygan qop-qora, to'qqiz yoshlardagi bola ham bor edi, u tinmay burnini tortar, toyxariga qop-qora tirsaklari bilan suyanib, hasharchilarga juda qiziqsinib qarab turardi; — ikki-uchta yoshi kattaroq bolalar esa toki shiypon oldigacha bostirib kelishgan, o'zlaricha sir boy bergilari kelmay yoki o'zlariga qarashli joylarga hamisha begonalar kelsa, mahalliy bolalar o'zlarini qanday tutsa, shunday tutishib, "ko'p shovqin-suron	Onlar otobüsten inmeleriyle yakındaki çardaklardan çocuklar da koşarak geliyor, şimdi onlar tuhaf, kendi anne babalarına benzeyen ve benzemeyen insanları merakla izliyorlardı. Gösteriye gelenler arasında beton bir hendekte kısırağını bağlayan esmer tenli, dokuz yaşlarında küçük bir çocuk vardı, o durmadan burnunu karıştırıyor, kısırağına kapkara dirsekleriyle yaslanarak, ırgatlara çok büyük ilgiyle bakıyordu. İki üç yaş büyük çocuklar ise çardağın ön taraflarına kadar gelmiş, kendi sırlarını açığa vermeden ya da kendilerine ait yerlere her zaman yabancılar geldiğinde mahalleli çocukların kendilerini tuttuğu gibi "çok gürültü yapmayın, buranın sahibi biziz, bu topraklar bizim topraklarımızdır" der gibi bağıyorlardı. Onların tozlu, lekeli kıyafetleri ve pul pul dökülmüş derileri, görünüşe göre temizlikçi olan bir kadının dikkatini

	qilavermanglar, bu yerning xo‘jayinlari biz, bu yerlar bizning yerlar” deyishayotganday g‘o‘dayib turishardi; ularning changga, dog‘-dug‘ga belangan kiyimlari va po‘sti ko‘chib qolgan yuz terlari, aftidan, farrosh bo‘lsa kerak, bitta ayolning e‘tiborini o‘ziga tortdi: u shiyponga kiraverishda turgan ikkita bolaga to‘rxaltasidan ikkita pepsikola chiqarib berdi.	çekti, o çardağın girişinde duran iki çocuğa filesinden iki tane kola verdi.
1.8	Bolalar, avval, xijolat bo‘lib turishdi-yu, keyin ayolning yumshoq ovozi ta’sir qildimi, shishalarni olib, maqtanish uchun nariroqda to‘planib turgan uch-to‘rt bolaning oldiga yugurib ketishdi, — qolgan bolalar sal naridan kuzatib turardilar, ularning ichida yoshgina, chit ko‘ylak kiygan ikkita qizcha ham bor edi.	Çocuklar, önce utandılar, sonra kadının yumuşak sesinden etkilenerek, şişelerini alıp, övünmek için daha ötede toplanmış üç dört çocuğun yanına koştular, kalan çocuklar da biraz öteden izliyorlardı, onların aralarında gencecik, pamuklu gömlek giymiş iki küçük kız da vardı.
1.9	Hasharchilarning turli kasb egalari ekanligi ko‘rinib turardi — ba’zilari juda bejirim kiyinishgan, boshqalari xuddi kinolardagi qaroqchilardek keng soyabonli shalyapa, tor yupka va yelkasiga har xil shokilalar solingan kamzullar, kurtkalar	Irgatların farklı mesleklere sahip oldukları görülüyordu, bazıları çok şık giyinmişlerdi, diğerleri de tıpkı filmlerdeki korsanlar gibi geniş güneşlikli şapkalar, dar etek ve omzu her türlü vatkalı yelekler, ceketler giyinmişlerdi, genç kızların delikanlıların olgunlaşanları

	kiyib olishgandi, qiz-juvonlarning ko'zi pishib qolganlari avtobusdan tusha solib, paxta terishga tushib ketadigandek dalaga mos anchayin odmi kiyimlarda edi.	otobüsten inip pamuk toplamaya gidiyormuş gibi tarlaya uygun bayağı sıradan giyinmişlerdi.
1.10	Hasharchilar orasida popukdekkina kotiba qizlar ko'pchilikni tashkil qilardi — ular churkun shoxshabbalar ichida ochilgan bir dasta lolalardek ko'pdan beri go'zal va chiroyli narsalarni ko'rmagan anchayin besarishta shiyponga o'zgacha chiroy va malohat bag'ishlab yuborgandilar.	Irgatların arasında salkım saçak sekreter kızlar çoğunluğu oluşturuyordu, onlar kalın dalların içinde açılmış bir demet lale gibi, uzun zamandır güzel ve hoş hiçbir şey görmeyen bayağı karmakarışık çardağa ayrıca bir güzellik ve çekicilik katıyorlardı.
1.11	Kotibalardan tashqari farrosh ayollar, budet xizmatchilari, ba'zi bo'lim xodimlari, teatr artistlari, turli ansambl' qatnashchilari, bitta tepakal dramaturg va teatrga adabiy emakdosh bo'lgan, keyingi paytlarda "yosh, iqtidorli" deb tan olina boshlagan Shamsi Saloh degan, andak kekkaygan, dalada, ayniqsa, yaqqol ko'zga tashlanadigan uzun, jingalak soch qo'ygan, hatto shu sochidanoq.	Kadın sekreterlerin dışında temizlikçi kadınlar, bütçe çalışanları, bazı departman görevlileri, tiyatro sanatçıları, çeşitli toplulukların katılımcıları, bir tane kel oyun yazarı ve tiyatroya edebi olarak katkı sunan, daha sonraki zamanlarda "genç, yetenekli" olarak tanınan Şemsi Selah denen biraz kibirli, bilhassa, belirgin derecede görünen uzun ve kıvrıkcık saçlı, özellikle dışarda bile şu saçlarından fark ediliyordu.

1.12	Iqtidorliligini bilib olsa bo'ladigan bir yozuvchi ham bor edi: uni bu yerga kelishga hech kim majbur qilmagandi, u o'z xohishi bilan, e'tirof etishicha, "halq hayotini o'rganish" uchun kelgan edi.	Yeteneği görülüp bilinen bir yazar daha vardı, onu buraya gelmeye kimse zorlamamıştı, o kendi arzusuyla, itiraf ettiği gibi, "halkın hayatını öğrenmek" için gelmişti.
1.13	Uning bu yerda paydo bo'lishi hali yerga tegmagan ba'zi xonanda va o'yinchi qizlarning e'tiborini birdan o'ziga tortdi: u haqda adabiy guruhlarda iliq gaplar yurardi: Moskvada o'qigan, uylanmagan (to'g'ri, ba'zi ichiqoralar pana-panada qishloqda xotinini va bolasi bor deyishardi, lekin bunga unchalik ishonib bo'lmasdi — u qishloqqa juda kam borar, shunda ham ikki kun turmay qaytib kelardi — uylangan bo'lishi sira mumkin emas edi, chunki shu kunlarda uning falonchi shoiri bilan munosabatlari juda yaxshi, shu yil to'y ham bo'lib qolishi ehtimoldan xoli emasligini bashorat qilishardi, ikkinchidan esa u davralarda hali-beri uylanmoqchi emasligini, erkinlik va hurlikni sevishini juda kamtarlik bilan ma'lum qilardi),	Onun burada ortaya çıkışı, henüz dünyaya ayak basmamış bazı şarkıcıların ve aktris kızların dikkatini birdenbire çekti. Onun hakkında edebiyat sahalarında samimi bir şekilde bahsediliyordu, Moskova'da okumuş, evlenmemiş (doğru, bazı kötü niyetli kişiler kıyıda köşede onun köyde karısı ve çocuğu olduğunu söylüyor ama bu inanılır gibi değil, o köye nadiren gider, o zaman da iki gün kalmadan geri dönerdi. Evli olması kesinlikle mümkün değildi, çünkü bu günlerde onun falanca şairle ilişkisi çok iyi ve bu yıl bir düğün olacağı tahmin ediliyordu, ikincisi ise o insanlara yakın zamanlarda evlenmek istemediğini, özgürlüğü ve hür olmayı sevdiğini çok mütevazı bir şekilde ilan etmişti), henüz otuzuna girmesine rağmen üç kitap yayınlamayı başarmış, edebiyat dünyasını büyüleyen, "genç

	endigina o'ttizga kirganiga qaramay uchta kitob chiqarishga ulgurgan, adabiy olamni o'ziga mahliyo qilib qoygan "yosh daho" lardan edi, o'zi esa xushmuomila, sertakalluf, nozik did edi — bu fazilatlar uning zohiriy ko'rinishiga juda mos tushardi — go'yo xushmuomilalik va sertakalluflik aynan shu adam uchun yaratilganday edi, bundan tashqari muqarrar ro'yobga chiqajak bashoratning kamtarin ifodasi bo'lgan uning jarangdor taxallusi ham o'ziga shoxning boshidagi tojday yarashib turardi.	dahilerden" biri edi, kendisi çok kibar, efendi, nazikti. Bu nitelikler onun görünüşüne çok yakışıyordu. Sanki kibarlık ve naziklik bu adam için yaratılmış gibiydi, bunun dışında gerçekleşecek bir kehanetin mütevazı ifadesi olan "cerengdar"² lakabı da kendisine bir dalın başındaki taç gibi yakışıyordu.
1.14	Bu yozuvchidan tashqari hasharchilar orasida vazirlikka qarashli gazetaning ikkita muxbiri, duradgorlar, rassomlar, vazirlikning xo'jalik ishlari bo'yicha mudiri ham bor edi, hullas, barchasi madaniyat xodimlari desa degulik kelbatda edilar.	Bu yazarın dışında ırgatların arasında bakanlığa bağlı gazetenin iki muhabiri, marangozlar, ressamlar, bakanlığın ekonomi işleri müdürü de vardı, yani hepsi kültür emekçileriydi tabiri caizse.
1.15	Ularning yuzidagi salobatni va ayollarning yuzidagi malohatni ko'rib bir oz dovdirab qolgan	Onların yüzlerindeki azameti ve kadınların yüzündeki çekiciliği görüp kafası karışan, yüzü

² Ses getiren, meşhur.

	chehrasi issiqqina barvasta brigadir yigit oyog'i kuygan tovukday besaranjom edi.	hararetlenen, iri yapılı genç başkan, bacağı yanan bir tavuk gibi allak bullaktı.
1.16	Uning yuzida to'satdan mo'tabar mehmonlar bostirib kelganda to'zib yotgan uyining o'rtasida gangib, kalovlanib qolgan mezbondak holat kechinar edi.	Onun yüzü ansızın saygın bir konuk geldiğinde sararıp solan, evinin ortasında şaşkına dönen, tökezleyen bir ev sahibinin hâline benziyordu.
1.17	U goh hasharchilarning xo'jalik mudiri bilan nimanidir kelishar, goh nariroqda paxta terib yurgan xotin-xalajlarining oldiga borib kelar, goh baxmaldek chang o'rnashib qolgan eski mototsiklini patillatib qaylargadir jo'nab qolardi.	O bazen ırgatların işletme müdürüyle bir şeyler üzerinde anlaşır, bazen yakınlarda pamuk toplayan kadınların yanına gider, bazen de kadife gibi tozla kaplanan eski motosikletini çalıştırıp bir yere giderdi.
1.18	Hasharchilar esa hammasiga beparvo, hamon bir-biri bilan joy talashishar, to'shaklarni taxlashar, ayollar choyshablar bilan o'zlari yotadigan joyni o'rab olishardi.	Irgatlar ise her şeye ilgisizdi, hala birbirleriyle yer için kavga ediyor, döşeklerini katlıyor, kadınlar çarşafları sererek kendi yatacakları yerleri yapıyorlardı.
1.19	Bo'm-bo'sh va huvillab yotgan shiyponga birdan fayz kirdi, atrof supurib-sidirildi, suv sepildi: birpasda qozon va mo'jazgina qo'lbola oshxona paydo bo'ldi: bino odam kulgusi va hazil mutoyibalar bilan to'ldi.	Bomboş ve ıssız çardağa aniden bir zerafet girdi, etraf süpürüldü, su serpildi. Sonra bir anda kazan ve küçücük el yapımı bir mutfak belirdi. Bina insanların kahkahaları ve şakalarıyla doldu.

1.20	Shiypon ichida ko‘p yillardan buyon o‘rnashib qolgan qandaydir dorining achimsiq hidi ham shiypon ichiga yopirilip kirgan mushki anbar hidi aralash mast qiluvchi ayol isini bosishga ojizlik qilib qoldi — bu hid bir zumda shiypon atrofini ham zavt etib oldi: torgina sport kostyumlari kiyib olgan qiz-juvonlar qaddi qomatlarini ko‘z-ko‘z qilib, shiyponga kirib chiqib turishardi.	Çardağın içinde çok uzun yıllardan beri kalan herhangi bir ilacın acı kokusu da kulübeye giren misk deposunun kokusuyla karışınca, kadın dumanın kokusunu bastırmakta aciz kaldı. Bu koku hemen çardağın etrafına yayıldı. Daracık spor kostüm giyen genç kızlar boy poslarını sergileyerek, çardağa girip çıkıyorlardı.
1.21	Vazirlik guruhga boshliq qilib jo‘natgan Ismoil Ali degan dramaturg yuzi tovokday brigada boshlig‘i bilan qilinajak ishlar to‘g‘risida gaplashmoqda edi: u yigitni unchalik nazarga ilmayotgani shunday ko‘pchigan yuzidan ko‘rinib turardi: u brigadirning gapini qoshini jiyirib tinglar va nomigagina bosh irg‘ardi.	Bakanlığın grup başkanı olarak gönderilen İsmail Ali adındaki oyun yazarı, tugay komutanıyla yapılacak çalışmalar hakkında konuşmakta idi. Onun genci fazla umursamadığı yüzünden oldukça belliydi. O başkanın konuşmasını kaşlarını çatarak dinliyor ve sadece laf olsun diye başını sallıyordu.
1.22	Brigadir rangi qanaqaligini bilib bo‘lmas mototsiklini sudray-sudray o‘t oldirib, ketgach, u shiyponning bir chetida tevarakatrofni hafsalasizlik bilan kuzatib turgan Shamsi Salohning oldiga	Başkan renginin nasıl olduğu bilinmeyen motosikletini sürükleye sürükleye çalıştırıp gittikten sonra, o çardağın bir kenarında hayal kırıklığıyla etrafını hevesle izleyen Şemsi Selah’ın yanına giderek,

	bordida, do‘stona bir yaqinlik bilan qo‘ltig‘idan oldi.	dostça bir yakınlıkla koltuğundan tuttu.
1.23	— Bu deyman, halitdan zerikib qoldingizmi? — dedi u Shamsi Salohning ko‘zlariga yaltoqlanib tikilar ekan.	— Sana söylüyorum, şimdiden sıkıldınız mı, dedi o Şemsi Selah’ın gözlerine yalakalıkla bakarken.
1.24	Shamsi Saloh, talmovsiradi, so‘ng beparvolik bilan kulib qo‘ydi.	Şemsi Selah tereddüt etti, sonra umursamaz bir şekilde güldü.
1.25	— Sovxoz markazidan juda uzoq ekan.	— Sovhoz merkezinden çok uzakmış.
1.26	O‘n besh chaqirimcha bor, shekilli?	On beş mil kadar var, sanırım?
1.27	Yo‘l ham rasvo, anovi qishloqdagilar qanday kun kechirisharkin?	Yol da rezil halde, o köydeki insanlar nasıl yaşıyorlar ki?
1.28	Nahotki bozor-o‘char uchun ham sovxoz markaziga borishsa? Qiziq.	Ne garip pazar için de sovhoz merkezine mi gidiyorlar? İlginç.
1.29	So‘ng o‘ziga o‘zi gapirayotganday: — bu yuvinish degan masalalar nima bo‘ladi? — dedi.	Sonra kendi kendine konuşur gibi: — Şu banyo yapma sorunları ne olacak, dedi.
1.30	Ismoil Ali ichida “Ana shunaqa, hamma yer Moskva emas”, deganday hiringlab kuldi.	İsmail Ali içinden: “İşte bu, tüm topraklar Moskova değil”, der gibi sessizce güldü.

1.31	— Endi yuvinishni shaharga qaytib ikki hissa qilib chiqarib olamiz.	— Şimdi çamaşırları şehre dönüp iki parça halinde götürebiliriz.
1.32	Bu yerda esa shamollar yuvib qo‘yadi yuzingizni... he... he... men yigirma besh yildan beri paxtaga kelaman, lekin jar solishayotgandek, har tomonlama qulay yuvinish xonasiyu, muzlatkichi bor, kiroyi shiyponni hali ko‘rganim yo‘q, menimcha ko‘rmasam ham kerak.	Burada ise rüzgarlar yıkayacak yüzünüzü. He... He... Ben yirmi beş yıldır pamuğa geliyorum sanki haber verilmiş gibi tam donanımlı konforlu banyosu, buzdolabı olan kiralık çardak görmedim ve bence görmeme gerek de yok.
1.33	E... ular hammasi gazetada... to‘qib bichishadi.	E... Onların hepsi gazetede birbirlerine sataşp duruyorlar.
1.34	Bizning gazetachilarimizda subut degan narsa qolmadi, bilmadim, ular kimni aldashar ekan.	Bizim gazetecilerimizde itibar denen bir şey kalmadı, onların kimi kandırdıklarını bilmiyorum.
1.35	Shamsi Saloh xuddi bu gaplarni eshitaverib, charchaganday, bilinar-bilinmas xomuza tortdi, biroq İsmoil Aliga hech narsa demadi, javob o‘rniga yana paxta dalalariga xomush nigoh tashladi: ichida bu manzaraga nisbatan hech qanday his uyg‘onmaganiga, nimadir toshday bo‘lib bo‘g‘ziga tiqilib turganiga, yuragi birdan bu	Şemsi Selah tüm bu sözleri işitince, yorulmuş gibi, bilinir bilinmez bir şekilde esnedi, fakat İsmail Ali’ye hiçbir şey söylemedi, cevap vermek yerine yine pamuk tarlalarına hüznü bakışlar attı. İçinden bu sahneye nisbeten hiçbir şey hissetmemesine, taş gibi bir şeyin boğazına takılmasına, bir anda bu olayların kendisiyle hiçbir ilgisi

	narsalar o'ziga aloqasi yo'qday "uxlab qolganiga" bir oz ajablandi.	yokmuş gibi "uykuya dalmasına" biraz şaşırmişti.
1.36	U men, o'sha peshonasidan ter hidi kelib, mehnatda qotgan mushaklari bo'rtib turgan, o'z hayotidan mamnun odamlarni ko'rsam, yuragimda yangi to'liqlanish boshlanadi, deb o'ylagandi.	O ben, alnından ter kokusu gelen, çalışmaktan kasları şişmiş, kendi hayatından memnun insanları görsem, kalbimde yeni bir dalgalanma başlar diye düşünmüştü.
1.37	Hozir esa negadir bu taftsiz, zavqsiz manzaradan ko'ngli g'ashlandi: o'zini diqqat bilan kuzatayotgan Ismoil Aliga malollangandek tikildi.	Şimdi ise nedense bu basit, zevksiz manzara karşısında hayal kırıklığına uğramıştı. Kendisini dikkatle izleyen İsmail Ali'ye üzülmüş gibi bakıyordu.
1.38	— Hali ham yovvoyi yashaymiz, juda qoloqmiz, — dedi hafsalasizlik bilan.	— Hala da vahşice yaşıyoruz, çok geri kafalıyız, dedi isteksiz bir şekilde.
1.39	Madaniyat xodimlari shiyponga yaxshilab joylashib olgach, kechga yaqin, — quyosh dalalar uzra qadab qo'ygan zarhal nayzalarini bir-bir terib ola boshlagach, uch to'rtta bo'lib aylanishga chiqishdi; yil o'n ikki oy shahar ko'chalaridan narini ko'rmaydiganlarga kitoblardagina o'qigan bu biyobon g'aroyib tomoshaga	Kültür emekçileri çardağa iyice yerleştikten sonra, akşama doğru, güneş tarlalar üzerine saplanmış bronz mızraklarını tek tek toplamaya başlayınca, üçer dörder olarak dönmeye başlamıştı. Yıl on iki aydır şehrin sokaklarının ötesini görmeyenlere sadece kitaplarda okunan bu çöl tuhaf bir sahneye benziyordu, her bir taraf bembeyaz pamuk tarlalarıyla kaplıydı, sadece

	o'xshar edi; hammayoq oppoq paxtazor, fakat uzoq-uzoqlarda sahroning o'zlashtirilmagan joylari qip-qizil bo'lib ko'rindi.	uzaklarda çölün işlenmemiş yerleri kıpkırmızı görünüyordu.
1.40	Shiypinning kun botish tomonida shu yerda dehqonchilik qiladigan odamlar yashaydigan qishloqning daraxtlari qorayib qorinardi: shiypun bilan bir qator har yer, har yerda qamish va loyshuvoq chaylalar joylashgandi, u yerda xotin-xalajlar sigip yetaklab yurar, ikkita yoshgina bola jiydirab qolgan beton ariqda qiqirlab kulganlaricha bir-biriga suv sepishardi: shabada chaylalardan yengilina qovun va rayhon hidini olib kelgan, quyosh qiyo oqqancha taftsiz porlab turardi.	Çardağın gün batımı tarafında çiftçilik yapan insanların yaşadığı köyün ağaçları kararmış görünüyordu. Çardak ile aynı sırada her yer, her yerde sazlık ve kil sıvalı kamelyalar vardı, orada kadınlar ve kızlar yürüyor, iki küçük çocuk kirli beton arıkta kıkırdayarak birbirlerine su sıçratıyordu. Akşam esintisiyle çardaklardan hafif bir kavun ve fesleğen kokusu geliyor, güneş çapraz düştüğünde ısı yaymadan parlıyordu.
1.41	Shaharga kelaberib, tajribaliroq bo'lib qolgan bir-ikki yosh yigit qovun-tarvuz umidida tomorqalar tomon yo'l olishdi.	Şehre gelip tecrübe kazanan bir iki genç delikanlı kavun ve karpuz umuduyla arazilere doğru gittiler.
1.42	Shamsi Saloh va Ismoil Ali bilan ikkita keksa aktyor nariroqda korinib turgan bog'ga o'xshash daraxtzorga qarab ketishdi.	Şemsi Selah ve İsmail Ali ile iki yaşlı oyuncu uzakta görünen bahçeye benzeyen koruya doğru gittiler.
1.43	Yo'l chang, yurish noqulay edi.	Yol tozlu, yürüyüşü zahmetli idi.

1.44	Shu sababli ular beton ariqcha yonidagi chimzor bo‘ylab ketdilar.	Bu nendenle onlar beton kichik arik yanidagi chimenlik boyunca yuruduler.
1.45	Ularning bu sayrida biror bir maqsad yo‘q edi: shunchaki kunni kech qilish va avtobusda ko‘p yurganlaridan uyushib qolgan tomirlarini yozib kelmoqchi edi.	Onlarning bu gezesinin hechbir amaci yoktu. Oylesine gunu gecirmek ve otobusun cok fazla hareket etmesinden dolayi uyuşan damarlarini rahatlatmak istiyorlardi.
1.46	Undan keyin qo‘nalg‘aning atrofida nimalar borligini ko‘rib qo‘ysang yomon bo‘lmaydi, degan niyat bilan ketib borishardi.	Ondan sonra kampin etrafında da neler olduğunu görsek fena olmaz diye niyet ederek ayrıldılar.
1.47	— Brigadir ancha yuvosh bolaga o‘xshaydi, — dedi kekxa aktyorlardan biri Ismoil Aliga qarab.	— Başkan fazla uysal bir çocuğa benziyor, dedi yaşlı oyuncularından biri İsmail Ali’ye bakarak.
1.48	— Paxtasi ham yomon emas.	— Pamuşu da fena değil.
1.49	Ismoil Ali javob bergisi kelmagandek, olis-olislarga ko‘z tikdi, poyonsiz mavjlanib yotgan dalalarga qisiq, mo‘g‘ulsifat ko‘zlarini yugurtirib chiqdi, so‘ng taxi bo‘zilmagan ro‘molchasi bilan terlab ketgan bo‘ynini va yuzini arttdi.	İsmail Ali cevap vermek istemiyormuş gibi uzaklara baktı, sonsuz dalgalanan tarlalarda kısık Moğol görünümlü gözlerini kapatıp açtı, sonra plisesi bozulmayan mendiliyle terli boynunu ve yüzünü sildi.

1.50	— Ha, bularga ham qiyin, — dedi negadir achingandek, lekin semiz yuzida achinishdan ko‘ra malolat aks etib turardi, aktyorning savolini to‘satdan eslab qolgandek, unga qarab bosh chayqadi.	— Evet, bunlara da zor, dedi nedense üzgünmüş gibi ama tombul yüzünde acıya kıyasla hüznün ifadesi vardı, oyuncunun sorusunu ansızın hatırlamış gibi ona bakıp başını salladı.
1.51	— Ha, mo‘min bolaga o‘xshaydi.	— Evet, inançlı bir çocuğa benziyor.
1.52	Ikki yil oldin agronomiyani tugatgan ekan, sizni teatrdan ko‘rganman, deydi.	İki yıl önce tarım biliminden mezun olduğunuzda sizi tiyatrodan görmüştüm dedi.
1.53	— Uning so‘nggi gapi bir oz g‘urur bilan jarangladi va ikki aktyor negadir bir-biriga ma‘noli ko‘z tashlab olishdi.	Onun son sözü biraz iftiharla yankılandı ve iki oyuncu nedense birbirlerine anlamlı bakışlar attılar.
1.54	— Bu yerlarda qanday yashashar ekan? — dedi Shamsi Saloh, nariroqdagi bedazorda sigir boqib yurgan bolaga qarab.	Şemsi Selah uzaklardaki yonca tarlasında ineğini otlatan çocuğa bakarak: “Burada nasıl yaşıyorlar?” dedi.
1.55	— Ha, aytganday, ov qiladigan joy bormi?!	— Evet, bu arada avlanacak bir yer var mı?
1.56	— Bor, — dedi Ismoil Ali, — huv, anovi tepaning orqasida ko‘l va tashlandiq yerto‘la bor.	— Var, dedi İsmail Ali, işte şu tepenin arkasında göl ve terk edilmiş bir sığınak var.
1.57	O‘tgan yili ham shu atrofga kelgandik.	Geçen yıl da bu taraflara gelmiştik.

1.58	Ular bog‘ desa bog‘ga, chakalakzor desa chakalakzorga o‘xshamaydigan, sersoya, tig‘iz qilib ekilgan daraxtzor oralab borishardi, daraxtlar orasida ko‘p yillik yulg‘unlar, yantoqlar o‘tib yotardi: botayotgan quyoshining so‘nggi nurlari shoxlarda osilib turar; bu yerda negadir dilni xomush qiladigan sukunat hukm surardi.	Onlar bahçe desen bahçeye, ormanlık desen ormanlık alana benzemeyen, gölgelik, sık dikilmiş ağaçların içinde karşılıklı yürüyordu. Ağaçların arasında çok uzun ömürlü ılgın ağaçları, dikenli bitkiler vardı. Batan güneşin son ışıkları dallarda asılı kalıyor ve burada nedense yürek hoplatan bir sessizlik vardı.
1.59	Keksa va churkun daraxtlar horigan jangchilardek kechki shabadada holsizgina tebranardi.	Yaşlı ve boğumlu ağaçlar yorgun savaşçılar gibi akşam esintisinde sessizce kıpırdıyordu.
1.60	— Qishloq xo‘jaligini bitirgan dedingizmi?	— Ziraat bölümünü bitirdim dediniz değil mi?
1.61	Shamsi Saloh İsmoil Aliga qaradi, so‘ng buning o‘zi uchun hech qanday qizig‘i yo‘qligini anglagach.	Şemsi Selah, İsmail Ali’ye baktı, sonra bunun kendisiyle hiçbir ilgisinin olmadığını fark etti.
1.62	— Ha-a — deb qo‘ydi cho‘zib.	— Evet dedi uzanarak.
1.63	Uning ko‘ngli xijli edi, ayni paytda u bu yerlardagi biron narsani ko‘zdan qochirmoqchi emasdek har bir daraxtni diqqat bilan ko‘zdan kechirardi.	Onun gönlü kırıktı ve aynı zamanda o buralardaki hiçbir şeyi gözden kaçırmak istemiyormuş gibi her bir ağaca dikkatlice bakıyordu.
1.64	U tuppa-tuzuk nomi chiqqan yozuvchi edi, keyingi ikki kitobi,	O mükemmel, tanınan bir yazar idi, yazdığı son iki kitabı, bilhassa, ona

	ayniqsa, unga shuhrat keltirandi, tanqitchilar uning “nozik ta’b”, “nafis didli” ijodkor ekanligini alohida ta’kidlashardi.	ün kazandırmıştı, eleştirmenler onun "narin kişi" ve "hoş zevkli" bir yazar olduğunu özellikle vurguluyorlardı.
1.65	Uning “lirik qahramonlari hayotdan go‘zallik izlovchi va hayotni go‘zallashtiruvchi” qahramonlar edi.	Onun "lirik kahramanları, hayatta güzelliği arayan ve hayatı güzelleştiren” kahramanlardı.
1.66	U daraxtlar orasidan va tevarak-atrofdan bo‘lajak asariga uzukka ko‘z bo‘lgudek latif manzaralar izlar, shu sababli hamrohlariga qaranda parishonroq edi.	O ağaçlar arasından etraftaki müstakbel nişanlısının yüzüğüne bakarak hoş manzarayı izliyor, bu nedenle arkadaşlarına göre kafası daha allak bullak idi.
1.67	U go‘yo bu keksa, xunuk, daraxtlarga ham o‘zining nihoyatda qobiliyotli ekanligini ko‘rsatib qo‘ymo‘ qchidek bag‘oyat orasta kiyinib olgan, egnidagi oq kostyum o‘ziga juda yarashib turar, qumloq yo‘lda undan yengilgina cho‘chqa tumshuq iz qolardi.	O sanki bu yaşlı, çirkin ağaçlara da son derece yetenekli olduğunu gösterir gibi giyinip kuşanmış ayrıca sırtındaki beyaz takım elbise kendisine çok yakışıyor, kumlu yolda bundan kolaylıkla anlaşılabilen yaban domuzu burnunun izi görülüyordu.
1.68	İkki aktyor keyingi paytda matbuotda paydo bo‘lgan teatr muammolari to‘g‘risidagi bahslarga Shamsi Salohni ham tortish uchun, tovushlarini bir oz ko‘tarib, munozara qilishardi.	İki oyuncu daha sonraki zamanda basına yansıyan tiyatro meselelerini anlatıp Şemsi Selah’ı da tartışmaya dahil etmek için biraz seslerini biraz yükseltip münazara ettiler.

1.69	— Hamma balo shundaki, u barcha aybni bizning ustimizga yuklayapti, — derdi burni qizil aktyor, — go‘yo biz o‘ynolmayotgan emishmiz.	— Tüm sorun şu ki, o bütün suçu bizim üstümüze yıkıyor, dedi kırmızı burunlu oyuncu, sanki biz rol yapmıyormuşuz.
1.70	Qani, yaxshiroq, dramaning o‘zi bormi, deydigan mard yo‘q.	Hani, daha kötüsü, dramanın kendisi var mı, demeye cesaret eden yok.
1.71	Ular o‘zlari to‘g‘risida lom-mim demaydilar.	Onlar kendileri hakkında ağızlarını açıp konuşamazlar.
1.72	Bu maqoladan boshdan-oyoq artistlar aybdor, ular savodsiz, o‘z ustlarida ishlamaydi degan fikr kelib chiqardi.	Bu makaleden baştan aşağı sanatçıların suçlu olduğu, onların eğitimsiz, kendi başlarına çalışmadıkları fikri ortaya çıkıyor.
1.73	Dramaturgiyamiz-chi?	Oyun yazarımız ne olacak?
1.74	Dramalar zamondan orqada qolmayaptimi?	Dramalar çağın gerisinde kalmıyor mu?
1.75	Bu tog‘rida hech qanday fikr yo‘q, axir kavush yomon tikilsa, oyoqda nima ayb?	Bu konuda hiçbir fikrim yok, sonuçta bir ayakkabı kötü dikilmişse, ayağın ayıbı nedir?
1.76	Bu gap sal oldinda ketayotgan İsmoil Aliga tegib ketdi shekilli, u ogohlantirgandek, tomoq qirib qo‘ydi.	Bu konuşma biraz ileride yürüyen İsmail Ali’yi etkiledi galiba, o ikaz eder gibi boğazını temizlemişti.
1.77	İkki aktyor ham birdan jim bo‘lib qolishdi.	İki oyuncu da aniden susup kaldı.

1.78	Najot izlagandek Shamsi Salohga tikilishdi.	Kurtuluş arar gibi Şemsi Selah'a baktılar.
1.79	Biroq, u hamma narsaga loqayd va parishon edi.	Ancak o her şeye ilgisizdi ve kafası karışmıştı.
1.80	Daraxtzor tugab, ular qandaydir qamish chaylaning qarshisidan chiqib qolishdi: chayla oldida yog'ochdan so'ri qilingan, so'rining bir chetiga o'ntacha qovoq terib qo'yilgandi.	Ağaçlığın bitiminde, onlar bir çeşit kamış çardak karşısına çıktılar. Çardağın önünde ahşaptan oturak vardı, çardağın bir kenarına on tane balkabağı koyulmuş idi.
1.81	Chayla bilan daraxtzor oralig'i yigirma qadam ham chiqmas, supada ularga orqa o'girib, so'ta sitgancha qandaydir qiz qo'shiq aytardi.	Çardak ile koru arası yirmi adım bile değildi, bankta onlara sırtı dönük, mısır koçanı şeklinde şarkı söylüyordu.
1.82	Qizning ovozi tiniq, hatto juda tiniq, ta'sirchan, shirali va maroqli edi.	Kızın sesi net, hatta çok net, etkileyici, tatlı ve ilgi çekiciydi.
1.83	U qo'shiqning eng yuqori pardasini ham qiynalmay, zo'rlanmay, tabiy va samimiy kuylardi.	O şarkının en üst perdesini güçlük çekmeden, zorlanmadan, doğal ve samimi bir şekilde söylüyordu.
1.84	To'rt hasharchi ham xuddi birov imo qilgandek birdan to'xtab qoldi.	Dört temizlikçi de sanki birisi işaret etmiş gibi aniden durdu.

1.85	Ular qo‘shiqning nazariy tomonlarini va ovozning qadrini yaxshi tushunardilar.	Onlar şarkının teorik yönlerini ve sesin değeriini çok iyi biliyorlardı.
1.86	Shu sababli qarshilaridagi qizga bir zum sehlranganday, bir oz ajablangandy qarab turishardi.	Bu yüzden karşılarındaki kıza bir an büyülenmiş gibi biraz da şaşkınlıkla baktılar.
1.87	Hatto eng mashhur hofizlar ham bu qo‘shiqning yuqori pardasiga kelganda bir oz kuchanishardi; qiz esa dugonasiga shivirloyotganday qiynalmay, ovoz maromini o‘zgartirmay pardadan-pardaga oshib o‘tardi.	Hatta en ünlü usta şarkıcılar da bu şarkının üst notasına geldiğinde biraz gerilirlerdi, kız ise bir dostuna fısıldıyormuş gibi ses tonunu değiştirmeden perdeden perdeye atlıyordu.
1.88	Uning ovozi so‘zlarni ham ohangga aylantirib yuborar, qiz qanotini ozod qoqib yurgan qushchaday, berilib qo‘shiq aytardi.	Onun sesindeki sözler de bir melodiye dönüşüyor, kız kanadını çırpan özgür bir kuş gibi şarkı söylüyordu.
1.89	Qo‘shiqdan hatto qizchanning duk-duk urayotgan yuragini ham eshitish mumkin edi.	Şarkıdan hatta küçük kızın hızlı çarpan kalbinin atışını da duymak mümkün idi.
1.90	Uning tovushidagi erkinlikka Shamsi Saloh birdan majoz topa oldi: tog‘ kiyigi cho‘qqidan-cho‘qqiga ana shunday sakrab yuradi, deb o‘yladi u.	Onun sesindeki özgürlüğe Şemsi Selah aniden bir mecaz buldu. Bir dağ geyiği tepeden tepeye işte bu şekilde atlayabilir, diye düşündü o.
1.91	Qiz ularni ko‘rmas, qo‘shig‘ining avjini o‘zgatirmay	Kız onları görmüyor, şarkısının doruk noktasını değiştirmeden bir

	bir paytning o'zida tez-tez so'ta sitrardi.	süre kendisi de hızlı hızlı mısır koçanı
1.92	Uning atrofida jo'xori doni uyulib ketgan, (uyilmoq) qizdan ikki qadam narida ikki-uch haftalik buzoq o'ynab yurardi, uning kechki quyoshda yaltirab ketayotgan junida va kichkina, chiroyli ko'zlarida ham qizning qo'shig'i jilvalanayotganga o'xshardi.	Onun etrafida mısır taneleri birikmişti, kızıdan iki mil uzaklıkta, iki üç haftalık bir dana oynuyordu, onun akşam güneşinde parıldayan kürkünde, küçük, güzel gözlerinde de kızın şarkısı parıldıyormuş gibi görünüyordu.
1.93	Bu juda go'zal manzara edi, buni faqat usta rassomlarning suratlaridagina ko'rish mumkin, biroq eng zo'r musavvir ham uning qo'shig'iga bo'yoq, topolmagan bo'lardi.	Bu çok güzel bir manzara idi, bunu sadece usta ressamların resimlerinde görmek mümkün, ama en iyi sanatçının da onun şarkısına renk bulamayacağı bir sahneydi.
1.94	Qizning ovozida bani dunyo o'zaro uyg'unlashib jaranglar, go'yo xayol ham, go'zallik ham, orzu ham qizning qiyofasiga kirib qo'shiq aytardi.	Kızın sesinde tüm dünya karşılıklı olarak uyum içinde yankılanıyor, sanki hayal de güzellik de arzu da kızın kılığına girip şarkı söylüyordu.
1.95	Qo'shiqni tinglayotgan odam bahorni, yasharish faslini, sollanib turgan gullarni, shabadadan to'kilay-to'kilay deyayotgan qizg'aldoq bargidagi shudringni, tuman qoplab olgan bog'ni, varrak uchirayotgan	Şarkıyı dinleyen kişi, baharı, çiçeklenme mevsimini, sallanan çiçekleri, rüzgârdan döküle döküle gelincik yaprağındaki çiğ damlasını, sisle kaplanmış bahçeyi, uçurtma uçuran çocukların yükseklerde uçan,

	bolalarni yuksak-yuksaklarda parvoz qilayotgan, jilvalanayotgan bolalik xayolini ko'z oldiga keltirishi mumkin edi.	parıldayan çocukluk hayalini göz önüne getirmek mümkün idi.
1.96	Bolalik kabi go'zal, tiniq va orzumand bu ovoz quyoshning issiq taftidek o'z ohangi bilan odamni eritib yuborar, ko'ngilga yoqimli shabadaday esib kirardi.	Çocukluk gibi güzel, berrak ve istek dolu bu ses güneşin hararetli ısısı gibi kendi melodisiyle insanı eritiyor, kalbe hoş bir esinti gibi giriyordu.
1.97	To'rt hasharchi shunday taassurotlarni boshdan kechirar, ular qo'shiqni oxirigacha eshitmoqchidek dong qotib turishardi.	Dört ırgat da şöyle izlenimlerini düşünüyor, şarkıyı sonuna kadar dinlemek ister gibi ne yapacaklarını bilemeden öylece duruyorlardı.
1.98	Qo'shiq xayolni tortqilab, tortqilab olis-olislarga, xayolot, orzu, samimiyat va mo'jizalar gullab yotgan bolalik adirlari tomon olib qochardi.	Şarkı hayalleri çekip çekip çok uzaklara, düş, arzu, samimiyet ve mucizelerin yeşerdiği çocukluk tepelerine doğru götürdü.
1.99	U xasis dunyoning qo'yindan bu go'zal ohanglarni parcha-parcha qilib qo'porib olayotganday va jarohatlar bijg'ib yotgan qalblarga malham qilib bosayotganday edi.	O cimri dünyanın bağrından bu güzel melodileri parça parça çekip koparmış gibi yarası kötü kokmuş kalplere merhem olacakmış gibiydi.
1.100	To'rtta hasharchi daraxtzordan chiqaverishda to'xtab qolgan, go'yo qimir etsalar dunyoning	Dört ırgat korudan çıkarken de durmuşlar, sanki hareket etseler dünyanın büyük mucizesinden

	ulug‘ mo‘jizasidan quruq qolishadigandek, ko‘zlarini ham yummay turardilar.	mahrum kalacaklarmish gibi gözlerini de kırpmıyorlardı.
1.101	Bu ota-bobolardan meros qolgan, quvg‘in qilingan, qatl etilgan, yoqib yuborilgan, lekin oxir-oqibatda zulmlardan, qatlardan yana qayta tirilavergan, yana ham go‘zallashgan, ulug‘lashgan, zamonlar silsilasida osmonu falakdan yog‘ilgan in‘om kabi yana paydo bo‘lavergan va madaniy dunyoning mafkurasi bilan zaharlab tashlangan to‘rtta san‘at odamning qitig‘iga tegish uchun ularni bosib, yanchib o‘tib, yiroq-yiroqlarga oqib borayotgan, kechki shafaq qo‘ynida yanada ko‘proq tovlanayotgan xayolday go‘zal qo‘shiq edi; go‘yo zaminu zamonning, insonning azaliy orzularining bitta tori mana shu qizning chaylasidan o‘tganu, u qiz o‘zini tinglayotganlar o‘kirib-o‘kirib yig‘lasinlar, boshini toshga ura-ura behuda o‘tayotgan umrlariga armon qilsinlar, umrning g‘animat ekanligini, bu hayot odamga bir lahzaga berilganini anglasinlar, bir-biriga	Bu baba dedelerden miras kalan, sürgün edilen, katledilen, yakıp yıkılan ama sonunda zulümlerden, idamlardan tekrar tekrar dirilen, yeniden güzelleşen, yüceltilen, zamanlar silsilesinde gökyüzünden yağın bir armağan gibi yeniden ortaya çıkıyor ve kültür dünyasının ideolojisiyle zehirlenen dört sanat insanını sinirlendirmek için onları basıp, çiğneyip, uzaklara götürüyordu. Bu şarkı akşam şafağının koynunda daha çok parıldayan, rüya gibi güzel bir şarkı idi. Sanki dünyanın ve zamanın, insanın sonsuz hayallerinin bir teli işte şu kızın çardağından geçmiş, o kız kendini dinleyenler hıçkıra hıçkıra ağlasınlar, kafalarını taş vura vura boş geçen ömürleri için pişmanlık çeksinler, hayatın bir hazine olduğunu, bu hayatın insana bir anda armağan edildiğini anlasınlar, birbirlerine saygı göstersinler, birbirilerinden kaçıp ağlasınlar, benim de bu şarkıcının da ömrü bir anlık, ama bu şarkıcık sonsuz hissedilsin diye bu teli

	ta‘zim qilsinlar, bir-birini qochib yig‘lasinlar, mening ham, bu qo‘shiq aytuvchining ham umri bir lahza, faqat qoshiqgina abadiylikni his etsinlar deb, bu torni shafqatsizlik bilan qayta-qayta chertar edi...	acimasizlikla tekrar tekrar tıngırdatıyordu.
1.102	Mana bahor kelayapti.	İşte bahar geliyor.
1.103	Chechaklar bosh ko‘tarayapti, qizg‘aldoqlar qir-adirlar uzra qiyqirib, chopib yurishibdi, ana, qamish chayladan bolakay yugurib chikdi, u onasining po‘pisasiga qaramay, yomg‘ir sabalab o‘tgan maysalarga qiqir-qiqir qolganча ag‘nayapti, uning kulgusidan uyg‘onib ketgan dunyo porillab ochilayotgan g‘unchalarning ko‘zlari orqali tevarak-atrofga razm solayapti, dunyo g‘aflatdan uyg‘onayapti... bog‘larda ishonch, xavotir, orzu draxtlari gullayapti... bu o‘lkaga yana muhabbat qo‘shig‘i qaytdi...	Çiçekler baş kaldırıyor, gelincikler tepeler üzerinde haykırıp koşuyordu. İşte o kamış çardaktan küçük bir çocuk çıktı, o annesinin tehditlerine bakmayıp, yağmurun süpürdüğü çimenler üzerinde yuvarlanıyor, onun kahkahasıyla uyanan dünya, parlayıp açılan goncaların gözleri yoluyla etrafa bakıyor, dünya gafletten uyanıyor. Bahçelerde inanç, kaygı, istek ağaçları çiçek açıyor, bu ülkeye aşk şarkısı yeniden dönüyor.
1.104	...O, sen momoqo‘shiq!	Ah, sen büyükanne şarkısı!
1.105	Qalbimning muqaddas qo‘shig‘i.	Kalbimin kutsal şarkısı.

1.106	Sen bu biyobondan, bu mardumlar dilidan nelar izlab yuribsan?	Sen bu çölde, bu halkın dilinde ne arıyorsun?
1.107	Sen bu ruhlar qabristonidan nelar izlayapsan?!	Sen bu ruhlar kabristanında ne arıyorsun?
1.108	Bu odamlar yuzlarida sen izlayotgan ul shamlar allaqachon o‘chib bo‘lgan.	Bu insanların yüzünde aradığın o kandiller çoktan sönmüş.
1.109	Bu sahroda sen uyg‘otadigan narsa qolmagan.	Bu çölde seni uyandıracak hiçbir şey kalmadı.
1.110	O, bildim, sen bu yerlarga meni izlab kelsangan.	Ah, biliyorum, sen buralara beni aramaya geldin.
1.111	Mana, men, qancha siring bo‘lsa ayt.	İşte, ben, ne kadar sırrın varsa söyle.
1.112	Ko‘nglimdagi ul g‘olib tug‘larni ko‘tar.	Kalbimdeki o zafer tuğlarını kaldır.
1.113	O, meni o‘z o‘lkangga da‘vat et.	Ah, beni kendi ülkeneye davet et.
1.114	O‘liklar yurtiga qo‘shin izlab kelgan sarkarda qo‘shiq!	Ölüler diyarına ordusunu aramaya gelen komutan şarkısı!
1.115	O, balki, bu qo‘shiq, emas, qilichlar jarangidir?!	Ah, belki bu şarkı değil, kılıçların sesidir?
1.116	Yuragiga o‘q sanchilgan jangchining hayot va o‘lim haqidagi so‘nggi xulosasidir.	Yüreğine kurşun saplanan savaşçının yaşam ve ölüm hakkındaki son neticesidir.
1.117	O, sen, ulug‘ niyat qo‘shig‘i!	Ah, sen, ulu niyet şarkısı!

1.118	Mayli, yangra!	Peki, yüksek sesle yankılan!
1.119	Mayli, zabt et!	Peki, fethet!
1.120	Meni o‘z ohangingga g‘arq qil!	Beni kendi melodine boğ!
1.121	Mayli, meni kuyning kundasida qatl et!	Peki, beni melodinin içinde idam et!
1.122	Toki qabrim ham sening o‘lmas satrlaringda qolsin!..	Öyle ki mezarım da senin ölümsüz satırlarında kalsın!..
1.123	O, o‘lmas qo‘shiq kemasi!	Ey, lmsz şarkı gemisi!
1.124	Suz, suzaver!	Yüz, yzver!
1.125	Ul olis diyorlardan menga tomon suzib kel, mening yuragimga langar tashla!	O uzak diyarlardan bana doğru yüzüp gel, benim yüreğime demir at!
1.126	Men seni asrlar, yillar osha kutdim.	Ben seni asırlar, yillar boyunca bekledim.
1.127	Ul momo yurtlardan meni izlab kelishingni bilardim.	O ana yurtlardan beni aramaya geleceğini biliyordum.
1.128	O, umid kemasi!	Ey, umut gemisi!
1.129	Suz, suzaver.	Yüz, yzver.
1.130	Bu sahro uzra ulug‘vor yelkanlaringni yozib o‘t!	Bu l üzerindeki görkemli yelkenlerini bırak!
1.131	Seni ko‘rib odamlar hali dunyoda go‘zallik va qo‘shiq mavjud ekanligiga ishonsinlar, seni kutib	Seni görünce insanlar hâlâ dünyada güzellik ve şarkı olduğuna

	olish uchun yuraklarining qirg'oqlariga chiqsinlar...	inansinlar, seni karşilamak için gönüllerinin kıyısına gitsinler.
1.132	Qiz qo'shig'ini tugatgan bo'lsa ham to'rttala hasharchi hamon unga hayrat bilan qarab turishardi — go'yo qo'shiq emas, hozirgina oldilaridan qizg'ish qanotli tulporlar chopib o'tganga o'xshardi: qo'shiqning davomini har biri o'zicha xayolida davom ettirayotgandek, bu dilgir ohangni tutib olib, ko'ksilariga bir umr qadab qo'yish uchun qo'shiq izidan dala uzra xayolan yugurib yurishgandek edi...	Kız şarkısını bitirmiş olsa da dört ırgat hâlâ ona şaşkınlıkla bakıyordu. Sanki şarkı değil, az önce nlerinden kırmızı kanatlı kheylanlar geçmişe benziyordu. şarkının devamını her biri kendi zihninde devam ettiriyormuş gibi bu hüzünlü melodiye tutup ömür boyu ilerine kazımak için şarkının izini takip ederek tarlada hayali olarak koşuyorlarmış gibiydiler.
1.133	Eng birinchi bo'lib Ismoil Ali o'ziga keldi.	İlk olarak İsmail Ali kendine geldi.
1.134	Qo'shiq allaqachon oqshom qa'riga singib ketgandi, qiz esa jo'xorizorda donlab yurgan tovuqlarni katagiga qamash uchun hay-haylab, haylab yurardi; u xuddi qo'shig'i kabi suluv edi, — har qalay, uzoqdan suluv bo'lib ko'rinardi.	şarkı çoktan akşamın derinliklerine inmişti, kız ise mısır tarlasında yemlenen tavukları kafeslerine sokmak için bağırıp çağırıyordu. O tıpkı şarkısı gibi güzeldi, her nasılsa uzaktan güzel görünüyordu.
1.135	Uning qizil chit ko'ylagi yugurayotgan paytda rostdan ham olislardan kelayotgan	Onun kırmızı pamuklu gömleği koştuğu anda gerçekten de uzaklardan gelen bir geminin kızıl yelkenine benziyor, uçuşuyordu.

	kemaning alvon elkaniga o'xshab, hilpirab ketardi.	
1.136	— Ovozi operettaga juda mos ekan, — dedi Ismoil Ali o'zini sal yig'ib olib, — faqat bir oz tarbiyalash zarur, lekin san'at olamini asir tushiradigan ovozi bor ekan.	— Sesi opera ichin chok uygun, dedi Ismail Ali kendini biraz toparlayarak, ancak biraz egitime ihtiyaci var ama yine de sanat dunyasini esir alacak bir sesi varmis.
1.137	Shamsi Saloh shamday qotib qolgandi: uning vujudida xotiralar, xayollar, tuyg'ular g'alayonga kelgandi.	Şemsi Selah bir mum gibi donmuştu. Onun bedeninde anılar, hayaller ve duygular başkaldırmıştı.
1.138	U keyingi paytlarda qo'shiq eshitib, o'zining hozirgiday hayajonlanganini hech eslay olmasdi, uning yig'lagisi kelardi, bo'g'zida toshday narsa tiqilib turar, borib u qizni quchgisi, rahmat aytgisi, oyog'iga yiqilgisi kelardi.	O son zamanlarda bir şarkı dinleyip kendisinin şu anki kadar heyecanlandığını hiç hatırlamıyordu, o ağlamak istiyor, boğazına taş gibi bir şey takılıyor, gidip o kıza sarılası, teşekkür edesi, ayaklarına kapanası geliyordu.
1.139	Balki keyinchalik u o'zining ushbu xolatini eslab kulib ham yurgandir, biroq hozir u shunday qilishga qodir edi, faqat boyagina dunyoning eng latif qo'shig'ini aytgan qozning qo'shiqqa mos bo'lmagan kelbatda tovuq quvlab yurishiga ajablanayotgan edi.	Belki daha sonra kendi durumunu hatırlayıp gülecekti ama şimdi o bunu yapabiliirdi. Sadece dünyanın en güzel şarkısını söyleyen kızın, şarkıya yakışmayan bir şekilde tavukları kovalamasına şaşırmıştı.

1.140	Go‘yo qo‘shiq aytgan qiz osmonu falakka uchib ketganu bu qiz esa faqat uning suvrati...	Sanki şarkı söyleyen kız gökyüzüne uçmuştu bu kız ise sadece onun görüntüsüydü.
1.141	Bu manzara unga juda qattiq ta’sir qildi.	Bu sahne onu çok fena etkilemişti.
1.142	U keyinchalik ham ushbu daqiqalarni tez-tez qo‘msar, sog‘inar, lekin buni oshkor qilishga istihola qilardi.	O daha sonra da bu anların sık sık hasretini çekiyor, özlüyor, ancak bunu aşıkâr etmeye çekiniyordu.
1.143	Shamsi Saloh hamrohlaridan yuz qadamcha orqada borar, xomush va parishon edi.	Şemsi Selah arkadaşlarından yüz adım geride üzgün ve perişan idi.
1.144	U shiyponga qarab burilishdagi beton ariqda ketmonini yuvayotgan sariq mo‘ylovli kishining salomiga alik olib, bosh iring‘ab o‘tib ketdi-da, so‘ng birdan iziga qaytib, ters so‘radi: Daraxtlar ichidagi chayla kimniki? — qo‘li bilan daraxtzor tomonga ishora qilib.	O çardağa dönünce beton hendekte çapasını yıkayan sarı bıyıklı adamı selamlayıp, başını sallayarak yanından geçti, sonra birden arkasına dönüp; — ağaçlar içindeki çardak kimin ki, diyerek eliyle koruya doğru işaret etti.
1.145	— Otaqulniki, brigadirniki, — dedi mo‘ylovli kishi unga qiziqsinib tikilib.	— Atakul’un, başkanın, dedi bıyıklı adam ona merakla bakarak.
1.146	Uning itoatkor, andishaparast chehrasida har doimgiday ehtirom paydo bo‘ldi va qaddini	Onun itaatkâr, düşünceli yüzünde her zamanki gibi saygı belirdi ve doğrulup şairin önünde eğildi.

	tiklab, shoirning oldida g'oz qotdi.	
1.147	Shamsi Saloh xo'mraygancha jim qoldi.	Şemsi Selah kaşlarını çatarak sessiz kaldı.
1.148	— Singlisi nima ish qiladi? — so'radi u yana.	— Kız kardeşi ne iş yapıyor, diye o tekrar sordu.
1.149	— Qanday singlisi? — suvchi unga endi ajablanib tikildi.	— Nasıl kız kardeşi? Denizci adam ona şaşkınlıkla baktı.
1.150	Keyin dona-dona qilib, — Otaqulboy onadan bitta! — dedi.	Sonra tane tane, Atakul Bey anadan bir tane! dedi.
1.151	Nimanidir o'ylab, ko'zlaridagi savol to'satdan yo'qolib, birdan topishmoqning javobini topgan bolanikiday shodon uchqun paydo bo'ldi.	Bir şey düşünürken, gözlerindeki soru aniden kayboldu, birdenbire bir bilmecenin cevabını bulan bir çocuğunkine benzer bir sevinç kıvılcımı parladı.
1.152	— E, ha, kelinni aytyapsizmi?	— E, evet, gelini mi kastediyorsunuz?
1.153	Shamsi Saloh sal oldin negadir Qishloq xo'jaligini bitirgan ekanmi? — deb so'ragan yuvvoshgina brigadirni esladi, yuragi g'ashlandi, suvchining savoliga javob ham bermay, xo'mraygancha shiyponga qarab yo'l oldi.	Şemsi Selah biraz önce ne hikmetse tarım bölümünü mü bitirmiş, diye sordu ve ağırbaşlı başkanı hatırladı, kalben rahatsız oldu, denizcinin sorusuna cevap da vermeden, kaşlarını çatarak çardağa doğru yöneldi.
1.154	Suvchi bu salobatli odamning nega Otaqulning xotinini ataylab	Denizci bu görkemli adamın neden Atakul'un karısını bilerek sorduğunu

	so‘raganiga aqli yetmay, izidan ajabsinib qarab qoldi.	anlamadi, ardından ona şaşkınlıkla bakıverdi.
2.1	Tong payti samovarchi tashqarida taqur-tuqur qilib yurganda u o‘zidan-o‘zi o‘yg‘onib ketdi, xurillab, beozorgina uxlab yotgan hamxonalariga birpas tikilib turdi-da, kiyinib sekin tashqariga chikdi: tong oqara boshlagan edi, shundagina u ko‘l bo‘yiga borib, quyosh chiqishini kuzatmoqchi bo‘lganini esladi.	Sabah vakti semaverci dışarıda takur tukur yürüdüğü zaman o kendi kendine uyandı, horlayarak, uyuyan oda arkadaşlarına bir süre baktı, giyindi ve yavaşça dışarı çıktı. Şafak vaktiydi, o göl kıyısına varıp, güneşin doğuşunu izlemek istediğini hatırladı.
2.2	Tun qaylargadir uchib ketish uchun dalalar ustidan asta sekin qanotlarini yig‘ib olayotgan edi.	Gece bir yere uçmak için tarlaların üzerinden yavaşça kanatlarını topluyordu.
2.3	Kechasi bilan tun mulkiga poyloqchilik qilib chiqqan oy shami ham endi yer yuzini yoritishga ojiz ekanligini pilpillay-pilpillay so‘na boshlagandi.	Akşam ile gecenin var olmasını pusuda bekleyen ay ışığı da şimdi yeryüzünü aydınlatmada yetersiz kalacakmış gibi titremeye başladı.
2.4	U sahro tongining salqin havosidan entikib ketdi; bu tongda va bu dalalarda unga yot bir yovvoyi g‘urur to‘shalib yotardi, ular sirlarini hech kimga bermogchi emasdek yoqi qandaydir xavfni kutib, dong	O çöl şafağının serin havasından zor soluyordu, bu şafakta ve bu tarlalarda ona yabancı, yabani bir gurur yayılıyordu, onlar sırlarını hiç kimseye vermek istemiyormuş gibi herhangi bir tehlike bekleyip, sanki

	qotib qolishgandek, sirli tarzda hurpayib, olishgandi.	donmuşlar gibi enteresan bir şekilde korkunç görünüyorlardı.
2.5	Tong olis-olislarda ko‘rinayotgan qishloqlarda o‘zining tirikchilik qo‘shiqlarini boshlab yuborgan, pastqam qirlar ustida shafaq tug‘day hilpirar, dalalar uzra osoyishta sokinlik hukm surardi.	Şafak, çok uzaklarda görünen köylerde kendi geçim kaynağı olan şarkılarını söylemeye başlar, ıssız tepeler üzerinde şafak söker gibi çırpınır ve tarlalar üzerinde huzurlu bir sessizlik hüküm sürerdi.
2.6	Shabada egatlar ichidan g‘o‘zalarni qitiqlab, kuldirib chotib o‘tardi.	Esinti saban izlerinin içindeki pamuk tomurcuklarını gıdıklıyor, güldürüyordu.
2.7	Shamsi Saloh egat oralab borar, oyoklari ostida barglar shitir-shitir ezilardi.	Şemsi Selah saban izlerinin etrafında geziyor, ayaklarının altında yapraklar hışırıyordu.
2.8	Ba‘zan g‘o‘zalab uning sharpasidan hurkkandek, qaltirab ketardi, u o‘ziga ko‘pdan buyon begona bo‘lib qolgan, qandaydir dard va og‘riq bilan to‘lg‘onib yotgan bu zaminni tinglagisi kelardi.	Bazen pamuk tomurcukları onun gölgesinden ürkmüş gibi titriyor, o kendine uzun zamandan beridir yabancı olduğu, herhangi bir hüznün ve acıyla dolup taşan bu toprağı dinlemek istiyordu.
2.9	Alamli, shapoloqday-shapoloqday yuzlari sarg‘aya boshlagan, mahzun turishlari va mungli qarashlari bilan sharq ayollariga o‘xshab ketadigan,	Hüzünlü, yüzleri solmaya başlayan mahzun duruşları ve hüzünlü bakışları ile doğu kadınlarına benzeyen, sabah serinliğinde

	tonggi salqinda kelinchakdek titrab turgan bu g'ozalar nelar demokda?	gelincik gibi titreyen bu pamuk tomurcuklar da neyin nesi?
2.10	Nega ular bunchalik bezovta, bunchalik ruhsiz, bunchalik so'lg'in?	Niçin onlar bu kadar huzursuz, bu kadar ruhsuz, bu kadar solgunlar?
2.11	Kaftlariga mitti quyoshchalardek umid tolalarni ko'tarib olgan va ichiga oralasang izingdan norozidek shitirlab, javrab qoladigan, keng dalada yastanib yotgan go'zallarning namoyishimi bu?	Hurma ağaçlarına minik güneşcik gibi bir ümit tarlaları uzanmış ve içine girdiğinizde ayak seslerinizden rahatsız olmuş gibi hışırdayan, buz kesilen, geniş tarlada yatan güzellerin gösterisi mi bu?
2.12	Yoki tuproq ostida qovjirab yotgan ota-bobolarning falakka o'qталgan mushtlarimi bu?	Yoksa toprağın altında yatan baba dedelerinin dünyayı tehdit ettikleri yumruklar mı bu?
2.13	Agar razm solib qarasang, seni g'ozalar emas, sonsiz, tahlikali lashkarlar o'rab turganini ko'rasan.	Eğer dikkatli bakarsan, etrafının pamuk tomurcuklarıyla değil, sayısız, tehlikeli ordularla çevrili olduğunu görürsün.
2.14	Nechun, nechun bu lashkarlar qurbonlikka mahkum etilgan?	Niçin, niçin bu ordular ölüme mahkûm ediliyor?
2.15	Ularning bunchalik g'azabga keltirgan narsa nima?!	Onları bu kadar hiddetlendiren şey nedir?
2.16	U qanday kuch, qanday johillik?! bu g'o'zami, yo isyonmi?!	O nasıl güç, nasıl cehalet? Bu bir pamuk tomurcuğu mu yoksa isyan mı?

2.17	Shamsi Saloh uzoq-uzoqlarga boqdi va nechundir olis-olislariga cho‘zilgan paxta dalasini yig‘lab yotgan o‘xshatdi, yo‘q, yo‘q, balki qo‘shiq aytayotgan ayolga o‘xshar.	Şemsi Selah uzaklara daldı ve nedendir bilinmez çok uzak diyarlara uzanan pamuk tarlası ağılıyormuş gibi görünüyordu, hayır, hayır, belki de şarkı söyleyen bir kadına benziyor.
2.18	Agar g‘o‘zalar ham kuylaganda qanday qo‘shiq aytgan bo‘lardi?	Eğer pamuk tomurcukları da şarkı söyleseler nasıl söylerlerdi?
2.19	Yoki anavi kelinchakka o‘xshab (kelinchak ekanini u kecha bilib olgan edi) momolar qo‘shig‘ini aytarmidi va bu qo‘shiqni u tushuna olarmidi?	Ya da işte o gelinciğe benzeyen (gelin olduğunu o dün öğrendi) büyükanne şarkısını söyler miydi ve bu şarkıyı o anlayabilir miydi?
2.20	To‘g‘ri, kechagi qo‘shiqda ham bir muncha dag‘allik bor edi, lekin uni baribir hayajonga soldi, bag‘rini titratib yubordi-ku; u o‘zini san‘atning billur qoyasiga chiqib oldim, hamma narsani endi shu qoyadan ko‘raman deb o‘ylardi.	Doğru, çünkü şarkıda da biraz pürüz vardı ama onu aynı şekilde heyecanlandırıyordu, yüreğini titretiyordu, o kendisini sanatın billur kayasına çıkardığını ve her şeyi şimdi şu kayadan görebilirim diye düşünüyordu.
2.21	Lekin kechagi qo‘shiq to‘satdan yerga tortib tushirdi; uning qalbida nafis tashbehlar ostida ko‘milib qolgan unut xotiralarini yuzaga chiqardi, — bu qo‘shiq emasmi, axir, bu go‘zallik emasmi?	Ancak çünkü şarkı aniden yere düştü, onun yüreğinde benzetmeler altındaa gömülüp unutulmuş anıları ortaya çıkardı. Bu şarkı değil mi, sonuçta, bu güzellik değil mi?

2.22	Shamsi Saloh baribir ich-ichidan buni tan olgisi kelmadi, agar tan olsa, o‘zi kulib yuradigan “yaltiroq” romanlarning qahramoniga aylanib qoladigandek ko‘nglida bir o‘jarlik uyg‘ondi.	Şemsi Selah her şeye rağmen içten içe bunu kabul etmek istemiyordu, eğer kabul ederse, kendi güldüğü "ışılıtlı" romanların kahramanına dönüşecekmiş gibi içinde bir inatçılık uyandı.
2.23	Shamsi Saloh tund, biroz oliftaroq, jimjima narsaga o‘ch, biroz kibrliroq, hamma narsaning go‘zal bo‘lishini istovchi va hamisha shunga intiluvchi, hashamli va jilvali narsalarni sevuvchi, har bir manzaraning nihoyatda zebo tomonlarini ko‘ra oluvchi, nafis tashbehlarga ustasi farang, yashashi va kiyinishida ham o‘ta ziyolilik barq urib turuvchi kishi edi; u hayotga ham, tebarak-atrofiga ham mana shu nozik ziyolilik ko‘zaynagi bilan qarardi.	Şemsi Selah karanlıktır, biraz gösterişli, süslü şeylere aç, biraz kibirli, her şeyin güzel olmasını ister ve daima bunun için çabalar, süslü ve ışıldayan şeyleri sevmek ister, her sahnenin en güzel yönlerini görmek ister, zarif imaların ustası olan, yaşaması ve giyinmesi konusunda da son derece eğitimliliği belli olan bir insandı. O hayata da çevresine de işte bu aydınlılık gözlüğüyle bakardı.
2.24	Paxta dalasidan uning ko‘ngliga og‘ir taassurot cho‘kkan edi, go‘yo uning hislari, sevgilari birdan gung bo‘lib qo‘lgandek edi, u bunday kayfiyat bilan hech narsa yozolmasligini yaxshi bilardi.	Pamuk tarlası onun gönlünde ağır bir izlenim yaratmıştı, sanki onun duyuları, hisleri bir anda susturulmuş gibiydi, o böyle bir ruh hali ile hiçbir şey yazılmayacağını çok iyi bilirdi.

2.26	Sal narida atrofini qamish o‘rab olgan ko‘l ko‘rindi, shabada uning dimog‘iga balchiq hidini olib keldi.	Biraz ileride etrafı sazlıklarla çevrili bir göl görüldü, esinti onun burun deliklerine çamurlu su kokusu getiriyordu.
2.27	Ko‘l ham qurib qolgan siyohdonday unda diqqinafas taassurot uyg‘otdi.	Göl de kuruyup kalan mürekkep kabı gibi onda boğucu bir etki bırakmıştı.
2.28	Shunda u kechagi qo‘shiqni esladi, bu dala, bu ko‘l, bu manzaralar o‘sha qo‘shiqning mahzun baytlari emasmi?	Böylece o dünkü şarkıyı hatırladı, bu tarla, bu göl, bu manzaralar o şarkının hüznü dizeleri değil mi?
2.29	Xuddi qorong‘u xonaga lop etib quyosh nuri tushganday uning xufton ko‘nglining bir chetida qandaydir yorqin siymo unga avvaliga notanish tuyuldi, so‘ng qo‘shiq aytayotgan kelinchakni esladi-yu, yuzi yorishib ketdi.	Tıpkı karanlık bir odaya ansızın giren güneş ışığı gibi geceleri onun üzgün kalbinin bir köşesinde duran parlak sima ona ilk başta yabancı geldi, sonra şarkı söyleyen gelinciği hatırladı, yüzü aydınlanıverdi.
2.30	Qanday ayol, u, nazari bog‘u eram gullariga ham tushishi qiyin bo‘lgan bu odamni o‘ziga g‘oyibona chorlayotgan?	Nasıl bir kadın o, gördüğü cennet bahçesi çiçeklerine bile âşık olması zor iken, bu adamı kendine nasıl tuhaf bir şekilde çekiyor?
2.31	Nega uning ayolga baayni go‘zal tashbeeday, bunchalik ishq tushib qoldi?	Neden bu kadar güzel bir kadına âşık olmuştu?

2.32	Ehtimol, uning eng go‘zal tashbehi ham shu kelinchak bo‘lar?	Belki, onun en güzel şeyi de bu gelincik olacak?
2.33	Ko‘l atrofi etni junjiktiradigan darajada salqin edi va undan sasigan baliq hidi kelardi; endi hech narsani o‘zgartirib bo‘lmasdi, ko‘z oldidagi qurum manzaralarning ma‘nisi yo‘qolgandi.	Gölün çevresi tüyler ürpertici derecede serindi ve oradan kötü bir balık kokusu geliyordu. Şimdi hiçbir şey değiştirilemezdi, göz önündeki sahnelerin anlamı kaybolmuştu.
2.34	U bu yerlarni kun uzog‘i kezsa ham o‘zi izlagan narsalarni topa olmasdi.	O buraları uzun süre dolaşsa da kendi aradığı şeyi bulamadı.
2.35	Umuman, bu yerlardan nima izlayotganini uning o‘zi ham yaxshi bolmasdi.	Genel olarak buralarda ne aradığını onun kendisi de iyi bilmiyordu.
3.1	U kelgan yo‘lidan yana iziga qaytdi.	O geldiği yerden tekrar yoluna döndü.
3.2	U Muazzamni uch kundan so‘ng yana o‘sha qamish chayla oldida uchratdi.	O Muazzam ile üç gün sonra tekrar kamış çardağın önünde buluştu.
3.3	Shunday, qoshiqchi juvonning oti Muazzam edi, u endigina yigirma birga kirgan, muallimlar bilim yurtini tugatgan — lekin orada bola bo‘lib qolgani va Otaqulni sovxozning chekkasiga brigadir qilib tayinlaganliklari	Demek şarkıcı gencin adı Muazzam idi, o şu anda yirmi bir yaşına yeni girmiş, Öğretmenler Bilim Okulu’ndan mezun olmuş ama orada çocuk olduğu için ve Atakul’u sovhöz yerine başkan olarak tayin ettiklerinden dolayı işi öğrenmesi

	uchun ishga oʻrnasha olmagan, mana ikki yildan beri olti-yetti oyi shu yerda, koʻrimsiz chaylada oʻtar edi.	ichin, ishte o iki yildan beri altı ila yedi aydır burada, bakımsız bir çardakta yaşıyordu.
3.4	U bir oz mustarlikka moyil, ta'sirchan, ancha ziyrak kelinchak edi.	O biraz alınganlığa meyilli, etkileyici, çok akıllı bir gelin idi.
3.5	Otaqul haftalab uyga bormay, shiyponda yotib qolavergach, issiq-sovugʻidan xabar olib turish uchun u maktabda dars berish istagini ham tashlab, mana shu chaylaga koʻchib kelgan edi.	Atakul haftalarca evine gitmeyip, çardakta uyuyup kalınca, sıcak ve soğuktan haber almak için o okulda öğretmenlik yapma isteğini de bırakıp işte şu çardağa taşındı.
3.6	Bu yıl bolasi uch yashar boʻlib qolgani tufayli uni qishloqqa, qaynonasining qoʻliga tashlab kelgan, oʻzi esa eri bilan besh oydan beri dalada edi.	Bu yıl çocuğu üç yaşına bastığından dolayı onu köye, kayınvalidesinin yanına bıraktı, o ise kocasıyla beş aydan beridir tarlada idi.
3.7	Xoʻsh, u hakda yana nima deyish mumkin, darvoqe, u rostdan ham juda suluv edi.	Sonra, onun hakkında başka ne söylenebilir, sahiden, o gerçekten de çok güzeldi.
3.8	Uni koʻrgan odam koʻklam paytidagi qirish eslardi; unda hamma narsa oddiy va shu bilan birga allanechuk mahobatli edi; bir paytlar maktabining yarmi unga xushtor boʻlgan, lekin hech kim oʻylamagan va kutmagan	Onu gören kişi ilkbahar zamanlarını hatırlardı, onda her şey özgün ve bununla birlikte tuhaf bir şekilde görkemli idi. Bir zamanlar okulunun yarısı ona hayranken, ama hiç kimsenin düşünmediği, beklemediği bir gençle aniden evlenmişti.

	yigitga to'satdan turmushga chiqib ketgandi.	
3.9	Uning qo'shiq aytishini hamma bilar, biroq hech kim uning Shamsi Saloh ich-ichidan e'tibor etayotgandek qo'shiq uchun tug'ilganini bilmasdi; qishloqdoshlari uni to'ylarning guli deb bilar, qiz uzatish ziyofatlarini usiz tasavvur qilolmas, biroq hech kim shu paytgacha uni qo'shiq uchun tug'ilgan deb aytgan emasdi.	Onun şarkı söylediğini herkes biliyordu ama hiç kimse onun Şemsi Selah'ın içten içe dikkat ettiği gibi şarkı söylemek için doğduğunu bilmiyordu. Köylüleri onu düğünlerin çiçeği olarak görür, bekarlığa kız verme törenleri onsuz düşünülemezdi ama hiç kimse bu zamana kadar onun şarkı söylemek için doğduğunu söylememişti.
3.10	Umuman, u suluv juvonlarga ato etiladigan barcha fazilatga ega edi.	Genel olarak o, güzel gençlere bahşedilen tüm erdemlere sahipti.
3.11	O'ta sodda va ko'ngli bo'sh edi, vujudidan qishloq kesagining isi kelib turardi.	Çok basit ve kalbi boş idi, vücudundan köy keseği dumanı kokusu geliyordu.
3.12	Shamsi Saloh unda favqulodda bir iqtidorni sezmoqda ediki, bu sezgisi o'ziga ham huzur bag'ishlardi.	Şemsi Selah onda olağanüstü bir yetenek olduğunu hissediyor, bu sezgi kendisine de huzur veriyordu.
3.13	U Muazzamni uch kundan so'ng chayla oldida paxta terib yurganda uchratdi.	O Muazzam'la üç gün sonra çardağın önünde pamuk toplarken karşılaştı.

3.14	Muazzam yarim etak paxtasini elkasiga tashlab, chaylaga qarab, sekin yurib kelardi.	Muazzam yarim etek pamuğunu omuzlarına atıp, çardağa bakarak, yavaşça yürüyüp keldi.
3.15	Kun tushga yaqinlashgan, havo dim edi.	Gün öğlen vaktine yaklaşıyordu, hava boğucu idi.
3.16	Hasharchilar allaqachon balandroq sersoya g'ozalarning tagiga cho'zilishgandi.	Irgatlar çoktan uzun gölgelik pamuk ağaçlarının altına uzanmışlardı.
3.17	Shamsi Saloh Muazzamni juda yaqindan, uch qadamcha beridan ko'rdi-yu, yuragi birdan gursillab ura boshladi.	Şemsi Selah Muazzam'ı çok yakınında, yaklaşık üç adım ötede gördü, kalbi aniden güm güm çarpmaya başladı.
3.18	U qishloq ayoli shunchalik barno bo'ladi deb hech o'ylamagandi.	O köy kadınının bu kadar güzel olabileceğini hiç düşünmemişti.
3.19	Shamsi Salohni ayolning yuzidagi balqib turgan suluvlikdan ham ko'ra undan taralayotgan, o'ziga yarashgan ayollik malohati lol qoldirdi.	Şemsi Selah kadının yüzündeki ışıldayan güzelliğe nisbeten ondan yayılan, kendine has kadınlık cazibesi karşısında dili çekildi.
3.20	Kelinchakning yuzida osudalik, iztirobga o'xshash bezovtalik, nedandir norozilik hislari o'ynoqlardi.	Gelinciğin yüzünde durgunluk, ıstıraba benzeyen huzursuzluk, nedeni bilinmeyen bir hoşnutsuzluk hissi vardı.
3.21	Shamsi Salohga oldidan to'g'ri behishtdan chiqqan huru g'ilmon o'tib ketganday tuyuldi.	Şemsi Selah'a öncelikle cennetten çıkan huri ve gılman gibi

3.22	Kelinchak o'tib ketishi bilan Shamsi Salohning nazarida hamma narsaning ismi yo'qoldi, dalaning ham, osmonning ham g'o'zalarning ham, dim havoning ham, barcha ismni kelinchak o'g'irlab ketgan edi.	Gelinin gidişi ile Şemsi Selah'ın gözünde her şeyin adı yok oldu, tarlanın da gökyüzünün de pamuk tomurcuklarının da boğucu havanın da herşeyin adı gelin tarafından çalınıp gitti.
3.23	Shamsi Saloh qo'lga tushgan o'ljani qo'yib yuboradigan noshudlardan emasdi.	Şemsi Selah ele geçirilen avı bırakan, işe yaramazlardan değildi.
3.24	U darrov o'zini tutib oldi; yaqinroqda paxta terayotgan farrosh juvonlarni suv ichib kelishga taklif qildi.	O hemen kendini tuttu, yakınlarda pamuk toplayan temizlikçi gençleri gelip su içmeye davet etti.
3.25	Juvonlar etaklarini qarta chetiga qo'yishib, Shamsi Saloh bilan chaylaga qarab jo'nashdi.	Gençler eteklerini tarlanın kenarına koyup Şemsi Selah ile kamelyaya doğru yöneldiler.
3.26	Doimo hasharchilar bilan o'ralashib, ularga yo'l-yo'riq ko'rsatib, suv-puvidan xabar olib yuradigan Otaqul yaqin-atrofdan ko'rinmasdi, bu ayni muddao edi.	Daima ırgatlar ile çevrilen, onlara yol gösteren, su ile ilgili haberler taşıyan Atakul ortalıkta görünmüyordu, bu aynı zamanda bir temenni idi.
3.27	Shamsi Saloh barcha tajribasini ishga solib, kelinchak bilan tanishishga harakat qilmoqchi bo'ldi.	Şemsi Selah tüm tecrübesini kullanarak gelincikle tanışmak için harekete geçmek istedi.
3.28	Biroq, uning "tajribalari"ni ishlatishga hojat ham qolmadi,	Ancak onun "tecrübelerini" kullanmasına gerek de kalmadı, su

	suv ichib bo‘lgan juvonlarning nariroq ketishi va vaqt o‘tkazish uchun yog‘och do‘lchada iloji boricha ko‘proq va uzoqroq suv ichishga harakat qilayotgan Shamsi Salohga suv uzatib turgan Muazzam birdan: — Siz yozuvchimisiz, — deya so‘rab qoldi, uning ko‘zlarida hayrat, qiziqish balqib turardi.	içen gençlerin uzağa gitmesi ve vakit geçirmek için ahşap kâsede mümkün olduğunca daha çok ve daha uzun süre su içmeye çalışan Şemsi Selah'a su uzatan Muazzam birdenbire: — Siz yazar mısınız, diye soruverdi, onun gözleri şaşkınlık ve ilgi içerisinde parlıyordu.
3.29	— Hech ham tirik yozuvchini uchrataman deb o‘ylamagandim.	— Hiç yaşayan bir yazarla karşılaşacağımı düşünmemiştim.
3.30	Yog‘och hidi o‘tgan suvni yutishni ham, yutmaslikni ham bilmay turgan Shamsi Saloh qilt etib yutindida, o‘ziga ehtirom bilan tikilib turgan chiroyli ko‘zlarni ko‘rgach, nima deyarini bilmay jilmaydi.	Ahşap kokulu suyu yutup yutamayacağını da bilemeyen Şemsi Selah yutkunurken kendisine saygıyla bakan güzel gözleri görünce ne diyeceğini bilemeden gülümsedi.
3.31	Bu kelinchak tushmagur, shu darajada yoqimli, shu darajada ofatijon va dilbar ediki, uni bu chuchmal, yer hidi kelib turgan suvga qo‘shib ichib yuborging kelardi, vo darig‘, bu kelinchakning kuydirma jonligidan do‘lchadagi suv ham limmolim qaynab ketgan, bu suvni ichgan ham dunyoga qo‘l	Bu kör olmayasıca gelin, o kadar tatlı, o kadar çekici ve dilber idi ki, onu bu lezzetsiz, toprak kokusu gelen suya ekleyip içmek isterdiniz, vah yazık, bu gelinin canının yanmasından kâsedeki su da kaynayıp taşar ve bu suyu içen de her şeyden vazgeçerek deli olur muydu?

	siltab, hayu, hayt, — deb telba bo‘lib o‘tgan bo‘larmidi?	
3.32	— Kaminaning boshiga shunday baxtsizlik tushgan, — dedi u bir oz jimjima bilan.	— Kulun başına şöyle bir talihsizlik geldi, dedi o, biraz sessizce.
3.33	— Boy, nega unday deysiz, — Muazzamning ko‘zlarida birdan ajablanish paydo bo‘ldi.	— Bayım, neden öyle söylüyorsunuz. Muazzam’ın gözleri bir anda şaşkınlıkla doldu.
3.34	— Men eng baxtli odamlar yozuvchi bo‘ladi deb o‘ylayman.	— Ben en mutlu insanlar yazarlardır diye düşünüyorum.
3.35	U juvonnig soddaligidan ichida huzur qildi, hozirgina qo‘l uzatsa yetmaydigandek tuyulgan omad qushining juvonning iffat to‘la ko‘zlari orqali o‘ziga hayrat bilan boqib turganini ko‘rish huzurli edi.	O gencin sadeliği içine huzur verdi, az önce el uzatsa ulaşılmaz gibi görünen talih kuşunun, genç kadının iffet dolu gözlerle kendine şaşkınlıkla baktığını görmek hoş idi.
3.36	— Ishqilib men bu baxtni hech kimga ravo ko‘rmasdim, — dedi iloji boricha o‘zini sirliroq qilib ko‘rsatish uchun.	— Ne olursa olsun ben bu mutluluğu hiç kimseye reva görmezdim, dedi çaresi varsa, kendini olabildiğince gizemli göstermek için.
3.37	U chiroyli ayollar sirli kishilarga ko‘proq moyil bo‘ladilar deb qayerdadir o‘qigandi.	O güzel kadınların gizemli kişilere daha çok meyilli olduğunu bir yerlerde okumuştı.
3.38	Oraga birdan sukunat cho‘kdi.	Oraya aniden sessizlik çöktü.

3.39	Muazzam unga nima deb javob berishini ham bilmay, qizarib ketdi.	Muazzam ona ne cevap vereceğini bilmeden kızarıverdi.
3.40	Shamsi Salohning otgan birinchi o'qi nishonga tekkan edi, Muazzam shafqat va samimiyat aks etgan ko'zlarini unga tikib turardi.	Şemsi Selah'ın ilk atışı hedefi vurdu, Muazzam şefkat ve samimiyet dolu gözlerle ona bakıyordu.
3.41	— Qovun eysizzmi? — deb so'radi u keyin shoshib chaylaga taklif qilar ekan, — voy, meni qarang, kiring ham demabman.	— Kavun yer misiniz? diye sordu o sonra aceleleyle çardağa davet etti, — vay, bana bakın, içeri girin demiyorum.
3.42	Kiring, mana, o'zingiz tanlab oling.	Girin, işte burada, kendiniz seçin.
3.43	Shamsi Saloh ichkariga kirdi-yu, eski-tuski ko'rpayostiqli, sholchalarni, qop-qora choyidishni, siri ko'chib qolgan kosalarni, qovun shirasidan dog'-dug' bo'lib qolgan dasturxonni, chaylaning to'riga terib qo'yilgan qovun-tarvuzlarni, suv sepib supirilaverganidan bo'lsa kerak, chang hidi tutgan hujrani va bu xunuk idishlarga, balchiq ichida o'sgan guldek yuzidan hayot shavqi taralayotgan Muazzamni o'zining hamishagi nafis ko'zoynagi bilan kuzatib chiqdi:	Şemsi Selah içeri girdi ve eski döşegi, kilimleri, simsiyah çaydanlığı, rengini kaybetmiş kâseleri, kavun suyunun şekerinden lekelenmiş masa örtüsünü, kamelyanın toruna toplanmış kavun ve karpuzları, su serpildiğinden olsa gerek, toz kokusu sarmış odayı ve bu çirkin kâselere, çamur içinde büyüyen bir çiçek gibi yüzünden yaşama sevinci saçan Muazzam'ı her zamanki nefis gözlükleriyle izliyordu. Gözünün önündeki o harabe kamelya ve kendi şarkısından da güzel olan Muazzam başka bir

	nazarida ko‘z oldida turgan xarob chayla va o‘zining qo‘shig‘idan ham go‘zalroq Muazzam boshqa- boshqa dunyoda turganday, yoxud boshqa-boshqa dunyo uchun tug‘ilganday tuyuldi unga.	dünyada yaşıyormuş ya da başka bir dünya için doğmuş gibi geliyordu ona.
3.44	U o‘sha kuni dunyodagi eng baxtiyor ayolday qo‘shiq aytgan kelinchakni mana shu vaziyatda, shunday ayanch narsalar qurshovida uchrataman deb, sira o‘ylamagandi.	O, işte o gün dünyanın en mutlu kadını gibi şarkı söyleyen gelini bu konumda, bu kadar utanılası şeyler arasında göreceğini hiç düşünmemişti.
3.45	Chaylada hamma narsa betartib sochilib yotar, u odam yashadigan joydan ko‘ra, ko‘proq tovuq katagiga o‘xshardi, bu yerda hamma narsa qo‘pol, ko‘rimsiz, xunuk va omonat edi.	Çardakta her şey dağınıktı, orası insan yaşayan bir yere kıyasla daha çok tavuk kümesine benziyordu, buradaki her şey kaba, çirkin, kötü ve emanet idi.
3.46	U mana shu qora turmushning baxtsiz asoratini izlab Muazzamning ko‘zlariga tikildi, biroq bu ko‘zlar Shamsi Salohga noma‘lum bo‘lgan baxtdan yayrab turar, o‘zidan baxtsizlik izlayotgan sovuq ko‘zlarga yal- yal yashnab boqardi.	O işte şu kara evliliğin talihsiz esaretini ararken Muazzam‘ın gözlerine baktı, ama bu gözler Şemsi Selah‘ın bilmediği bir mutlulukla parlıyor, kendisinde mutsuzluk arayan soğuk gözlere ısıl ısıl bakıyordu.
3.47	Bu ko‘zlarning qirlarida goho tole ohulari yugurgilab qolardi va	Bu gözlerin kenarlarından kâh ahu gözlerden mutluluk gözyaşları akar

	atrofga xijolat — hayo aralash saodat ellari taralardi.	ve etrafa utançla mahçubiyet karışık mutluluk elleri yayılırdı.
3.48	Tikilib-tikilib qarasang, bu qorachiqlar supasida qora libos kiygan sehrgar o'tirganini ko'rarding, sehrgar o'ziga tez-tez josusona nigoh tashlayotgan anchayin sur ko'zlarga goho ajablanish, goho hayrat tuzoqlarini qo'yardi, goh o'zining jimitdaygina sahnasiga qoq suyak, xo'mraygan yuzining suratini chizardi; goh bu kichkina saltanatga bostirib kirmoqchi bo'layotgan ayg'oqchi nigohlarni taxdidona muzaffarlik bilan qarshi olardi va o'zining shu taxlit tilsimona o'yinlari bilan har qanday baxt va baxtsizlik haqidagi tushunchalardan yuksoqda turishini isbot etmoqchi bo'lardi.	Dikkatlice bakarsan bu siyahımsı kilden yapılmış bankta siyah elbise giymiş bir sihirbazın oturduğunu görürdün, sihirbaz kendisine sık sık casusane bakışlar atıp önemsemeyerek, utanmaz gözlere kâh hayran kalıyor, kâh şaşkınlık tuzakları kuruyordu, bazen kendisinin sessiz sahnesiyle alay eder, kemikli, çatık kaşlı yüzünün resmini çizerdi, bazen de onun kırmızı yüzünün, bazen bu küçük krallığa girmeye çalışan bir casus, bakışları muzaffer bir bakışla karşılar ve kendisinin bu sahte sihir oyunları ile mutluluk ve mutsuzluk kavramlarının üstünde olduğunu kanıtlamaya çalışırdı.
3.49	Yo'q, yo'q, bu ko'zlarda sehrgar emas, oybolta ko'targan jallod o'tirardi, u bu mulk devorlaridan xufyona oshib o'tmoqchi bo'lgan o'g'ri qarashlarni ayvoni sahnasida o'kirtib-o'kirtib qatl etardi...	Hayır, hayır, bu gözlerde bir büyücü değil, kasap baltası taşıyan bir cellat otururdu, o bu mülkün duvarlarından gizlice aşmaya çalışan hırsız bakışlarını veranda sahnesinde gürleyerek katlederdi.

3.50	Shamsi Saloh qanchalik urinmasin bu ko'zlarning sirli pardasini surib ichkariga kirolmadi.	Şemsi Selah ne kadar çabalasa da bu gözlerin gizemli perdesini iterek içeri giremedi.
3.51	Biroq, baribir bu juvon ko'ziga baxtsiz va natavon bo'lib ko'rindi.	Ancak kayıtsız bu gencin gözleri mutsuz ve çaresiz görünüyordu.
3.52	“U o'z baxtsizligini odamlardan ustalik bilan yashirishga o'rganib qolgan”, deb o'yladi u kechqurun yolg'iz aylanib yurar ekan, yana o'sha manzarani ko'z oldiga keltirib.	"O kendi mutsuzluğunu insanlardan ustalıkla saklamaya alışkın", diye düşündü o akşamüstü tek başına dolaşır iken, yeniden o sahneyi hatırladı.
3.53	Ha, u baxtsiz u tasodifan yoki aldanib bu sharoitga tushib qolgan, endi esa boshqalarga baxtlidek ko'rinib, o'zini aldab yashayapti, xuddi barcha baxtiqaro ayollardek.	Evet, o mutsuz, o tesadüfen ya da kandırılarak bu duruma düşmüştü. Şimdi ise başkalarına mutluymuş gibi görünüp kendini aldatıyordu, tıpkı tüm bahtsız kadınlar gibi.
3.54	Unga o'zining baxtsiz ekanligini va baxtli bo'la olish yollarini ko'rsatish kerak.	Ona kendisinin mutsuz olduğunu ve mutlu olmanın yollarını göstermek gerek.
3.55	Men ko'zlariga qaraboq uni qandaydir g'am ezayotganining guvohi bo'ldim...	Ben gözlerine baktığımda onun herhangi bir üzüntüyle ezildiğine şahit oldum.
3.56	Boshqa kuni tong payti u daraxtzor ichidan Muazzamning tandirga o'tin solish uchun	Başka bir günün şafak vaktinde o korunun içinden Muazzam'ın fırına odun koymak için bir oduncuk, her

	cho‘pchak, har xil xas-xus terib yurganini kuzatib turar ekan, parvarish qilinmaganidan oyoqlari tars-tars yorilib ketgan, erta so‘la boshlagan a‘zoyi badani haftalab suv ko‘rmaydigan bu ayol unga iloha bo‘lib ko‘ringandi.	türlü çer çöpü topladığını görmüş, bakımsızlıktan ayakları çatlamış, halsizleşen bütün vücudu haftalarca su görmeyen bu kadın ona bir tanrıça gibi görünüyordu.
3.57	Tutqundagi qo‘shiq ilohasi!	Esaret altındaki şarkı tanrıçası!
3.58	Ro‘zg‘or va ikir-chikirlar zindoniga zanjirband qilingan iloha!	Geçim kaynağı ve tereddütlerin hapishanesine zincirlenen tanrıça!
3.59	Bu ayolning zanjirband Prometeydan qanday farqi bor?	Bu kadının zincirlenmiş Prometheus‘tan ³ ne farkı var?
3.60	Uning ko‘ziga tobora xunuk ko‘rinib borayotgan Otaqul nariroqda sigir jildirib yurardi.	Onun gözünde git gide çirkinleşen Atakul uzakta inekleri otlatıyordu.
3.61	“Yoq, bular uning qalbini hech qachon tushuna olmaydilar, bu chaylada, bu sahroda tanazzul va zavolning hidi anqib turibdi” deb o‘ylagandi o‘sha tongda, ko‘ngli mustar bo‘lib, iziga qaytar ekan.	"Hayır, bunlar onun kalbini asla anlayamayacaklar, bu çardakta, bu çölde gerileme ve sefaletin kokusu duyuluyor," diye düşündü o, şafakta gönlü kırık bir şekilde, yoluna dönerken.
4.1	Ular daraxtzor oralab sekin yurib kelishardi: to‘g‘rirog‘i, Shamsi Saloh uni “to‘satdan”, “odatlanib	Onlar korunun etrafında yavaşça yürüyorlardı. Doğrusu, Şemsi Selah

³ İlk insanın yaratılışında çeşitli yetenekler verilmesinde ve insanoğlunun Olympos‘un tanrılarına başkaldırısına önderlik eden mitolojik karakterdir.

	qolgan kechki sayrdan qaytayotib ko‘rib qolgan” edi.	onu "ansızın", "adet edinilen akşam yürüyüşünden dönerken gördü”.
4.2	Muazzam o‘tlaqda yelkasiga bir quchoq o‘t ko‘tarib qaytayotib, keksa gujum oldida qip-qizil “kechki shafaqni kuzatayotgan” o‘sha kuni o‘ziga g‘alati-g‘alati tikilib qo‘ygan yozuvchiga duch kelgan edi.	Muazzam çayırda omzunda bir demet otla dönerken, yaşlı gürkaraağaç ⁴ ilerisinde kıpkızıl "akşam şafağını seyrederken" o gün kendisine tuhaf tuhaf bakan yazara rastlamış idi.
4.3	Shamsi Saloh shu yerdayoq o‘zining ziyoli odam ekanligini isbotladi; uning qo‘lidagi o‘tni o‘z yelkasiga oldi.	Şemsi Selah burada kendisinin akıllı bir insan olduğunu kanıtladı. Onun elindeki otu kendi omzuna aldı.
4.4	Tun dalalar orqali sekin daraxtzorga ham yopirilib kelayotgan edi.	Gece tarlaların arasından yavaş yavaş ağaçlara yaklaşıyor idi.
4.5	Muazzam gulli, chetiga chiroz solinib qo‘lda tikilgan odmi kamzul va yoqasiz chit ko‘ylaqda edi, Shamsi Salohning e‘tiborini tortgan uning ko‘kraklari ayni uchishga chog‘langan qoshning qanotlaridek bo‘rtib turardi, oyog‘i, balog‘i changga belangandi, sochidan va bo‘ynidan ter hidi kelardi.	Muazzam çiçekli kenarları nakış işlemeli, elde dikilen sade yelek ve yakasız pamuklu bir gömlek giyinmiş idi. Şemsi Selah'ın dikkatini çeken onun küçük göğüsleri aynı zamanda uçmaya hazır öten bir kuşun kanatları gibi şişkindi, ayağı, bacağı toz içindeydi, saçları ve boynundan ter kokusu geliyordu.
4.6	Hozirgina o‘t o‘rayotib kesib olgan bo‘lsa kerak, uning bir	Az önce çimleri biçmiş olsa gerek, onun bir parmağı gelişigüzel bir toz

⁴ Bir çeşit ağaç.

	barmog‘i naridan beri kir lattaga o‘rab bog‘langan, yuzi xijolatdan va o‘tni shoshib o‘rganidan bo‘lsa kerak, bir oz qizarib ketgan edi.	bezine sarılıydı, yūzü utançtan ve çimleri aceleyle biçtiğinden olsa gerek, biraz kızarmış idi.
4.7	Daraxtzorda qushlar betinim chahchahlardi, qo‘shni brigadada paxta terayotgan mashinalar birin-ketin chiroqlarini yoqa boshlagan edi, ularga ko‘rinmayotgan shiyponda ovqat sizilayotgan bo‘lsa kerak, quvnoq kulgilar eshitilayotgandi — ayni ovqat mahali oshpaz chol “Kimning muchali it bo‘lsa, suyak o‘shaniki” der, garchi bu gap hasharchilar kelganidan beri juda siyqalashib ketgan bo‘lsada; har gapirlanda odamlar qah-qah urib kulishardi.	Koruda kuşlar durmadan cıvıldıyor, komşu tugayda pamuk toplayan makineler birbiri ardına ışıklarını yakmaya başlamış idi, onlara görünmeyen çardaktan yiyecek kokuları sızıyor olsa kerek, neşeli kahkahalar duyuluyordu. Aynı zamanda yemek vakti, yaşlı aşçı "kim köpek yılında doğmuşsa kemik onundur ⁵ " der, gerçi bu söz ırgatlar geldiğinden beri çok yaygınlaşsa da her konuşmada insanlar kahkaha atıp gülüyordu.
4.8	U bugun Muazzamni shu yerda uchratishni bilgani uchun ataylab daraxtzorga kelgandi.	O bugün Muazzam’la burada karşılaşacağını bildiği için bilerek koruya geldi.
4.9	U har kuni kechqurun daraxtzor orasidan sigir sogayotgan yoki chayla atrofini supurayotgan Muazzamni kuzatar edi.	O hergün akşamüstü ağaçların arasında ineğini otlatan ya da çardağının etrafını süpüren Muazzamı’ı izlerdi.

⁵ On İki hayvanlı Türk Takvimine göre oluşturulmuş bir atasözü.

4.10	U qancha kuzatsa, Muazzamning baxtsiz va notavon ayol ekanligiga shuncha ishonib borardi.	O ne kadar izlese Muazzam'ın mutsuz ve çaresiz bir kadın olduğuna daha çok inanırdı.
4.11	Uning qo'shiqlari endi unga o'ta mungli va oh-vohga to'la noladay bo'lib eshitilar edi.	Onun şarkıları artık ona son derece kederli ve ah vah dolu ağıtlar gibi geliyordu.
4.12	U hozir Muazzamni gapga solmoqchi, ichidagilarni bilib olmoqchi, bu shubha va gumonlarini o'z og'zidan tasdiqlatib olmoqchi edi.	O artık Muazzam'la konuşmak istiyor, içindekileri öğrenmek istiyor, bu şüphe ve endişelerini kendi ağzından duyup doğrulamak istiyordu.
4.13	U Muazzamga o'zining bolalig'i, hozir xotirasidan chiqib ketayotgan qishloqlari, maktabni bitirib markazga o'qishga ketgani, "o'sha yoqlarda xalqimizning juda qoloq yashashini anglagan"i, bu qoloqlikdan ular faqat qurbon qilish yo'lidani borsagina qutilishi, faqat yuksak maqsad yo'lidagi qurbonlikgina qoloqlikning va o'rta asrchilikning zich o'rmonini to'la va ravshan yoritishi mumkinligi, buni o'tgan yoli o'z qishloqlariga borib his etgani va hokazolar haqida gapirib berdi (keyinchalik	O Muazzam'a kendi çocukluğunu, artık unuttuğu köylerini, okuldan mezun olup merkezde okumaya gittiğini, "o bölgelerde halkımızın çok geri yaşadığını anlamasını", bu geri kalmışlıktan ancak fedakârlık yaparak kurtulabileceklerini, yalnızca büyük bir amaç için fedakarlığın, geri kalmışlığın ve orta çağın kalabalık ormanının tam ve net aydınlatılabileceğinin mümkün olduğunu ve bunu son kez kendi köyüne gittiğinde hissetmiş, bunun gibi şeyler anlatmıştı (daha sonra o aynı bunun gibi şeylerden bahsettiğini hatırladı).

	u aynan “va hokazolar” haqida gapirib berdim, deb eslagandi).	
4.14	— O‘qish, o‘qish, so‘ng ish, turli yozuv-chizuvlar... bilan umr o‘tib ketibdi, — dedi kamtarlik bilan, “yozuv-chizuv” degani o‘ziga yoqib tushdi, — kishloqdan chiqib ketganimga o‘n yetti yil bo‘libdi.	— Okuma, yazma, çizme gibi türlü türlü işlerle ömür geçip gitti, dedi alçakgönüllülük ile, “yazma çizme” demesi kendi hoşuna da gitti. Köyden çıkıp gideli on yedi yıl olmuş.
4.15	Gohida singlimdan xat kelib qoladi.	Bazen kız kardeşimden mektup gelir.
4.16	Mening esa hayotimga ham kelmaydi — bilasizmi, ba‘zan juda alam qiladi.	Benim evimin kapısına bile gelmez biliyor musunuz, bazen çok acı veriyor.
4.17	— Nima, siz qishloqqa bormay qo‘yganmisiz?	— Ne yani siz köye gitmiyor musunuz?
4.18	— So‘radi uning gaplaridan juda ta’sirlangan Muazzam, daf’atan uning noma’lum yarasiga tegib ketishdan qo‘rqqandek ehtiyotkorlik bilan.	Onun sözlerinden çok etkilenen Muazzam, aniden onun bilinmeyen yarasına dokunmaktan korkarmış gibi itina ile sordu.
4.19	— Ba‘zan.	— Bazen.
4.20	Lekin u yoqda juda zerikaman.	Ama o tarafta çok sıkıldım.
4.21	Odamlar gaplarimdan kulayotganday yoki tushunmayotganday tuyuladi menga.	İnsanlar söylediklerime gülüyormuş gibi ya da anlamıyormuş gibi geliyor bana.

4.22	Siqilib ketasan kishi.	Sıkılıcaksın.
4.23	Ularning sening fikringni emas, rang-ro‘yingni, sochingni, kiyimingni, qanday sigareta chekisingni muhokama qilishadi.	Onlar senin düşüncelerini değil, ten rengini, saçını, kıyafetlerini ve ne tür sigara içtiğini tartışırlar.
4.24	Buni shuning uchun sizga aytayapmanki, siz ham shundaysiz.	Bunu şunun için size söylüyorum ki siz de öylesiniz.
4.25	Odamlar kulmaslik uchun ulardan yashirib qo‘shiq aytasiz... yoki noto‘g‘rimi?	İnsanlar gülmesin diye onlardan gizlice şarkı söylüyorsunuz. Yoksa yanlış mı?
4.26	Muazzam ayb ish ustida qo‘lga tushganday duv qizarib ketdi chog‘i, unga yuzini teskari o‘girib oldi va xijolatomuz jilmaydi.	Muazzam suçüstü yakalanmış gibi aniden kızardı görünüşe göre, o anda yüzünü çevirdi ve utanarak gülümsedi.
4.27	— Shunday... biz ko‘p narsani bilamiz.	— Yani biz çok şey biliyoruz.
4.28	Sizning qo‘shig‘ingizni tunlab turib, — albatta, bu gunohim uchun meni kechirasiz deb o‘ylayman — bilasizmi, nimani esladim; bo‘ynidagi qullik va qoloqlik kishanlarini parcha-parcha qilib tashlab, san‘at, fan va madaniyat sari dadil ketib borayotgan Sharq qizini.	Sizin şarkınızı gece boyunca dinlerken, elbette bu günahım için beni affedersiniz diye düşünüyorum. Biliyor musunuz, ne hatırladım, boynundaki köleliğin ve geri kalmışlığın zincirlerini parçalayıp sanat, bilim ve medeniyete doğru cesurca yönelen doğu kıızı.

4.29	U o‘zining yelkasidagi jaholat va razolat toshlarini itqitib tashlab, taraqqiyot quyoshi tomon mag‘rur ketib borayapti... orqasida esa eski turmushning vayron bo‘lgan imoratlari yotibdi, darg‘azab shamol uni iziga qaytarish uchun sochlaridan, etaklaridan tortqilayapti, pana-panada ilonday sovuq va badbashara qo‘llar unga tosh otayapti.	O kendi omuzlarından cehalet ve rezaletin taşlarını atarak, ilerleme güneşine doğru gururla yürüyor. Arkasında ise eski hayatının kırık dökük izleri var. Öfke rüzgârı onu geri getirmek için saçlarından, eteklerinden çekiyor, yılan gibi soğuk ve çirkin eller ona taş atıyor.
4.30	Lekin u to‘siqlarni yanachib o‘tib, asta-sekin insoniyatning ul oliy dargohiga ko‘tarilib bormoqda...	Ancak o engelleri aşmış, yavaş yavaş insanlığın en üst seviyesine yükselmekte.
4.31	Bunday nokamtar xayollarga borganim uchun meni afv eting, biroq siz shunga munosibsiz...	Bu kadar kusurlu hayaller kurduğum için beni bağışlayın ama siz buna layıksınız.
4.32	Men bunga sizning qo‘shig‘ingizni mana shu daraxtlar orasida turib eshitgan kuniyoq amin bo‘lgan edim.	Ben buna, sizin şarkınızı, işte burada bu ağaçların arasında dururken duymuş, o gün bundan emin olmuş idim.
4.33	Nazarimda, siz bu yerlarda juda siqilib qolganga o‘xshaysiz yo noto‘g‘rimi? Odam o‘zining baxtsiz ekanligini aksariyat hollarda bilmay o‘tadi.	Nazarımda siz buralarda çok sıkılıp kalmışa benziyorsunuz yoksa yanlış mı? Kişi kendinin mutsuz olduğunu çoğu durumda bilmez.

4.34	Baxtsizlikni anglash uchun oquv va bilim bo'lishi kerak, uni baxtdan farqlay olish kerak.	Mutsuzluğu anlayabilmek için okumak ve bilgi sahibi olmak gerek, onu mutluluktan ayırt edebilmek gerekir.
4.35	Axir odam o'z orzusi uchun kurashmasa yoki orzusiz yashasa, bu dahshatku!	Sonuçta insan kendi hayali için savaşıyorsa ya da hayalsiz yaşıyorsa, bu korkunç bir şey!
4.36	Baxt tuyg'usi bizga azaldan o'rgatib kelishganlaridek, bola-chaqa ko'rish va ularni voyaga yetgazish uchun o'lib-tirilish emas, baxt-bani insoniyatga har kim qo'lidan kelganicha xizmat qilishdir.	Mutluluk duygusu bize ezelden beri öğretildiği gibi çoluk çocuk görmek ve onları olgunluğa erdirmek için ölüp dirilmek değil, mutluluğu mümkün olduğu kadar insanlığa her koldan hizmet etmektir.
4.37	Biz yozuvchilar asli omadsiz odamlar bo'lsak ham, mana shu yo'lda baholi-qudrat xizmat qilamiz.	Biz yazarlar hakikatte bahtsiz insanlar olsak da işte şu yolda tüm gücümüzle hizmet edeceğiz.
4.38	Mana sizning qo'lingizdan qo'shiq aytish keladi, o'zbek ayoli nimalarga qodir ekanini boshqalarga ko'rsatib qo'yish keladi.	İşte sizin elinizden şarkı söylemek geliyor, Özbek kadını neler yapabileceğini başkalarına göstermelidir.
4.39	Ammo siz erkin emassiz, qo'shiqni ham hammadan yashirib aytasiz — go'yo bu aybday, aslida mana shu eng katta baxt — siz minglarning qalbini	Ama siz özgür değilsiniz, şarkınızı da herkesten gizli söylüyorsunuz. Sanki bu suçmuş gibi ama aslında işte bu en büyük mutluluk. Siz

	xushnud etish uchun dunyoga kelgansiz.	binlercesinin gönlünü hoşnut etmek için dünyaya gelmişsiniz.
4.40	Muazzam yerga qarab turardi, u hech narsa demas, biron narsa deyishga holi ham kelmasdi, Shamsi Salohning so‘zlari uni sehrlab qo‘ygan, turmushning achchiq tashvishlari ostida ko‘rinmay qolgan, bir paytlar porillab ochilgan qizlik orzularini yana ko‘ngil yuzasiga tortib chiqargan, uning xayolini uzoq-uzoqlarga olib jo‘nagan, so‘nib qolgan havaslar g‘alayonini qo‘zg‘agan edi.	Muazzam yere bakiyordu, o hiçbir şey söylemiyor, bir şey söylemeye hali de yok idi. Şemsi Selah’ın sözleri onu büyülemiş, hayatın acı endişeleri altında görünmez olmuş, bir zamanlar pırıl pırıl parlayan bir kızın hayalleri yeniden kalbinin yüzeyine çıkmış, onun hayalini uzaklara alıp sevgili, sönmüş tutkuların galeyanını harekete geçirmiş idi.
4.41	Uning yuzida shubha ham, ishonch ham, qo‘rquv ham aralashib ketgan edi; biroq baribir ko‘nglining bir chetida bu gaplarga nisbatan endigina yorishayotgan tong singari umid tug‘ilayotgan edi.	Onun yüzünde şüphe de güven de korku da birbirine karışmış idi. Ama yine de kalbinin bir köşesinde bu sözlere kıyasla şimdi aydınlanan şafak gibi bir umut doğmuş idi.
4.42	Ular daraxtzorning quyuq joyida to‘xtab qolgan edilar: tun daraxtlar orasidan mo‘ralab, ularni kuzatib turardi, daraxtlar yengil shitirlardi: Shamsi Saloh ko‘tarib olgan o‘tdan ko‘kat hidi anqirdi — qandaydir qildiq —	Onlar korunun karanlık kısmında durmuşlardı. Gece, ağaçların arasından onları gözetliyor, hafifçe hışırıyordu. Şemsi Selah otlardan yükselen çim kokusu alıyordu. Herhangi bir şey, çimlerden düşmüş olmalı, boynunu gıdıkliyordu.

	o‘tdan tushgan bo‘lsa kerak — bo‘ynini qitiqlardi.	
4.41	Shamsi Saloh ayollarga bo‘lgan munosabatini hamisha yashirib yurardi.	Şemsi Selah kadınlara olan tavrını her zaman gizlerdi.
4.42	Biroq hozir gaplariga mahliyo bo‘lib, o‘zini yo‘qotish darajasiga yetgan mana shu qishloq juvonini quchgisi, uning titrab turgan lablaridan o‘pgisi, bir juft qanotdek dirkillayotgan, tepsinayotgan ko‘kraklarini hovuchiga olib, olis-olislarga uchirgisi, shu lahzalarda qon seli nihoyatda tezlik bilan aylanayotgan vujudni qo‘llarida ko‘tarib, sakrab-sakrab, aylanib-aylanib yugurisi kelardi.	Ancak artık sözlerinden o kadar etkilenmişti ki kendini kaybetme noktasına gelmiş, işte şu köy gencini kucaklayası, onun titreyen dudaklarını öpesi, bir çift kanat gibi çırpınan göğsünü avuçlarına alıp uzaklara uçası, o anda kan seli gibi son derece hızla dönen bedenini kollarında taşıyıp daldan dala konarak koşası geliyordu.
4.43	Daraxtzor, ikkalasini etaklari ostiga yashirgan tun va ham hayo, ham noma‘lum qo‘rquvdan karaxt bo‘lib qolgan, Shamsi Salohning ko‘z oldini mayoqday yoritib turgan suluv juvon uni goh gunohga, goh gunohsizlikka o‘xshaydigan, inson yaralgandan beri ko‘r-ko‘rona shaydo bo‘lib kelgan nelargadir chorlardi.	Ağaçlar, ikisini de eteklerinin altına saklayan gecenin, hem haya gibi hem de bilinmeyen korkusuyla uyuşturmuş, Şemsi Selah’ın gözleri önünde bir deniz feneri gibi parlayan güzel genç kadın onu bazen günaha, bazen de sevaba götürür, insanoğlu yaratıldığından bu yana körü körüne sevdalanarak bir şeyleri davet ederdi.

4.44	U hissiyotga hech qachon berilmasdi va hissiy narsalar unga hidi fil'mlari ruhida tarbiyalangan o'n olti yashar xayolparast qizlarning mashg'ulotiday bo'lib tuyullardi — o'z hissiyotlarini ham u aqlga, fikrga garchi, zo'rlik bilan bo'lsa ham bo'ysindirib olgan, shu sababli uning hissiyoti ham juda ustalik bilan charxlangan va zeb berilgan qilichga o'xshar edi.	O hechbir zaman duygusal olmamishi ve duygusal şeyler ona, kötü kokulu filmlerin ruhuyla büyümüş on altı yaşındaki hayalperest kızların meşguliyeti gibi geliyordu. O kendi hislerine de akla ve düşünceye gerçi zorla olsa da boyun eğmeye, bundan dolayı onun duyguları da büyük bir ustalıkla keskinleştirilmiş ve süslenmiş bir kılıca benziyor idi.
4.45	Endi esa hissiyotlari unga bo'ysunmayotgan, bo'ysunishini istamayotgandi va bu o'ziga ham allanechuk yoqmoqda edi.	Şimdi ise duyguları ona itaat etmiyor, itaat edilmek istemiyordu ve bu kendisinin de garip bir şekilde hoşuna gidiyordu.
4.46	...Moviy osmonni nozlana-nozlana kezib yurgan ul ko'k hiloli bilan daraxtlar orasida qisinib-qimtinib, yuzida hayo va andak hurkaklik bo'rtib turgan, yonoqlari yalovday hilpirayotgan bu ayolning qanday farqi bor?	Mavi gökyüzünde nazlı nazlı dolaşan o mavi hilal ile ağaçların arasına sıkışan, yüzü haya ve biraz ürkeklikle dolu yanakları bayrak gibi dalgalanan bu kadının arasında nasıl bir fark var?
4.47	Farqi shuki, ul hilol osmonlik, bunisi esa yerlik.	Fark şu ki o hilal gökyüzünden, bu ise yerdendir.
4.48	Unisining ming yillardan beri yerdan nimadir izlay-izlay yuzlari za'faron bo'lib qolgan.	Binlerce yıldan beri yerde bir şey ararken yüzleri safran rengine dönüp kalmış.

4.49	Bunisi esa oqshomni zarrin nurlar bilan bezagan ul ko'klik musavviraga hasadi kelganday atirgul bargi yanglig' qizargan, go'yo bu oqshomni yuzining qizil shu'lasi bilan cho'miltirib, zarrin oyni rashk o'tida ado qilmoqchidek.	Bu ise akşamı altın ışıklarla süsleyen o gök mavisi ressamı kıskanmış gibi, gül yaprağı gibi kızaran, sanki bu akşamı yüzünün kızıl ışıltısıyla yıkayıp, altın ayı kıskanıyor
4.50	Za'faron yuzi yana ham sarg'aytib-so'litmoqchidek...	Safran yüzü daha da sararıp solmuş gibi.
4.51	Yo'q, bu kelinchak hilondan ham ko'ra gulga ko'proq monanddir.	Hayır, bu gelincik yılana kıyasla çiçeğe daha çok benziyor.
4.52	U kimningdir chorlovini eshitgan-u, bu churkun daraxtlar orasida porillab ochilgan, — undan atrofga g'urur va erk shu'lalari taralayapti.	O birinin çağrısını duydu, bu boğumlu ağaçların arasında bir ışıltı görüyor, onun etrafına gurur ve özgürlük ışıkları yayılıyordu.
4.53	Shuning uchun ham hilol uning yonog'iga hol bo'lishni istagandek yotog'idan bosh ko'tarar-ko'tarmas cho'lning asov shamollari tarab qo'ygan bu zebo chehraga shaydo bo'lib tikilib qolgan.	Bunun için de hilal onun yanağına dokunmak istiyormuş gibi yatağından başını kaldırır kaldırmaz çölün asi rüzgarlarının savurduğu bu güzel yüze hayretle bakakaldı.
4.54	Yo'q, bu ayol hammasidan ham dilbar bir she'rning go'zal satriga o'xshaydi — bu yerlardan qachonlardir qandaydir daho shoir o'tganu, uni mulku falak	Hayır, bu kadın hepsinden de cazibeli bir şiirin güzel bir dizesine benziyordu. Bu topraklardan bir zamanlar dahi bir şairin geçtiği, onu varlığıyla dünyaya bağlayan uçan

	bilan bog‘lab turadigan uchqur xayollari va mo‘jizalar yaratuvchi tilidan tuprog‘i jizg‘anak bo‘lib yotgan sahroi-biyobonga bu go‘zal satr bir tomchi ko‘zyosh yanglig‘ sirg‘alib tushib qolgan.	hayalleri ve mucizeler yaratan diliyle toprağı sızlatan Sahra Çölü’ne bu satır bir damla gözyaşına benzer bir şekilde sessizce gitti.
4.55	Oy esa shu go‘zal satrni izlab yurgan ul shoirning yoniq xotirasidir.	Ay ise bu güzel dizeyi arayan büyük şairin yakıcı bir hatırsıdır.
4.56	Uning yonida qilichini tushirib qo‘ygan bahodirday aql hushidan ayrilib turgan bu nozik-ta‘b, kibor sifat shoir ul go‘zal satrni o‘qiy olarmikin?	Onun yanında kılıcını düşüren bir kahraman gibi aklı başından giden bu narin kişi, kibar ve kaliteli şairin o güzel dizelerini okuyabilir mi?
4.57	Tushunarmikin?!	Anlayabilir mi?
4.58	Undagi dardli so‘zlarni his etarmikin?	İçindeki acı sözleri hissedebilir mi?
4.59	Yoki bu go‘zal satr o‘qilmas bitikdek zamonlar osha sirli va maftunkorligicha jaranglab qolaverarmikin?	Veya bu güzel mısra okunmayan yazıt gibi gizemli ve büyüleyici, yankılanan olarak kalır mı?
4.60	Bu yerlik hilol shunchalar go‘zalki, uning oldida ul ko‘hlik hilol chala tug‘ilgan go‘dakning yuziga o‘xshab qoladi, oyga qarab turib, hech bir nuqson topolmaysan, yo‘q, yo‘q, mana	Bu dünyevi hilal o kadar güzel ki, onun önünde çekici hilal, prematüre doğan bir bebeğin yüzüne benziyor, aya bakarken hiçbir kusur bulamazsın, hayır, hayır, işte bu mükemmelliğin kendisi değil midir?

	shu benuqsonlikning o‘zi nuqson emasmi?	
4.61	Yerlik hilol esa “nuqson” va “benuqson” degan tasavvurlarga bo‘ysunmaydi, uni so‘zlar ifodasiga solib bo‘lmaydi, uning nomini eshitish bilanoq so‘z ham, til ham qo‘yib ketadi...	Yerli hilal ise "kusurlu" ve "kusursuz" kavramlarina boyun e‘gmez, o so‘zcuklerle ifade edilemez, onun adi duyulur duyulmaz so‘z de dil de kifayetsiz kalir.
4.62	Keyinchalik shu lahzalarni eslab, meni Muazzamni qochib olish istagidan faqat uni cho‘chitib yubormayin degan xavotirgina to‘xtatib qolgandi, deb oylagandi.	Daha sonra bu anlari hatirlayarak Muazzam’in kachmak iste‘ginden onu durduran tek seyini onu urkutmeme kaygisi oldu‘gunu du‘shundu.
4.63	Kim biladi, balki shundaydir, balki shu juvon baribir bir kuni qo‘limga tushadi degan o‘jar bir ishonch qaytarib qolgandir.	Kim bilir, belki oyledir, belki de bu gencin kayitsiz bir gun benim elime du‘sece‘gine dair inatla direnen bir inancim vardir.
4.64	Balki, odamlarga tez ta’sir qiladigan, nomini eshitsa, ko‘zlarida ehtirom oyg‘onadigan “yozuvchi” degan obro‘sigaputur etkazishdan qo‘rqqandir yoki chirigan shoxlari sinib, barglari to‘kilganidan mushtipar qiyofaga kirgan va g‘ira-shira qora ko‘lankalarga aylangan qarovsiz daraxtlarga qaraganda ham mushtiparroq bo‘lib qolgan, o‘zining shakarguftorligiga	Belki insanlari chabuk etkileyen, ismini duysa, go‘zlerinde saygi uyandiran bir "yazar" olarak itibarının zarar go‘rmesinden korkmuş ya da çürümüş dalların kırılması ve yaprakların dökülmesiyle zavallı kılığına giren ve sisli kara gölgelere dönüşmüş bakımsız ağaçlara nispeten daha aciz görünen, kendi tatlı dilliliğine açık bir şekilde inanan sade gelinciğin haya, iffet, tatsız sessizlikten

	ro'yirost ishongan sodda kelinchakning hayo, iffat va noxush sukunatdan yorilish arafasidagi shardek tarang bo'lib turganini ko'rib, o'zining balandparvoz xayollaridan va hayosiz istagidan uyalgandir.	patlamak üzere olan bir balon gibi gerilerek, kendisinin gösterişli hayallerinden ve hayasız isteklerinden utanıyordu.
4.65	Oraga cho'kkan bir necha soniya sukutdan so'ng u rostdan ham o'zini bosib oldi da va zohiriy ko'rinishga yarashmagan yumshoq va hamdardona ohangda: — Bu yerda yashash juda og'irmi? — dedi va o'zining savolidan o'zi ezilib ketdi.	Orada birkaç saniyelik sessizliğin ardından o sahiden de kendine geldi ve dış görünüşüne yakışmayan yumuşak ve sempatik bir sesle; — Burada yaşamak zor mu, dedi ve bu sorusu karşısında kendisi de ezilmişti.
4.66	Muazzam indamadi, faqat bosh irg'adi — Shamsi Saloh ayolning ko'z milklarida paydo bo'lgan va oy nurida yaltirab ketgan ko'zyoshlarini ko'rib, ko'ngli shafqat va iltifot bilan to'ldi; Muazzam hatto boshini ko'tarib qaramadi, agar biror narsa desa ho'ngrab yig'lab yuboradigan holi bor edi uning.	Muazzam bir şey söylemedi, ama başını salladı. Şemsi Selah kadının göz ve diş etlerinde beliren, ay ışığında parıldayan gözyaşlarını görünce gönlü şefkat ve iltifatlarla doldu. Muazzam başını kaldırıp bakmadı, eğer bir şey söylese hüngür hüngür ağlayacak hâli vardı onun.
4.67	— Siz, bu yerlardan qadringizga etadigan, orzuvingizni ro'yobga chiqaradigan kishilar orasiga ketarmidingiz, ular yordam	— Siz, buraları size değer veren, hayallerinizi gerçekleştiren insanlara bırakır mıydınız, onlar yardım eli uzatsalar buraları bırakmayı kabul eder miydiniz?

	qo‘lini cho‘zishsa, bu yerlardan ketishga rozi bo‘larmidingiz?	
4.68	— Ha! — dedi go‘yo bu taklifni qilayotgan odam fikridan qaytib qolishidan qo‘rqqanday shoshib Muazzam.	— Evet! dedi sanki bu teklifi yapan kishinin fikrini de‘gishirmesinden korkuyormus‘ gibi aceleyle, Muazzam.
4.69	U juda ham to‘lqinlanib ketgan edi, hali hech kim u bilan orzilariyu armonlari to‘g‘risida bunday gaplashmagan, dunyoda ish, tashvish, o‘choq, qozon-toboqdan boshqa ko‘ngil degan narsa ham bor, deb aytmagan edi.	O ‘ok da heyecanlıydı, hi‘ kimse onunla ger‘ekleşmeyen hayalleri do‘rultusunda bu şekilde konuşmamıştı, dünyada iş, endişe, ocak, tencere tavadan başka gönöl denilen şey de var diye söylememiş idi.
4.70	— Agar birov sizni orzuvingizdagiday baxtga yetaklab borsa, nima qilgan bo‘lardingiz, umuman, men rozilik ma’nosida aytmoqchiman...	— Eğer birisi sizi hayallerinizdeki gibi mutlulu‘a götürse, ne yapardınız, genel olarak, ben bunu anlaşma manasında söylüyorum.
4.71	Muazzam yerga tikilib turardi, u nimalarnidir tushunmayotganga, nimalarnidir anglolmayotganga o‘xshardi.	Muazzam yere bakıp duruyordu, o hi‘bir şey düşünmüyormuşa, hi‘bir şey anlamıyormuşa benziyordu.
4.72	Nega endi hozir, nega endi aynan, hozir, tunda, daraxtlar orasida bu — o‘zi tilga olishga ham, eslashga ham qo‘rqadigan narsalar hakida gapirayotganlariga, nima uchun	Ni‘in şu anda, neden şimdi aynen, şimdi, geceleyin, ağa‘lar arasınd, kendisinin de dile getirmekten de hatırlamaktan da korktu‘u şeyler hakkında neden konuştuklarını, ne i‘in sorduklarını anlamıyor idi.

	soʻrayotganlariga tushunmayotgan edi.	
4.73	— Bir umr... bir umr duo qilardim u odamni, — deb shivirladi u oʻziga oʻzi gapirayotganday.	— Bir ömür. Bir ömür boyunca dua ederdim o adama, diye fısıldadı o kendi kendine konuşuyormuş gibi.
4.74	Shamsi Salohga boshqa narsa kerak emas edi.	Şemsi Selah'a başka hiçbir şey gerekli değil idi.
4.75	U Muazzamdan mana shu gapni olish uchun bir haftadan beri atrofida girdikapalak boʻlayotgan, uning koʻnglini bilmoqchi, bu sohoda qalbga qarmoq tashlab koʻrmoqchi edi.	O Muazzam'dan işte şu sözü almak için bir haftadan beri etrafında pervane olmuş, onun kalbini bilmek istiyor, bu bölgede kalbine bir olta atmak istiyordu.
4.76	U hozir rejasi bunchalik oson amalga oshganidan baxtiyor ham edi, endi buyogʻi aniq — qishloqning changida oyoqlari yorilib yurgan suluvni sanʼat malikasi qiladi.	O şimdi planının bu kadar kolay harekete geçmesine sevinmiş idi, şimdi tarafı belliydi. Köyün tozunda ayakları çatlayan güzeli sanatın kraliçesi yapacaktı.
4.77	U yulduzlari pirpirab turgan salqin kechada uzoq kezdi, tun hozirgina oʻzini maʼsud etgan kelinchak yangligʻ sirliligi va fasohati bilan uning qalbini sirqiratar, ogʻritar, uni hislar quyuniga tashlar edi.	O yıldızların parlayıp durduğu serin gecede uzun bir yürüyüşe çıkmıştı, gece az önce kendisini mesut eden gelinciğin gizemi ve fesahat ile onun kalbini sızlatıyor, ağrıtıyor, onu duygular kasırgasına sürüklüyor idi.

4.78	U ichiga kirib olgan kim bilandir xayolan olishar, munozara qilar, tortishar edi.	O ichine giren herkesle hayal kurar, konuşur, tartiŝir idi.
4.79	U hozir vujudida tug'ilayotgan narsalarni she'r qilishni istar, ko'ngliga kecha qa'ridan, yulduzlar shu'lasidan sim-sim satrlar oqib tushar edi.	O şimdi bedeninde doĝan şeylere dair ŝiirler yazmak istiyor, gönlüne gecenin derinliklerinden, yildizların ıŝıltısından hafif hafif dizeler halinde akıp duruyor idi.
4.80	"Sen", — deb murojaat qilar edi u xayolan kimgadir, — yovvoyi o'tlar orasida o'sgan gulsan.	"Sen", diye müracaat ediyor idi o zihnindeki birine. Sen yabani otların arasında büyüyen bir �i�eksin.
4.81	Sen ko'zda qalqib turgan bir tomchi yoshsan...	Sen gözde yüzen bir damla yaŝsın.
4.82	Sen baxtli bo'lishing kerak, sen yer yuziga faqat baxtli bo'lish uchun kelgansan, sening ovozing odamzodni go'zallik va xayolot o'lkasiga boshlab borish uchun in'om etilgan.	Sen mutlu olmalısın, sen yer yüzüne sadece mutlu olmak için gelmişsin, senin sesin insanlıĝı güzellik ve düşler diyarına götürecek kadar yetenekliymiş.
4.83	Sen tabiatning eng durdona va noyob namunasisan, seni tabiat faqat go'zal narsalar uchun yaratgan.	Sen tabiatın en kıymetli ve paha pi�ilemez �rneĝisin, k�inat seni sadece güzel şeyler için yarattı.
4.84	Sen — odamlar million yillardan beri izlab kelayotgan ohangsan, bu ohangni dunyoning yovuz kuchlari yanchishga, yo'q qilishga urinadilar, lekin sen	Sen insanların milyonlarca yıldan beri aradıĝı melodisin, bu melodi dünyanın kötü g��lerinin ezmeye, yok etmeye �abaladıĝı melodidir. Ancak sen git gide yankılanıyorsun,

	tobora yangrayverasan, sen — gullar timsolida, toshdan-toshga sakrab yugurayotgan zilol suvli jilg‘alar, endigina bosh ko‘targan maysalar, tonggi shudring, kechki shafaq timsolida odamlar qarshisida paydo bo‘laverasan...	sen çiçek misali, taştan taş sığrayan temiz dereler, başını daha yeni kaldırmış çimenler, sabah çiyi, akşam şafağı misali insanların huzuruna çıkacaksın.
4.85	...Qo‘y, uni tashla, dunyoning bu azaliy ikir-chikirlaridan voz kech, sen hamma narsadan, hatto dunyodan ham ustun turuvchi ilohasan.	Bırak, onu bırak, dünyanın bu ezeli teferruatlarından vazgeç, sen her şeyden, hatta dünyadan da üstün olan bir tanrıçasın.
4.86	Sen faqat ardoqlanishga, e‘zozlanishga va farog‘atga munosibsan.	Sen yalnızca sevmeye, saygıya ve huzura layıksın.
4.87	O, kel, mening ko‘nglimni to‘ldir, tezrok, kel, dunyo to sengacha yarim edi.	Ah, gel, beni mutlu et, acele et, gel, dünya sen gelene kadar yarım idi.
4.88	Sen uni tuldir, mayli, mening ko‘ksimni bosib o‘t, mayli, mening tanamni poyondoq qil, faqat sen yurgan yo‘llarda gullar ko‘karsa bo‘ldi, sening ovozingni eshitib, chechaklar bosh ko‘tarsa bo‘ldi, sening ovozingni eshitib dunyo hoshyor tortsa bo‘ldi...	Sen onu doldur, peki, benim göğsümün üzerine basıp geç, peki, bedenimi sonsuz kıl, sadece senin yürüdüğün yollarda çiçekler açar, senin sesini duyunca, çiçekler başını kaldırır, senin sesini duyunca dünya uyanır.
4.89	...Ko‘rayapsanmi, yerni turtib-turtib maysalar bosh ko‘tayapti, kurtaklar chirigan po‘stloqni	Görebiliyor musun, toprağı ite ite çimenler başını kaldırıyor, tomurcuklar çürümüş kabuklarını

	yorib chiqayapti, g'unchalar ochilayapti — bular hammasi bir lahzada bo'layapti, chirigan, so'lgan, payhon qilingan gullar qayta barg yozayapti, bog' turli iforlarga burkanayapti, daraxtlar novda tugayapti, yomg'ir o'ziga kamalaqdan libos tikayapti — bari seni qo'shig'ingdan, sening ilohiy ovozingdan, sen ohanglarni yondirgan ohangsan, sen tun qo'ynida lovullab turgan alangasan!..	yarip chikiyor, goncalar aciyor, bunlarnin hepsi bir anda oluyor, churumuş, solmuş, çignenen çiçekler yeniden yaprak aciyor, bahçe türlü yapılarla kaplanıyor, ağaçlar filizleniyor, yağmur gökkuşağına bürünüyor, hepsi senin şarkından, senin ilahi sesinden. Sen şarkıları ateşleyen bir melodisin, sen gecenin koynunda parlayan bir alevsin!
4.90	...Ana sen dunyoni kulgung bilan to'ldirmoqchidek, qiqirlab kulayapsan, yuzingdan jilvalanib-jilvalanib ohanglar taralayapti.	İşte sen dünyayı kahkahalarınla doldurmak istermiş gibi gülüyorsun, yüzünden titreye titreye melodiler yayılıyor.
4.91	Ana sen qizg'aldoqlar ichida yugurib borayapsan, egningda oq harir ko'ylak, boshingda qizil durra... y'oq... yo'q, bu durra emas, qizg'aldoqning bir dona bargi, egningdagi kechagina gullagan o'rigning libosi...	İşte sen gelinciğin içinde yürüyorsun, omzunda beyaz ipek gömlek, başında kırmızı bir örtü. Hayır, hayır, bu bir başörtü değil, gelinciğin bir adet yaprağı, omzunda daha dün çiçek açan kayısının elbisesi.
4.92	...Ana sen billur zinalardan yuksaklikka ko'tarilayapsan... oyoqlaring ostida baxtning, shon-shavkatning suyaklari sochilib yotibdi — sen, ana, bu qadimiy	İşte sen kristal merdivenlerden yükseklerle tırmanıyorsun. Ayaklarının altında mutluluğun, şan ve yüceliğin kemikleri dağılıyor, sen işte bu kadim karanlığı ve sessizliği

	zulmat va sokinlikni ovozing bilan tilib borayapsan — ovozing yonib borayapti, bu sahroda o‘z nomini yo‘qotgan va nomsiz narsalarga nom berayapti, ism berayapti, adashgan dunyoni yana o‘z holiga qaytarayapti...	sesinle kesiyorsun. Sesin yanıyor, bu sahrada kendi adını kaybetmiş ve isimsiz şeylere nam veriyor, isim veriyor, kaybolan dünyayı yeniden kendi haline döndürüyor.
4.93	Senga musiqaning keragi yo‘q, sening ovozingga faqat yulduzlar kuy bastalay oladi...	Senin müziğe ihtiyacın yok, senin sesine yalnızca yıldızlar melodi besteleyebilir.
4.93	...Ko‘zlaringni ochib yumishing tun bilan tong almashishiga o‘xshaydi — kipriklaring tonggi yulduzlardek yaraqlab ketadi — qani edi ko‘zlaring ayvonida uxlab yotgan kipriklardan bittasi men bo‘lsam...	Gözlerini açıp kapatmak geceyle sabahı değiştirmeye benzer. Kirpiklerin şafak yıldızları gibi parlar. Hani gözlerinin verandasında uyuyan kirpiklerden bir tanesi ben olsaydım.
4.94	Yo‘q, sening makoning yer emas, sen falak qizisan...	Hayır senin yerin toprak değil sen gökyüzünün kızıydın.
4.95	Sen oy kursisidan yerga shafqat bilan boqayotgan farishtasan, sen hurlik farishtasisan, sen orzuning, xayolning suratlarini chizib berish uchun bu dunyoga kelgansan...	Sen ayın kürsüsünden yere şefkatle bakan meleksin, sen bir özgürlük meleğisin, sen arzular ve hayallerin resmini çizmek için bu dünyaya gelmişsin.
4.96	Oy ko‘k dengizida qip-yalang‘och suzib yurardi.	Ay, mavi deniz üzerinde, çıplak süzülüp duruyordu.

4.97	U tashqariga gulxan yoqib, hasharchilar qandaydir rok muzikaga dikonglashayotgan shiypon tomon borar ekan, yaqin kunlarda boshlanajak yangi hikoya haqida o‘ylardi.	O dışarıda ateş yakıp ırğatların ne zamandır rock müzik aldığı ardağı doğru giderken önümüzdeki birkaç gün içinde başlayacak yeni hikâye hakkında düşünüyordu.
4.98	U bilan tun ham dalalar uzra qadam tashlab yurar, sarpo kiyib olgan qora po‘stinda zarhal ziraklar yaltirardi.	Onunla birlikte gece de tarlaların üzerinde adım atıyordu, takım giydiği siyah teninde bronz küpeler parlıyordu.
5.1	Shamsi Saloh Muazzam haqida o‘ylayverib, uni sal bo‘lmasa xo‘rlik va jabrning timsoliga aylantirib qo‘yayozgan edi.	Şemsi Selah, Muazzam hakkında düşünüyor, onun biraz aşağılanmanın ve baskılanmanın simgesi haline dönüştürmekteydi
5.2	Uni ayanchli muhit o‘rab olgan, deb o‘ylardi, uni hech kim tushunmaydi, “xuddi meni tushunishmagandek”.	Onu esirgeyen bir ortamla çevrili olduğunu, onu hiç kimsenin anlamadığını, “sanki beni anlamıyorlarmış gibi” diye düşündü.
5.3	Erini esa xotinining baxti ham, baxtsizligi ham qiziqtırmaydi, u Muazzamga azaliy ota-bobolaridek sochi uzun deb qaraydi.	Kocası ise karısının mutluluğuyla da mutsuzluğuyla ilgilenmiyor, o Muazzam'a baba dedeleri gibi uzun saçlı kadın diye bakıyordu.
5.3	U mana shunday — ishga borib, ishdan kelib, yana ertalab ishga ketib yashasa bo‘ldi, xuddi hasharotday, xuddi qurtday.	O işte böyle, işe git, işten gel, tekrar sabahleyin işe git, öylece yaşa, aynı böcek gibi, aynı solucan gibi.
5.4	Ayanch!	Çok acı!

5.4	Mudhish!	Korkunç!
5.5	Muazzam ana shunday erkak bilan yashashga majbur, uning orzulari, ovozi bu xil yashashning qurboni bo'lib ketaveradi, bir kuni qarasa u ham bir-biridan injiq, biri-biridan nimjon bolalarning onasi, hamma onalarga o'xshab o'zbilarmon, shang'i, vaysaqi, bir gapga ming gap bilan javob beradigan jag'-jag' ayolga aylanadi.	Muazzam işte böyle bir adamla yaşamaya mecbur, onun arzuları, sesi bu yaşamın kurbanı olup gitmiş ve bir gün o birbirinden huysuz, birbirinden zayıf çocukların annesi, diğer annelere benzeyen, çok bilmiş, bağırان, geveze, tek söze bin sözle cevap veren geveze bir kadın olacak.
5.6	Bu uning muqarrar qismati.	Bu onun kaçınılmaz sonudur.
5.7	Uni bu zulmattan muhitga olib kirish kerak.	Onu bu karanlıktan alıp ortama çıkarmak gerek.
5.8	Muazzam uning barcha xayollari va o'ylarini ostin-ustun qilib tashladi: hali qizlik nafosati tashlab ketmagan bu ayolda yashirinib olgan ulug' rejalarni ko'rdi.	Muazzam onun tüm hayalleri ve düşüncelerini altüst etti. Henüz kızlık zarafetini kaybetmemiş bu kadında büyük planların saklı olduğunu gördü.
5.9	U Muazzamning sodda, samimiy gaplaridan birdan o'zini yoqotib qo'ydi.	O Muazzam'ın sade, samimi sözlerinden dolayı birden kendini kaybetti.
5.10	Hali o'n gulidan bir guli ochilmagan kelinchakning gaplaridagi ishonchsizlik va umidsizlikdan larzaga keldi, (u	Henüz on çiçekten birini açmamış olan gelinciğin sözlerine inanmaması ve çaresizliği karşısında sarsılmıştı (o daha sonra

	keyinchalik "larzaga keldim" deb eslagandi) Shamsi Salohning vujudida homiylik, fidoyilik tuyg'ulari jo'sh urib ketdi, u bu kelinchakka najot yo'llarini ko'rsatmoqchi, uni "orzular o'lkasi"ga, madaniyat va san'at gulshaniga yetaklab chiqmoqchi bo'ldi.	"sarsıldığını" hatırladı). Şemsi Selah'ın bedeninde himaye ve fedakârlık duyguları coştı, o bu gelinciğe kurtuluş yollarını göstermek istiyor, onu "hayaller diyarına", kültür ve sanatın gül bahçesine götürmek istiyordu.
5.11	U turmush ezib tashlagan, erining injiklik va qo'polliklaridan behad ko'p zug'um ko'rgan juda ham yovvoyi muhit bilan qurshalgan yosh ayolni yangi hayot sahnasiga yetaklab chiqishi madaniy dunyoda qanchalik shov-shuvga sabab bo'lishini ko'z oldiga keltirib, xushvaqt jilmayib qo'ydi va Muazzamni teatr sahnalarida, zallarda, ko'chalarda muxlislar olomonining xushomadona chehralari ichida yal-yal yayrab ketayotganini hamda har bir burchakda poylab turgan olqishlardan va shon-shavkatdan bir oz esankiragan Muazzamning o'zining yelkasiga bosh qo'yib, minnatdorona tikilib, quvonch va saodatdan silkinib-silkinib	O, evliliği yüzünden ezilen, kocasının huysuzluklarından ve kabalıklarından çok fazla acı çeken, etrafı vahşi bir çevreyle çevrilen genç kadına yeni hayat sahnesinde liderlik etmesinin kültür dünyasında ne kadar büyük bir sansasyon yaratacağını hayal etmişti, hayatın bu yeni aşamasını gözünün önüne getirip sevinçle gülümsedi ve Muazzam'ın tiyatro sahnelerinde, salonlarda, sokaklarda, hayranları ve iltifat eden yüzler arasında parıldayarak dolaştığını gördü hem de her köşede tetikte bekleyen alkış ve ihtişamdan biraz başı dönen Muazzam'ın kendisinin omzuna başını koyup minnetle bakarken, neşe ve mutluluktan ağladığını hayal edebiliyordu. Muazzam ağlarken "bütün bunlar sizin sayenizde, siz

	yig'layotganini xayolan tasavvur qilardi; Muazzam yig'lab termular ekan "bular bari siz tufayli, siz bo'lmasangiz shu kunlarga yetmasdim" deb shivirlaydi...	olmasaydınız bu günlere ulaşamazdım" diye fısıldıyordu.
5.12	Bular bari rohatbaxsh xayollar edi.	Bunların hepsi hoş hayaller idi.
5.13	Lekin ayni paytda u o'zining aynan ana shunga ahd qilganini va bu yo'ldan o'zini hech kim endi qaytarolmasligini his etardi.	Ama ayni zamanda kendisinin işte buna karar verdiğini ve bu yoldan onu hiç kimsenin döndüremeyeceğini de hissediyordu.
5.14	U har qanday to'siqni bosib, yengib o'tadi, mana shu ezilgan, mana shu xo'rlangan juvon haqqi, uni saodat behishtiga olib chiqadi, yuzini to'sib turgan qora bulutlarni surib tashlab, tong yulduzi kabi san'at osmoniga ko'z-ko'z qilib, ilib qo'yadi.	O her türlü engeli aşacaktı, işte bu ezilen, işte bu aşağılanmış gencin hakkıydı, onu mutluluk cennetine götürüp, yüzünü kaplayan kara bulutları uzaklaştırıp, bir şafak yıldızı gibi sanatın semasına imrendirecekti.
5.15	Muazzamni ko'rgandan so'ng negadir o'ziga yoqmay qolgan yuvvoshgina Otaqul uning endi g'ashini keltira boshlagandi.	Muazzam'ı gördükten sonra her nedense ondan hoşlanmayan yumuşak Atakul, onun şimdi sinirini bozmaya başlamıştı.
5.16	U Otaquldan johil erlarga xos bo'lgan xislatlarni izlar, ba'zan kechqurun daraxtzorni aylanib yurar ekan, sigir sug'orib yurgan Otaqulga duch kelar va bosh	O, Atakul'da cahil kocalara özgü vasıfları görür, bazen akşamüstü koruda dolaşırken inekleri otalatan Atakul'a rastlar ve başını sallayarak selamlaşıp konuşmadan geçerci.

	irgʻab salomlashib indamay oʻtib ketardi.	
5.17	Oxiri u Otaqul bilan uchrashishga, koʻnglidagi barcha gaplarni gaplashib olishga, uni undab koʻrishga, koʻnmasa poʻpisa qilishga ahd qildi. (Nazarida Otaqul boshqacha usulga koʻnmas edi).	En sonunda o Atakul ile buluşmaya, aklındaki her şeyi konuşmaya, onu görmeye, eğer kabul etmezse tehdit etmeye karar verdi. (Ona göre Atakul başka bir yöntemi kabul etmezdi).
5.18	Xullas, har qanday yoʻl bilan boʻlsa ham Muazzamni bu muhitdan sugʻurib olishga qaror qildi.	Böylece herhangi bir yolla Muazzam'ı bu ortamdan çekip çıkarmaya karar verdi.
5.19	U Otaqul bilan daraxtzorda ikki marta uchrashib qoldiyu lekin jurʻat etolmadi.	O Atakul ile koruda iki kez karşılaştı ama cesaret edemedi.
5.20	Buning uchun oʻzini oʻzi yeb qoʻydi, ertasiga qanday boʻlmasin, qanday sharoit tugʻilmasin, unga hammasini aytaman deb qaror qildi.	Bunun için kendi kendini yedi, ertesi gün ne olursa olsun, şartlar ne olsa da ona her şeyi anlatmaya karar verdi.
5.21	U hamisha toʻgʻridan-toʻgʻri harakat qilishga oʻrgangandi, nishonini uzoq moʻljalga olishni u oʻziga yep koʻrmasdi.	O her zaman doğrudan doğruya hareket ederdi, hedefine uzak bir atış yapmayı kendine yedirmezdi.
5.22	Otaqulni kechqurun shiypon oldida teatrning xoʻjalik ishlari mudiri bilan birga uchratdi.	Atakul'la akşamüstü çardağın önünde tiyatronun ekonomik işler müdürüyle birlikte buluştu.

5.23	U uzoq kutib turdi (ular qandaydir qog'ozlar to'ldirishardi), Otaqul mudir bilan xo'shlasib, nariroqdagi mototsikli tomon yura boshlagach, u to'satdan uyg'onib ketganday, tez-tez yurib uning qarshisiga chiqdi.	O uzun süre bekledi (onlar bazı evrakları dolduruyorlardı), Atakul müdürle vedalaşıp ötedeki motosikletine doğru yürümeye başlayınca o aniden kalktı, hızlı hızlı yürüyüp ve onun karşısına çıktı.
5.24	— Siz bilan ikki og'iz gaplashib olmoqchi edim, — dedi u Otaqulga dadil tikilib.	— Sizinle biraz konuşmak istyordum, dedi Atakul'a cesurca bakarak.
5.25	— Vaqtingiz bo'lsa, xonaga kirsak.	— Vaktiniz varsa odaya girsek.
5.26	Otaqul unga ajablanib qarab turdi-yu, lekin uning izmiga bo'ysundi.	Atakul ona şaşkınlıkla baktı fakat onun yolundan gitti.
5.27	Shamsi Saloh va teatrning obro'liroq artistlari shiyponning burchagidagi xonada to'rt kishi bo'lib turishardi.	Şemsi Selah ve tiyatronun en prestijli sanatçıları çardağın köşesindeki odada dört kişiydiler.
5.28	Hozir xonada hech kim yo'q edi.	Artık evde hiç kimse yok idi.
5.29	O'rtada qo'lbola stol, ikki chetida gazeta to'shalgan ikkita uzun yog'och o'tirg'ich qo'yilgan edi.	Ortada el yapımı bir masa, iki kenarında gazete bulunan iki tane uzun ahşap sandalye var idi.
5.30	Shamsi Saloh Otaqulni o'tirishga taklif qildi.	Şemsi Selah Atakul'u oturmaya davet etti.

5.31	So‘ng oraga noqulay sukunat cho‘kib, o‘zining gapdan yanglishib qolishidan qo‘rqib, birdan gap boshlagan, aniq mo‘ljalga urish va bu boqi beg‘am, yuvosh odamga bo‘lgan g‘azabini his qilib turish uchun Otaquldan ko‘z uzmay turdi.	Sonra oraya rahatsiz edici bir sessizlik çöktü ve kendi sözlerinden yanılacağından korkarak aniden konuşmaya başlayan, kesin planlanmış, bu duyarsız, uysal adama olan öfkesini hissettirmek için gözlerini Atakul’dan ayırmadı.
5.32	— Sizga aytadigan birinchi, gapim shuki... ya’ni nima desamikin... bu ancha nozik masala...	— Size söyleyeceğim ilk söz şu ki; yani ne diyebilirim, bu çok hassas bir konu.
5.33	Lekin men kelin bilan gaplashdim.	Ama ben gelinle konuştum.
5.34	U rozi... faqat siz ko‘nmasangiz kerak deb qo‘rqayapti...	O kabul ediyor. Fakat siz ikna olmazsınız diye korkuyor.
5.35	Otaqul bahaybat va qo‘pol qo‘llarini stolga qo‘yib, omonatgina o‘tirar, o‘zining beso‘naqay gavdasidan xijolat tortayotganday edi.	Atakul kocaman ve sert ellerini masanın üzerine koyarak emanet gibi oturmuş, kendisinin hantal vücudundan utanıyormuş gibi görünüyor di.
5.36	Shu sababli uning gapini yaxshi anglolmadi.	Bu yüzden de onun ne dediğini iyi anlayamadı.
5.37	— Kim?	— Kim?
5.38	Nimaga rozi?	Neyi kabul ediyor?

5.39	So‘radi u talmovsirab, beg‘amroq yuzida birdan diqqat aks etdi.	O tereddüt dolu, gamsız yüzüne bir anda dikkat kesildi.
5.40	Shamsi Salohga hayrat to‘la ko‘zlarini tikdi.	Şemsi Selah’a hayretle gözlerini dikti.
5.41	— Kim deysizmi?	— Kimi diyorsunuz?
5.42	Kelin — Muazzam... u o‘qishni davom ettirmoqchi, juda yaxshi ovozi bor ekan, bu yerdagi hurmatli va taniqli odamlarning hammasi e’tirof etayapti — bunaqa ovoz kamdan-kam kishiga nasib qiladi — uni parvarish qilish kerak... halq uchun... odamlar uchun... uning esa bu yerda boshi ikir-chikirdan, mehnatdan chiqmaydi.	Gelin, Muazzam. O öğrenimine devam etmek istiyor, çok güzel bir sesi var, buradaki saygın ve ünlü insanların hepsi bunu kabul ediyor. Böyle bir ses pek az kişiye nasip olur, ona iyi bakılması gerekiyor. Halk için. İnsanlık için. Onun ise burada ıvır zıvırdan, işten kafası kalkmıyor.
5.43	Shunday iste’dodni siz odamlardan yashirib, bo‘g‘ip o‘tiribsiz.	Böyle bir yeteneği siz insanlardan saklıyor, bastırıyorsunuz.
5.44	Biz unga yordam bermoqchimiz... o‘qisin, o‘rgansin...	Biz ona yardım etmek istiyoruz. Okusun, öğrensin.
5.45	Otaqul avval tushunmayotgandek, unga beparvo quloq soldi, so‘ng nima gapligini anglagach yuzida	Atakul önce anlamıyormuş gibi kayıtsızca dinledi, sonra söylenenleri anlayınca yüzünde birden öfkeye benzer bir ifade belirdi.

	birdan qahrga o'xshash ifoda paydo bo'ldi.	
5.46	Shamsi Salohning nazarida uning ikki yonog'ida ikkita tig'i o'tkir xanjar jaranglab ochilib ketganga o'xshadi — ko'zlari katlashib, qorachiq'lari o'ynay boshladi, yuzida bezovtalik, norozilik jilvalandi.	Şemsi Selah'ın nazarında onun iki yanağına, iki keskin hançer saplanmış gibiydi, gözleri kısılıp gözbebekleri oynamaya başladı, yüzü rahatsızlık ve hoşnutsuzlukla doldu.
5.47	— Siz uning konglini eshitmay qo'yganmishsiz.	— Siz onun yüreğindeki sese kulak vermiyorsunuz.
5.48	Uning ko'ngli ozodlik istaydi, qo'shiq aytish — uning uchun hayot.	Onun gönlü özgürlük istiyor, şarkı söylemek, onun için hayattır.
5.49	Siz esa odamlar gap-so'z qiladi deb uni bu hayotdan mahrum qilib qo'yibsiz...	Siz ise insanlar konuşur diye onu bu hayattan mahrum bırakıyorsunuz.
5.50	Siz o'qigan yigitsiz.	Siz eğitimli bir gençsiniz.
5.51	Uni bug'mang, u ozod bo'lsin, u baxtli bo'lsin, istaganiga erishsin, u bilan kelajakda butun halqimiz faxrlanishi mumkin.	Onu boğmayın, o özgür olsun, o mutlu olsun, istediğini başarsın, gelecekte tüm halkımız onunla gurur duyacaktır.
5.52	Siz esa uni uyga qamab olgansiz...	Siz ise onu eve hapsediyorsunuz.
5.53	— Men nima qilishim kerak?	— Benim ne yapmam gerek?

5.54	Deb uning gapini bo‘ldi qo‘rslik bilan Otaqul.	Deyip onun lafini kesti kaşlarını çatarak Atakul.
5.55	U suhbat mavzuidan juda noroziga, oilasiga tegishli har qanday masalani birovlarining ishtirokisiz yolg‘iz hal qilishga o‘rganga, Shamsi Salohning gaplaridan g‘ashi kelayotganga o‘xshardi.	O sohbət konusundan hiç memnun değildi, ailesiyle ilgili herhangi bir konuyu başkalarının katılımı olmadan tek başına halletmeye alışkındı, görünüşe göre Şemsi Selah’ın sözlerinden rahatsız olmuşa benziyordu.
5.56	Uning ovozida qutqu bor edi.	Onun sesinde bir kışkırtma vardı.
5.57	Shu narsa Shamsi Salohni bir oz g‘azablantirdi.	Bu Şemsi Selah’ı biraz kızdırdı.
5.58	— Siz unga erkinlik bering, uni mana bu paxtangizga aralashtirmang.	— Siz ona özgürlük verin, onu, işte bu pamuğunuza karıştırmayın.
5.59	U shaharga ketsin, o‘qisin, ovozini tarbiya qilsin...	O şehre gitsin, okusun, sesini eğitsin.
5.60	— Axir, bu mumkin emas.	— Sonuçta bu mümkün değil.
5.61	Oilamiz, bolamiz bor.	Ailemiz, çocuğumuz var.
5.62	Men esa ketolmayman...	Ben ise ayrılamam.
5.63	— U shaharda bir umr qolib ketsin yoki bolasini tashlasin, deb aytayotganim yo‘q bu gaplarni.	— O şehirde sonsuza kadar kalsın ya da çocuğunu terk etsin diye söylemiyorum bu sözleri.
5.64	Men sizlarni ajratmoqchi emasman.	Ben sizi ayırmak istemiyorum.

5.65	Faqat uning o‘qishiga, ovozi parvarish qilishga sharoit yaratib berish kerak demoqchiman.	Fakat onun okuması ve sesine dikkat etmesi için koşullar yaratmanın gerekli olduğunu söylemek istiyorum.
5.66	Siz uni qo‘llab-quvvatlashingiz kerak...	Sizin ona destek olmanız gerek.
5.67	— Agar rozi bo‘lmasam-chi — dedi Otaqul to‘satdan to‘nini teskari kiyib olib Shamsi Salohning jig‘iga tegmoqchidek jizzakilik va bepisandlik bilan.	— Eğer kabul etmek istemezsem, dedi Atakul aniden kaftanını ters çevirip Şemsi Selah’ın bam teline dokunmak istiyormuş gibi öfkeyle ve küstahlıkla.
5.68	— Unda o‘z xotiniga feodallarcha munosabatda bo‘layapti, diplomli feodal, o‘rta asr aqidalari tarafdori deb gazetada urib chiqamiz... bu yog‘ini o‘zingiz bilasiz... o‘ylab ko‘ring.	— O halde karısına feodaller gibi davrandığını, diplomalı bir feodal olduğunu, orta çağ inançlarının destekçisi diye gazetede söyleyeceğiz. Bunu kendiniz bilirsiniz. Düşünüp taşının.
5.69	Otaqul xo‘mrayib oldi.	Atakul kaşlarını çattı.
5.70	U tabiatan bosik, og‘ir bo‘lgani bilan hozir xuddi yosh bolaga o‘xshab qizarib ketgan, sal ishora bo‘lsa janjal chiqarishdan qaytmaydigan holatda edi; lablarini jahl bilan qisib olgandi; qarshisida o‘tirgan, hasharchilar o‘rtasida allanechuk obro‘ga ega bo‘lgan, sovxoz rahbarlari ham xushomad bilan gaplashadigan,	O doğası gereği ağır olmasına rağmen aynı küçük bir çocuk gibi yüzü kızarmıştı, en ufak birşeyde kavga başlatmaktan çekinmeyecek bir durumda idi. Öfkeyle dudaklarını büzdü, karşısında duran ırgatlar arasında bir üne sahip, sovxoz yöneticilerinin de övgüyle konuştuğu, kendi eserlerini okumasa da "yazar" lakabını taşıyan bir adam

	o‘zi asarlarini o‘qimagan bo‘lsa ham “yozuvchi” degan nomi bor kishi turgani uchun o‘zini zo‘rg‘a bosib, odob doirasidan chetga chiqadigan biron gap gapirib qo‘ymaslik uchun tillarini tishlab turgandek edi.	için kendini zor tutuyor, edep sınırlarını aşacak bir şey söylememek için dilini ısırıyor idi.
5.71	— To‘g‘ri, sizni ham tushunaman, — dedi Shamsi Saloh uning juda tovsillanib qolganini ko‘rib, — sizning erlik huquqingiz bor, shu sababli har narsa qilishingiz mumkin.	— Doğru, sizi de anlıyorum, dedi Şemsi Selah, onun çok kararsız kaldığını görünce. Sizin de kocalık hakkınız var, bundan dolayı her şeyi yapabilirsiniz.
5.72	Gap shundaki, barcha erlar kabi o‘jarlik yoki kaltabinlik qilgansiz, katta bir iste‘dodni tiriklay qurbon qilgan bo‘lasiz.	Laf şöyle ki, tüm kocalar gibi siz de inatçılık ya da kıt kafalılık yaparak büyük bir yeteneği canlıyken feda edeceksiniz.
5.73	Bu gaplarni sizga aytish menga ham qanchalik og‘ir ekanligini tushunarsiz deb o‘ylayman, sizga hamma narsaga aqli etgan, oq-qorani ajrata oladigan kishiga murojaat qilayapman.	Bunları size anlatmanın benim için ne kadar zor olduğunu anlarsınız diye düşünüyorum, her şeye akli olan, akla karayı ayırt edebilen bir insana sesleniyorum.
5.74	Siz oz bo‘lsa ham shahar ko‘rangiz; hech qursa, kinolarda, teatrlarda ko‘rsansiz.	Siz az da olsa şehri görüyorsunuz, hiç değilse, filmlerde, tiyatrolarda da göreceksiniz.
5.75	Axir biz qachongacha Evropadan o‘rnak olamiz, ularni o‘qib o‘rganmiz, san‘at, jasorat	Sonuçta biz ne zamana kadar Avrupa'yı örnek alacağız, onları okuyup öğreneceğiz, sanat ve cesaret

	deganda ularni misol qilib ko'rsatamiz?!	deyince onlari örnek olarak göstereceğiz?
5.76	Xo'sh, o'zimizda nega yo'q?..	Peki bizde neden yok?
5.77	Sababli minglab Muazzamlar oila botqog'iga botib, ko'rinmay yotibdi, mana bunaqa tashvishlar ulardagi tabiat in'om etgan iste'dodlarni yeb bitirayapti.	O yuzden binlerce Muazzamlar aile bataklığında boğuluyor, görünmez oluyor, işte bu haller tabiatın onlara verdiği yetenekleri tüketiyor.
5.78	Tug'ish, qozontoboq, dala ishlari, g'iybatlar, uydirmalar — qanchalik ko'p ayollarimizni qurbon qilmayapti deysiz.	Doğum, ev işleri, tarla işleri, dedikodular, yalanlar. Ne kadar çok kadınıımız feda ediliyor.
5.79	Tuzukkina qobiliyati bor ayollarimiz bir bola tug'adi-yu, so'ng hammasini unutadi; keyin quyonga o'xshab har yili tug'averadi, tug'a-tug'a, azbaroyi arvohga aylanadi — johil er, qora turmush, chirqillab turgan bolalar — mana bizga Evropaga yetib olishimizga nima to'sqinlik qilayapti?	Güzel yeteneklere sahip kadınlarımız bir çocuk doğurur, sonra her şeyi unuttur, sonra bir tavşan gibi her yıl doğum yapar, doğum üstüne doğum yapar, uğruna hayalette dönüşür. Cahil koca, kara evlilik, ağlayan çocuklar, işte bizi Avrupa'ya ulaşımdan alıkoyan engel nedir?
5.80	Biroq, ulug', daho, go'zal degan so'zlarni negadir faqat ularga ishlatamiz, o'zimizga kelganda mum tishlab o'tiramiz.	Oysa büyük, dahi, güzel sözcüklerini nedense sadece onlar için kullanırız, kendimize gelince mum ısıtırız.

5.81	Buyuklik uchun odam o'zini, zarur bo'lsa oilasini ham qurbon qilishi kerakligini tushunmaymiz.	Büyüklik için insanın kendini, gerekirse ailesini de feda etmesi gerektiğini anlamıyoruz.
5.82	Siz, albatta, mening gaplarimni tushunmayotgandirsiz?!	Siz elbette benim ne dediğimi anlamıyorsunuz?
5.83	Otaqul uzoq indamay, oyog'ining uchlariga qarab o'tirdi.	Atakul uzun süre sessizce ayaklarının uçlarına bakarak oturdu.
5.84	Uning nimadir degisi kelar, lekin ozg'in yozuvchining og'zidan o'qday otilib chiqayotgan savlatli gaplar uni avvaliga shashtidan tushirgan, bu gaplarda jon borga o'xshar, ishongisi kelar, ko'nglining bir chetida qandaydir bir hakam "bular hammasi yolg'on, bular hammasi yolg'on" deb shivirlar, bu savlatli gaplarda ham allanechuk zo'rakilik, yashamalik borga o'xshab tuyulardi.	O bir şeyler söylemek istiyor lakin zayıf yazarın ağzından ok gibi çıkan ihtişamlı sözler onu heveslendiriyor, sanki bu sözlerde hayat varmış gibi inanmak istiyor ama aklının bir köşesinde bir yargıç "bunların hepsi yalan, bunların hepsi yalan" diye fısıldıyor, bu azametli sözlerde bile zorakilik ve yapmacıklık varmış gibi hissediyordu.
5.85	— Muazzam bu turmushdan juda bezgan.	— Muazzam bu hayattan çok bezmiş.
5.86	Bu dim va jazirama dalalar, uni hech qachon tushunmaydigan qo'pol-to'rs odamlar, qaysidir yovvoyi zamonlardan saqlanib qolgan yovvoyi udumlar, keyin sizning mana bu xirmon	Bu boğuk ve yakıp kavuran tarlalar, onu asla anlamayan kaba insanlar, hangi vahşi zamanlardan kalma olduğu bilinmeyen örf ve adetler, sonra sizin bu aşırı endişeleriniz, canına yetmiş, kalbi kırılarak, güzel

	tashvishlaringiz hammasi juda joniga tekkan, yuragi bezib, juda ko'rkam orzulari tufayli odamlardan ajralib, yolg'izlanib qolgan (u Muazzamni aynan shunday tasavvur qilardi).	hayalleri yuzünden insanlardan ayrılıp yalnız kalmış (o Muazzam'ı aynen böyle hayal ediyordu).
5.87	Bu yer unga do'zaxday gap.	Burası ona cehennem gibidir.
5.88	Nahotki siz buni sezmagan bo'lsangiz.	Ne garip siz bunu fark etmediyseniz.
5.89	Axir aytishicha, u sizga ana shu orzularini deb turmushga chiqqan ekan, shekilli...	Sonuçta söyledi o size, işte şu hayalleri için evlenmiş, görünüşe göre.
5.90	— Menga bu haqda hech qachon gapirmagan...	— Bana bu konudan asla bahsetmedi.
5.91	— To'ng'illadi Otaqul.	— Homurdandı Atakul.
5.92	— Shundaymi?	— Böylece?
5.93	Buni qo'shiq aytgan paytlari ham sezmaganmisiz...	Bunu şarkı söylediği zaman fark etmediniz mi?
5.94	— Bizda hamma ayollar qoshiq aytadi.	— Bizde tüm kadınlar şarkı söylerler.
5.95	— Yo'q, yo'q.	— Hayır, hayır.
5.96	Siz chalkashtirmang.	Siz karıştırmayın.
5.97	Muazzam boshqacha, u o'sha — childirmani paqa-paq urib	Muazzam çok farklı, o şu defe küt küt vurup kendinden geçenlere asla benzemiyor.

	jazavaga tushadiganlarga sira o'xshamaydi.	
5.98	Uning ovozida haqiqiy qo'shiqlardagina bo'ladigan marom bor.	Onun sesinde sadece gerçek şarkılarda bulunabilen bir ölçü var.
5.99	Muhimi, muzikaga qobiliyati bor — buni, darvoqe, siz yaxshi bilasiz.	Önemli olan müzik kabiliyeti var. Bunu hakikaten siz de iyi biliyorsunuz.
5.100	Agar u ham siz aytayotgan ayollarga o'xshaganda, men bunchalik kuyib-pishib o'tirmasdim...	Eğer o sizin bahsettiğiniz kadınlara benzeseydi, ben bu kadar yanıp tutuşmazdım.
5.101	Otaqul unga to'rsayib tikilib turdi-da, yana ko'zlarini olib qochdi.	Atakul ona surat asarak baktı, sonra tekrar gözlerini kaçırdı.
5.102	U "siz bu narsalarni qachon bilib ola qoldingiz, nahotki, Muazzam shuncha narsani sizga aytib bergan bo'lsa?" deb so'ramoqchi edi, biroq tili boshqa narsani gapirib yubordi: — Unda shaharga borish shartimi?	"Siz bunları ne zaman öğrendiniz, ne garip, Muazzam bu kadar şeyi size mi anlattı?" diye sormak istedi fakat dili başka bir şey söyledi; — Şehre gitmek gerekli mi?
5.103	— Albatta, — Shamsi Saloh ichida g'olibona entikib qo'ydi, — busiz unga sharoit yaratib bo'lmaydi, — axir cho'lda san'atga emas, ko'proq paxtaga	— Elbette, Şemsi Selah muzaffer bir şekilde iç çekti, bunlar olmadan onun için koşullar yaratmak imkânsız, sonuçta çölde sanata değil, daha çok

	e'tibor zo'rligini mensiz o'zingiz yaxshi bilasiz.	pamuğa ilgi göstermenin zorluğunu kendiniz de iyi biliyorsunuz.
5.104	Otaqul uzoq jim qoldi.	Atakul uzun süre sessiz kaldı.
5.105	So'ng o'rnidan turdi-da, indamay eshikka qarab yo'l oldi.	Sonra oturmayıp konuşmadan ayağa kalktı ve kapıya doğru gitti.
5.106	— Ha, — dedi Shamsi Saloh qo'rqib ketib, — nima bo'ldi sizga?	— Evet, dedi Şemsi Selah korkuyla, ne oldu size?
5.107	U eshik oldiga borib to'xtadi, kalovlandi, nimadir degisi keldi, yana ikkilandi, nihoyat o'ziga kelib, Shamsi Salohga e'tiborsiz ko'z tashladi.	O kapının önünde durdu, tökezledi, bir şeyler söylemek istedi, yine tereddüt etti, sonunda kendine geldi ve Şemsi Selah'a aldırış etmeden baktı.
5.108	— Men o'zi bilan gaplashishim kerak, — eshik taraqlab yopildi; Otaqul so'nggi daqiqalarda odob haqida o'ylamay qo'ydi: bu Shamsi Salohga zarracha ta'sir qilmadi, aksincha, g'azabini oshkora namoyish qilib, ojizligini bildirib qo'ygan Otaqulning ustidan ichida kuldi: Ha, bular hammasi yovvoyi, — deb o'yladi u, qiziq, qanday yashasharkin, bunday zerikarli maqsadlari bilan.	— Benim kendisiyle konuşmam gerek, kapı yüksek sesle kapandı. Atakul o son dakikalarda saygıyı düşünmemişti. Bu Şemsi Selah'ı zerrece etkilemedi, aksine öfkesini açıkça gösteren ve acizliğini gösteren Atakul'a içten içe güldü; "evet, bunların hepsi vahşi, diye düşündü o, ilginç, nasıl yaşıyorlar bu sıkıcı hedefler ile.

5.109	Bola boq, sigir boq, qo'shnilarning tovug'ini hayda, uy suva, o'tin g'amla...	Çocuklara bak, ineklere bak, komşuların tavuklarını kov, evi sıva, yakacak odun topla.
5.110	Men bunday turmushdan ko'ra tars yorilib o'lishni afzal ko'rgan bo'lardim.	Ben böyle evlilik tense sıkılarak ölmeyi tercih ederdim.
5.111	— To'nka, — deb g'uldiradi u tovush chiqarib, kimni nazarda tutayotganini o'zi ham bilmay.	— Ahmak, diye homurdandı o ses çıkarıp, kimi kastettiğini kendisi de bilmeden.
6.1	Shiypon oldida changga belangan qizil yengil mashina turardi; mashina atrofida yasan-tusan qilib olgan İsmoil Ali, xo'jalik muduri va guruh hisobchisi qorin qo'ygan, baqbaqasi osilib qolgan, shalyapasi pachoq kishi bilan unga qarab imlashardi; ular qayergadir shoshayotganday edi.	Çardağın önünde tozlu, kırmızı basit bir motor duruyordu, motorun etrafında süslenmiş bir halde duran İsmail Ali, ekonomik işler müdürü ve zümre muhasebecisi olan göbekli, iri çenesi sarkık, şapkası ezilmiş bir adam ona bakıp işaretle konuşuyordu. Onlar bir yerlere acele ediyor gibiydiler.
6.2	— E, qayerlarda yuribsiz, — dedi İsmoil Ali uni chaqirib, — yarim soatdan beri sizni kutamiz.	— Hey, nereye gidiyorsunuz, dedi İsmail Ali, ona seslenerek, yarım saatten beridir sizi bekliyoruz.”
6.3	Shamsi Saloh nima gap deganday ularga ko'z uchida qaradi.	Şemsi Selah, sanki ne olduğunu anlatır gibi onlara göz ucuyla onlara baktı.
6.4	— Sizlarni to'yga aytib keldim, — dedi semiz kishi Ismoil	— Sizi düğüne davet etmeye geliverdim, dedi şişman adam,

	Alining gaplaridan so'ng mo'tabar odam bo'lsa kerak degan o'yda u bilan yaltoqlanib qo'rishar ekan.	İsmail Ali'nin sözlerinin ardından onun saygın bir insan olduğu düşüncesinde onunla övünüyormuş.
6.5	Sizlarni kutishayapti.	Sizi bekliyorlar.
6.6	To'yga balo bormi hozir, — guldiradi xo'jalik mudiri Shamsi Salohga yoqadigan gap qilish uchun.	Düğünde sorun var mı şimdi, ekonomik işler müdürü Şemsi Selah'a gülerek kendisini mutlu edecek bir şeyler söylüyordu.
6.7	Lekin uning to'yga juda borgisi kelayotgani shunday yuzidan ko'rinib turardi.	Lakin düğüne gideceği için çok heyecanlı olduğu yüzünden belliydi.
6.8	— Oldin paxtani tersin, keyin yaxshilab, ikkilasini bir qilib to'y qilishadi.	— Önce pamukları toplarlar, sonra düzeltirler ve ikisini birleştirip evlendirirler.
6.9	— Kuyov tog'lik, — dedi semiz kishi, — ular paxta degan narsalarni bilmaydi.	— Damat dağlı, dedi şişman adam, onlar pamuk hakkında hiçbir şey bilmiyorlar.
6.10	Biz ham aytdik, lekin qari otasi bor ekan, keksalar rozi bo'lishdi.	Biz de söyledik ama onun ihtiyar bir babası varmış, yaşlılar da razı oldular.
6.11	Shamsi Saloh orqa o'rindiqqa o'tirar ekan, mashina egasining oshqozoni kasalligini bildi — uning og'zidan chiqqan badbo'y hid mashina ichini tutgan edi.	Şemsi Selah arka oturakta otururken, araç sahibinin mide rahatsızlığı olduğunu öğrendi. Onun ağızdan çıkan pis koku arabanın içini doldurmuştu.

6.12	U toki kishloqqa kirgunlaricha, hidini sezmaslik uchun nafas olmaslikka tirishib, terlab, bo‘g‘rikib ketdi.	O köye gidene kadar kokuyu hissetmemek için nefes almamaya çalıştı, terledi ve homurdandı.
6.13	Ularni shinam va keng xonaga olib kirishdi.	Onları konforlu ve geniş bir odaya götürdüler.
6.14	Xonaga kirgachgina Shamsi Saloh bir oz erkin nafas oldi.	Odaya giren Şemsi Selah rahatça bir nefes aldı.
6.15	Xonadagi uch-to‘rtta kishi ularni ko‘rib, o‘rinlaridan turishdi, hurmatlarini joyiga qo‘yib ko‘rishishdi.	Odadaki üç dört kişi onları görünce yerlerinden kalktılar, hürmet ettiler ve selamlaştılar.
6.16	Shamsi Saloh ularni bir-ikki bor “hormangga” borganda uchratgan, bular shu qishloqning mansabdorlari ekanini bilardi.	Şemsi Selah onlarla birkaç kez "kolay gelsin" demeye gittiğinde karşılaşmıştı; onların bu köyün görevlileri olduklarını biliyordu.
6.17	Dasturxonni uch-to‘rt xil noz-ne‘mat to‘ldirib turardi- katta shokosalarda sho‘r pomidor va bodring, mineral suv, bo‘shab qolgan uchta aroq va sopol laganda qovrilgan hamda qaynatilgan go‘shlar pala-partish terib qo‘yilgan edi.	Sofra üç dört çeşit yiyecek ve içeceklerle doluydu, büyük çikolatalar, tuzlu domates ve salatalık, maden suyu, bitmiş üç tane votka ve seramik bir tabağa kızartılmış hem de haşlanmış etler özensizce koyulmuş idi.
6.18	Ular o‘tirishi bilan go‘sh, ichimlik suv va aroq yangilandi, ularga manzirat boshlandi.	Onlar oturur oturmaz et, içme suyu ve votka yenilendi ve onlara iltifat etmeye başladılar.

6.19	Shamsi Saloh oz-ozdan, lekin huzur qilib ichishga o'rgangandi.	Şemsi Selah yavaş yavaş ama huzur içinde içmeyi öğrenmişti.
6.20	Uni kuzatib turgan odam choy xo'playabdi deb o'ylashi mumkin edi.	Onu izleyen kişinin çay yudumluyor diye düşünmesi mümkün idi.
6.21	Hozir esa chang va kir-chirlarining ichidan chiqib kelgan o'pkasiga aroq moyday yoqar va u ko'pam mulozamat qildirmay piyolalarni birin-ketin olardi.	Şimdi ise toz ve kir içinden çıkan ciğerlerindeki votkayı yağ gibi tutuşturur ve o hiç tereddüt etmeden küçük kaseleri birbiri ardına aldı.
6.22	U o'ziga Ismoil Ali alohida e'tibor berayotganini sezdi.	O İsmail Ali'nin kendisine özel ilgi gösterdiğini hissetti.
6.23	Ismoil Ali negadir uni o'ziga yaqin olar, dramalarini nohaq tanqid qilgan ba'zi kimsalardan chinakam xafa bo'lib, unga yorilar va bizning tanqidchilarda hali saviya yo'q derdi.	İsmail Ali nedense onu yanına yaklaştırdı, dramalarını haksız yere eleştiren bazı kişilere gerçekten kederlenip, onlara kızıp, bizim eleştirmenlerimizin henüz o seviyeye gelmediğini söyledi.
6.24	Shamsi Salohni esa savodli, dunyo madaniyatidan xabardor, o'ziga maslakdosh deb bilardi.	Şemsi Selah'ın ise okuryazar, dünya medeniyeti hakkında bilgili ve kendisiyle aynı fikirde olduğunu görüyordu.
6.25	Hasharchilarning chuldiroq yovg'onlaridan ko'ngli aynigan paytlari uni qayoqdandir maxsus buyurtma bilan olib kelingan hufyona taomlar bilan siylar edi.	Irgatların üstünkörü etsiz yemeklerinden bıktığı zamanlar ona bir yerden özel olarak sipariş edilen lezzetli yiyecekler ikram edilir idi.

6.26	U bu yerdagilarning ko‘pi bilan juda qadrdon qolgan, uni hasharchilardan ham ko‘ra sovxoz rahbarlari ko‘proq hurmat qilishardi.	Ona buradaki çoğu insan çok değer veriyordu, ona ırgatlara kıyasla sovhöz rehberleri daha çok saygı duyuyordu.
6.27	Shamsi Saloh ularning apoq-chapoq bo‘lib o‘tirganini ko‘rib, İsmoil Alining ham manavi amaldorlarga juda oxshab ketishini anglab qoldi; yaltoqligi, quv ko‘zlari, gapirish usullari... qornini selkillatib kulishlari.	Şemsi Selah onları samimi halde otururken gördü, İsmail Ali’nin de işte bu cüzzamlı görevlilere çok benzediğini fark etti; dalkavukluğu, kurnaz bakışları, konuşma biçimleri, göbek sallayan kahkahaları.
6.28	Bu qadar o‘xshashlikdan Shamsi Saloh hatto hayron ham bo‘ldi.	Bu kadar benzerliğe Şemsi Selah bile şaşırmıştı.
6.29	— Bularga e‘tibor qilmang, deb shivirladi u Shamsi Salohning qulog‘i tagida.	— Onlara aldırmayın, diye fısıldadı o Şemsi Selah’ın kulağına.
6.30	— Agar har bir narsaga e‘tibor bersangiz infarkt bo‘lib qolasiz.	— Eğer her şeye aldırış ederseniz kalp krizi geçirebilirsiniz.
6.31	Bular hali yovvoyilikdan to‘la xalos bo‘lmagan.	Bunlar henüz vahşilikten tamamen kurtulmuş değildi.
6.32	Shamsi Saloh uning “hayvondan” demoqchi bo‘lganini va o‘zidan istihola qilib, madaniychasiga “yovvoyilikdan” deganini sezdi.	Şemsi Selah onun "hayvandan" demek istediğini ve kendini tutarak, medeniyetsizce "vahşilikten" dediğini hissetti.

6.33	— Qachon ketamiz, — dedi Shamsi Saloh bu davrada o‘zining yuragi siqila boshlaganini his qilib.	— Ne zaman gideceğiz, dedi Şemsi Selah bu dairede kalbinin sıkışmaya başladığını hissederek.
6.34	— Qachon kelish bizdan, lekin ketish bulardan, — dedi İsmoil Ali o‘zini har qanday urf-odatni hurmat qiladiganday qilib qo‘rsatib.	— Ne zaman geldiğimiz bize bağlı, ama gitmek onlara kalmış, dedi İsmail Ali her türlü geleneğe saygı duyuyormuş gibi davranarak.
6.35	Shamsi Saloh ma’qul deganday bosh silkidi va uzr so‘rab, keng ayvon orqali tasqariga yo‘l oldi.	Şemsi Selah munasip der gibi başını salladı ve izin istedikten sonra geniş bir teras yoluyla dışarı çıktı.
6.36	Uning izidan yoshgina ko‘k beqasam to‘n kiygan yigit ham chikdi.	Onun izini gencecik, mavi kumaşlı kaftan giymiş bir yiğit takip etti.
6.37	Qishloqdagi uylar loysuvoq, ko‘rimsiz va chaparasta qurib tashlangandi.	Köydeki evler duvarları kil kaplı, bakımsız ve yarım yamalak yapılmıştı.
6.38	Shamsi Saloh go‘ng hidi kelib turgan shilta oralab o‘tar ekan, yosh yigitga qo‘l silkib javob berdi: “Ketavering, o‘zim eplayman...”	Şemsi Selah gübre kokan çeltik tarlasında dolaşırken, genç adama el sallayarak şöyle cevap verdi; "siz gidin, kendim hallederim."
6.39	Kecha quyuq siyoh rangga to‘lgan, yulduzlar charaqlar, oy tog‘ cho‘qqilari ortida bir tilim qizil yog‘du taratib chiqib kelardi.	Gece koyu siyah renge bürünmüş, yıldızlar parlıyordu, ay dağ zirvelerinin ardında bir parça kızıl ışık saçarak geliyordu.

6.40	Qo'shni uyda qizlarning qiqir-qiqir kulgusi va po'k-po'k urilgan doira ovozi eshitilardi.	Komşu evden kızların kahkahaları ve boş boş bir defe vurma sesi işitiliyordu.
6.41	Uyning oldida qozon va samovar qaynar, xotin-xalajlar, bolalar qiy-chuv qilishlar, uch-to'rtta odam uy orqasida turgan avtobusga, kelinning seplari bo'lsa kerak, yuk tashishardi.	Evin önünde kazan ve samaver kaynıyor, kadın ve çocuklar bağıryorlardı, üç dört kişi evin arkasında duran otobüse, gelin çeyizi olsa gerek, eşya taşıyordu.
6.42	Shamsi Saloh tomirini yozish uchun uyning orqasiga aylanib o'tar ekan, childirma tovushi kelayotgan derazadan birdan tanish ovoz eshitildi.	Şemsi Selah, biraz açılmak için evin arka tarafını dolaşırken, def sesinin geldiği pencereden aniden tanıdık bir ses işitildi.
6.43	U ovoz avval nimadir deb kildi, so'ng childirma qattiq-qattiq urildi va u kutganday qo'shiq boshlandi.	O ses önce bir şeyler söyledi, sonra defe sert sert vuruldu ve o beklediği şarkı başladı.
6.44	Shamsi Saloh turgan joyida derazaga qaragancha, taqqa to'xtab qoldi, — deraza sarg'ish parda bilan to'silgan, pardaga damo-dam lop-lop ko'lankalar tushardi.	Şemsi Selah durduğu yerde pencereye bakarak, kala kaldı, pencere sarımsı bir perdeyle kaplıydı, perdeye ara sıra gölgeler düşüyordu.
6.45	Kelin shu uyda bo'lsa kerak deb taxmin qildi Shamsi Saloh.	Gelin şu evde olsa gerek diye tahmin etti Şemsi Selah.
6.46	U yerda tanish ovoz xuddi birinchi kundagiday, erkin, biroq	Orada tanıdık bir ses, tıpkı ilk günkü gibi özgür, ama biraz haylazca,

	biroz sho‘xchan, o‘yinbop qo‘shiqni chertib-chertib aytar, qizlar unga jo‘r bo‘lardi.	eğlenceli şarkıyı parmak şıklatarak söylüyor, kızlar da ona eşlik ediyordu.
6.47	Shamsi Saloh ovozdagi shirani, maromni va o‘ta tiniqlikni yana bir bor ichichidan his etdi.	Şemsi Selah sesteki tatlılığı, ölçüyü ve son derece berraklığı tekrar içinde hissetti.
6.50	“Ko‘ryapsanmi, yerni turtib-turtib, maysalar bosh ko‘trayapti... — bir necha kun oldin uning xayoliga kelgan va uni hayajonga solgan so‘zlar yana xayoliga qalqib chiqdi — ...bari sening qo‘shig‘ingdan, sening ilohiy ovozingdan, sen ohanglarni yondirgan ohangsan, sen tun qo‘ynida lovullab turgan alangasan!...”	"Görebiliyor musun, yeri iten çimenler başını kaldırıyor. Birkaç gün önce onun hayalinde canlanan ve onu heyecanlandıran sözler tekrar aklına geldi. Hepsi senin şarkından, senin ilahi sesinden. Sen ezgileri yakan melodisin, sen gecenin koynunda yanan bir alevsin!"
6.51	U yana yuragida nimadir tiniqlashganini, so‘z va ohang qalbini sirqirata boshlaganini angladi — bu holatni u ilhom lahzalari deb atardi...	O yeniden yüreğinde bir şeylerin netleştiğini, söz ve melodinin kalbini sızlatmaya başladığını fark etti. Bu durumu o, ilham anları diye adlandırırdı.
6.52	Bu qurmagur kelinchak o‘ziga shaydo bo‘lganlarni bunchalar kuydirishni kimdan o‘rgandi ekan?!	Bu ölmeyesice gelin kendisine aşık etmeyi böylesine yakıp kül etmeyi kimden öğrenmiş idi?
6.53	U qo‘shiqqa momolarning nafasini, bobolarning shukuhini	O şarkıya anaların nefesini, dedelelerin büyüklüğünü vermeyi ne zaman öğrenmiş?

	berishni qachon o'rgana qoldi ekan?	
6.54	Yo uning qonida bormidi bu ulug'vor miskinlik, bu ulug'vor tovushlar?!	Yoksa onun kanında mı vardı bu ulu sefillik, bu ulu sesler?
6.55	Emranib-emranib kuylashni qachon, kimdan o'rgana qoldi? Ishqilib, bu ayollarga to'zim bersin.	Yanık yanık şarkı söylemeyi ne zaman ve kimden öğrendi? Ne olursa olsun, bu kadınlara Allah sabır versin.
6.56	U yig'lasa tosh ham yig'laydi, u kuylasa, tosh ham kuylaydi, u g'azabga kelsa, tog' ham tiz cho'kadi.	O ağlasa taş da ağlar, o yansa taş da yanardı, o celallense, dağ diz çökerdi.
6.57	Ishqilib, to'zim bersin!	Ne olursa olsun, Allah sabır versin!
6.58	U sariq pardali derazadan oqib chiqayotgan qo'shiqni vujudiga singdirish uchun butun shuurini quloqqa aylantirib, qotib turar ekan, qo'shiqdagi mustar bir ohang uning xotirasining bir burchagini birdan yoritib yubordi.	O sarımsı perdeli pencereden dökülen şarkının bedenine işlemesi için tüm bilincini kulağına verip dururken, şarkının içindeki basit bir melodi onun hafızasının bir köşesini bir anda aydınlattı.
6.59	Xotiraning bu unut burchagida bir quchoq o'tin ortmoqlab olib qiyalikdan pastga tushib kelayotgan kampir va teri quloqchin kiygan ozg'in bola aks etdi.	Anıların bu unutulmuş köşesinde bir kucak odun yüklenip yokuştan aşağı inen yaşlı kadın ve deri kulak kapakları olan şapkalı zayıf bir çocuk yansdı.

6.60	Kampir cho‘loqlana-cho‘loqlana qiyir toshlar sochilib yotgan so‘qmoqdan yalangoyoqlarini zo‘rg‘a ko‘targancha qandaydir qo‘shiqni xirgoyi qilib tushib kelar, momosining uniqib qolgan kalishini qo‘llariga ko‘tarib olgan ozg‘in bola esa unga yetib yuraman deb, qoqilib-qoqilib ketardi.	Yaşlı kadın topallaya topallaya çetin taşlarla kaplı yolda çıplak ayaklarını zar zor kaldırıyor, bir tür şarkı mırıldanıyor ve büyükannesinin büyükçe lastik ayakkabılarını elinde taşıyan zayıf bir çocuk ise ona ulaşmaya çalışırken tökezliyor, tökezliyordu.
6.61	Momosining so‘nayotgan fonusday xira va yoshli ko‘zlari olis-olislarda ko‘rinayotgan cho‘qqi va qirlarga qadalgan, go‘yo bu ko‘zlar uzoq-uzoqlarda — yillar ortida qolib ketgan umrini shu cho‘qqilar orasidan izlayotganday, qo‘shiqqa monand pirpirab-pirpirab ketardi.	Büyükannesinin sönen bir fener gibi donuk ve yaşlı gözleri, uzaklarda görünen zirve ve tepelere takılmış, sanki bu gözler uzun yıllar öncesinde kalan ömrünü bu zirvelerin arasında arıyormuş gibi şarkıya benzer bir hâlde titrerdi.
6.62	— Bu qoshiqni eslab qol, — derdi kampir ular qiyalikdan tushib, qishloq yaqinida yorilib qolgan tovonidagi toshlarni terib tashlash uchun yelkasidagi o‘tinni yerga qo‘yib o‘tirar ekan, — bu qoshiqni ota-bolalarimiz bizga nabiralaringga yetkazinglar deb o‘rgatgan, sen ham yaxshilab yodlab ol va bir kuni menday	— Bu şarkıyı hatırla, derdi yaşlı kadın yokuştan inip, köyün yakınında çatlak topuklarındaki taşları almak için omzundaki odunu yere koyup oturur iken, bu şarkıyı baba dedelerimiz bize torunlarımıza aktarmamız için öğretti, sen de onu iyice ezberle ve bir gün benim gibi olduğunda torunlarına söyle.

	bo'lganingda nabiralaringga aytib berasan.	
6.63	Bu odam haqidagi qo'shiq.	Bu şahıs hakkındaki şarkı.
6.65	Odamlar o'lib ketadi, lekin qo'shiqni aytadigan yangidan-yangi zuryodlar dunyoga keladi, ular bu qo'shiqni keyingi zuryodlariga yetkazadilar, shunday qilib odamlar o'lib ketaveradi, lekin qo'shiq o'lmaydi...	İnsanlar ölüp gider ama şarkı söyleyen yeni nesiller dünyaya gelir, onlar bu şarkıyı gelecek nesillere aktarırlar, böylece insanlar ölür ama şarkılar ölmez.
6.64	Shamsi Saloh qalbini sog'inch, og'riq va qo'msachga o'xshash hislar qoplab oldi.	Şemsi Selah'ın yüreği hasret, acı ve özleme benzer hislerle doldu.
6.65	U o'sha ozg'in bolaning o'zi va hamisha yalangoyoq yuradigan kampirning momosi ekanligini e'tirof etgisi kelmayotganday, xotirasi oldida bir zum taraddudlanib qoldi.	O şu zayıf çocuğun kendisinin ve her zaman çıplak ayakla yürüyen yaşlı kadının büyükannesi olduğunu kabul etmek istemiyormuş gibi, hatırası önünde bir an tereddüt etti.
6.66	Momosi aytgan qo'shiq uning esida qolmagan — u bu qo'shiqni qachon unutganini eslolmasdi, lekin momosining gaplari va qoshiq ohangi xotirasida mixlanib qolgandi; sariq pardali derazadan eshitilayotgan qo'shiq balkim, o'sha qo'shiqdir?!	Büyükannesinin söylediği şarkı zihninde kalmamış, o bu şarkıyı ne zaman unuttuğunu da hatırlamıyordu ama büyükannesinin sözleri ve şarkının melodisi hafızasına kazınmıştı. Sarımsı perdeli pencereden duyulan şarkı belki aynı şarkıdır?

6.67	U momosining qo'shig'ini unutganidan bir oz uyaldi, biroq birdan ko'ngli xushnud bo'lib ketdi, qiziq, kimdir momolar aytgan qo'shiqni unutishi mumkin, uni umri davomida qayta eslamasligi ham mumkin, bunga zarurat ham sezmasligi mumkin, aksariyat unutishi mumkin, lekin kimdir unutmaydi.	O bуюkannesinin şarkısını unuttuğu için biraz utanmıştı ama birdenbire gönlü hoşnut oldu, ilginçtir ki birisi anaların söylediği bu şarkıyı unutabilir, onu ömrü boyunca bir daha hatırlamayabilir, buna gereklilik de duymayabilir, çoğunu da unutabilir ama birileri unutmayabilirdi.
6.68	U qo'shni uyning qorong'i burchagida o'zini anchadan beri kuzatib turgan odamni to'satdan ko'rib qoldi — u odam ikki-uch marta deraza yoniga keldi, so'ng ju'rat qilmay, yana boyagi qorong'u joyiga qaytib ketdi.	O komşu evin karanlık köşesinde, aniden kendisini deminden beri izleyen adamı aniden gördü. O adam iki üç kere pencere yanına geldi, sonra cesaret edemeden tekrar az önceki karanlık yere geri dönuverdi.
6.69	U deraza yoniga borganda Shamsi Saloh xiragina shu'lada lip etib ketgan barvasta gavgani ilg'adi.	Pencerenin yanına vardığında Şemsi Selah, loş ışıktaki aceleyle giden iri yarı bir beden algıladı.
6.70	Avvaliga, kimdir o'zini ayb ish ustida qo'lga tushirmoqchiday poylab yurganidan achchig'i keldi, biroq uning Otaqul ekanligini bilgach, ko'nglida o'jar bir surbetlik uyg'ondi.	İlk başta birisinin kendisini suçüstü yakalamaya çalışıyormuş gibi pusuda beklemesine öfkelenmişti ama onun Atakul olduğunu anladığında yüreginde inatçı bir saygısızlık uyandı.
6.71	U hozir deraza oldiga borgisi, Otaqulning ko'z oldida	O artık pencerenin ilerisine gitmek, Atakul'un gözü önünde Muazzam'la

	Muazzamni gapga tutgisi, hozirgina aytgan qo‘shig‘ini yana qayta aytib berishni iltimos qilgisi, bu yuvvosh, mo‘min urning g‘ururi bilan o‘ynashgisi keldi.	konuşmak, az önce söylediği şarkıyı tekrar etmesi için ricada bulunmak, bu yumuşak, inançlı adamın gururuyla oynamak istiyordu.
6.72	Lekin bu qaltis o‘yni edi; uni istihola to‘xtatib qoldi.	Ama bu tehlikeli bir oyun idi, onu kaygı durdurdu.
6.73	U ortiqcha shubha uyg‘otmaslik uchun tarqay boshlagan mehmonlar oldiga qaytib kirdi.	O fazla şüphe uyandırmamak için dağılmaya başlayan misafirlerin yanına döndü.
6.74	İsmoil Alining xurmachasi to‘lgan edi; mast bolganda yana ham yaltoqona ko‘rinadigan ko‘zlarini unga “qayerlarda yuribsiz” degandek tikdi.	İsmail Ali’nin çömleği dolu idi, sarhoşken dalkavukluk yapan gözlerini ona "nerelerde yürüyorsunuz" diyerek dikti.
6.75	Mashina yana o‘nqir-cho‘nqir yo‘llardan shiyponga qaytdi.	Motor tekrar delik deşik yollardan geçerek çardağa döndü.
6.76	U kelinchalik o‘sha tun qo‘ynida sariq pardali deraza ostida turib qo‘shiq eshitgan lahzasini ko‘p qo‘msagandi; bu xotira keyinchalik ham uni Muazzam qolib ketgan o‘sha tundagi olis manzila tez-tez boshlab kelar edi.	O gelincikten şu gecenin koynunda sarımsı perdeli pencerenin altında dururken işittiği şarkı o ana dair çok şeyi hatırlattı, bu anı, daha sonra onu, Muazzam’ın kaldığı o gecenin uzak noktasına sık sık götürecekti.
6.77	Mana, nihoyat, yana shiypon, har xil mushku anbar, balog‘at, ayol hidiga to‘lgan kartalar orasidan	İşte, nihayet, yine çardak, her türden misk deposu, erginlik, kadın kokusuyla dolu tarlalar arasında dar

	torgina yo‘lak, bosinqirash, g‘ingshish, tanqidchi saviyasi haqida mastona javrashlar — qani bularga yalangoyoq yuradigan momong to‘g‘risida biron nima deb ko‘r-chi, sening haqingda birdan boshqacha fikrlar boshlashadi — ularni sen qobiliyatlisani, cho‘rtkesarsani, asarlaringga aqlari yetmaydi, shu sababli iqtidorli bo‘lsa kerak deb, cho‘chishadi, sening ulug‘ yozuvchilarga taqlid qilib aytgan fikrlarning ularni shoshiltirib qo‘yadi, sen esa o‘zingni yana ham sirliroq, jumboqliroq qilib ko‘rsatasan — birdan hammaning senga hurmati oshib ketadi; mana nima zarur ularga!	bir ge‘it, kâbuslar, inleyişler, eleştirmenin seviyesine dair saçma konuşmalar, peki ya yalınayak yürüyen büyükanne, bir anda senin hakkında farklı düşünmeye başlıyorlar. Onlar senin yeteneğinden, kısa ve açık konuşmandan, eserlerin için yeterli zekâya sahip olmamalarından, bu yüzden o yetenekli olmalı diye korkuyorlar. Senin büyük yazarları taklit ettiğini, fikirlerin, onları acele ettiriyor, sen ise kendini daha da gizemli, bilmeceli gibi gösteriyorsun. Birdenbire herkesin sana olan saygısı artıyor, ihtiyaç duydukları şey bu!
6.78	Ularga shu payt momong haqida gapirishing naqadar, kulguli!	Onlara bu saatte büyükanne hakkında konuşman ne kadar komik!
6.79	Uning yuragini mubham bir g‘ashlik cho‘lg‘adi va Ismoil Alining adabiy olam haqidagi navbatdagi shirali qiroati ostida u aloha uyquga ketdi.	Onun yüreğini belirsiz bir rahatsızlık kapladı ve İsmail Ali’nin edebî dünyası hakkındaki bir sonraki tatlı okuması altında o zorla uykuya daldı.
7.1	Shamsi Saloh daladan ertaroq qaytib xonasida “yangi asar” ustida ishlardi.	Şemsi Selah tarladan erken dönüp odasında "yeni eser" üzerinde çalışmaya başladı.

7.2	Nimanidir o‘ylab xona bo‘ylab yurar, bir nuqtaga tikilib, bir zum tek qotar, katta pushti daftarga gajaktor harflarda, bejirim qilib nelarnidir yozar, derazadan daraxt shoxlarida o‘ynoqlayotgan chumchuqlarni kuzatar, xayolga botgan ko‘yi yana xona bo‘ylab aylanar edi.	Bir şeyler düşünerek odanın içinde dolaşüyor, bir noktaya bakıyor, bir an yalnız oturuyor, büyük pembe bir deftere, dalgalı harflerle zarifçe bir şeyler yazıyor, pencereden ağacın dallarında oynayan serçeleri izliyor, yine düşüncelere dalarak odanın içinde dolaşıyor idi.
7.3	U juda parishonligidan eshikning ehtiyotkorlik bilan taqillaganini ham avvaliga eshitmadi.	O çok dalmıştı ki kapının dikkatlice vurulduğunu bile ilk başta duymadı.
7.4	Eshik ikki-uch marta qayta chertilgach, u taqqa to‘xtab, eshikka qaradi, yuzidagi diqqat va xayolchanlik yo‘qolib, malol kelganday: “Ochiq, kiravering” dedi.	Kapı iki üç kez yeniden hafifçe vuruldu, o birden kala kaldı, kapıya baktı, yüzündeki dikkat ve hayal gücü kaybolup usanç bir şekilde; “açık, girin” dedi.
7.5	Sekin ochilgan eshikdan biroz hadiksiragan, bo‘g‘riqqan va qizargan Muazzam ko‘rindi.	Yavaşça açılan kapıdan biraz ürkek, hırıltılı ve kızarmış bir Muazzam görüldü.
7.6	— Muazzam! — Shamsi Saloh shaxdam qadamlarda unga peshvoz chikdi.	— Muazzam! Şemsi Selah emin adımlarla onun karşısına çıktı.
7.7	U hamisha bu so‘zni aytganda negadir entikib ketar, yuragiga shirin epkin oqib kirardi.	O daima bu sözü söylerken nedense hep içini çeker, yüreğine tatlı bir şey akardı.

7.8	Shuning uchun u Muazzamning nomini ichida takrorlashni, ba'zan xayolan unga murojaat qilishni juda yaxshi ko'rardi.	Bu nendenle o Muazzam'in ismini ichinden tekrarlamayı, bazen de zihninde ona hitap etmeyi çok severdi.
7.9	— Keling qanday shamol uchirdi? — dedi u Muazzamning ko'zlariga tikilib.	— Gelin hangi rüzgar getirdi, dedi o Muazzam'in gözlerinin içine bakarak.
7.10	— Men... men... birozga kimgandim, — dedi o'zini yo'qotib, kalovlanib qolgan Muazzam, — men kitobingizni olib kelgandim... mana...	— Ben, ben... Birazcık girdim, dedi kendini kaybedip tökezleyen Muazzam, ben kitabınızı alıp getirdim, işte...
7.11	Shamsi Saloh shundagina uning qo'lidagi kitobga e'tibor berdi.	Şemsi Selah o anda onun elindeki kitaba dikkat etti.
7.12	U kitobni uch kuncha oldin bergandi va Muazzamning kitobni o'qib bo'lganiga sira ishonmasdi.	O kitabi üç gün önce vermiş ve Muazzam'in kitabı okumayı bitirdiğine inanamamıştı.
7.13	Lekin baribir ko'nglining bir chetida xushnudlik uyg'ondi.	Ancak kayıtsız kalbinin bir köşesinde mutluluk uyanmıştı.
7.14	"Baribir keldi va shunday bo'lishini bilardim", deb o'yladi.	"Kayıtsız geldi ve öyle olacağını da biliyordum" diye düşündü.
7.15	So'ng ichi-ichida boshqa, xavotirga o'xshash his paydo bo'ldi.	Sonra içinde farklı, kaygıya benzer bir duygu belirdi.
7.16	Muazzamning yuziga sinchkovlik bilan tikildi.	Muazzam'in yüzüne dikkatle baktı.

7.17	Muazzam xuddi bir uyat ishning ustidan chiqib qolganday, o‘zini qanday tutishni bilmas, unga tik qarayolmas, chiroyli ko‘zlariga g‘am cho‘kkan, tez-tez yurib kelgan bo‘lsa kerak, bilinar-bilinmas hansirab, botinmasdan turardi.	Muazzam sanki utanıyor, işin içinde kalmış gibi, kendini nasıl tutacağını bilmiyor, ona dik bir şekilde bakamıyor, güzel gözlerinden hüznün akıyor, hızlı hızlı yürüdüğünden olsa gerek, nefesi kesiliyor, hareket etmeden duruyordu.
7.18	— Menda gapingiz bormi? — dedi u Muazzamning yoniga o‘tib.	— Bana söyleyecek bir şeyiniz var mı, dedi o Muazzam’ın yanından geçerken.
7.19	— Yo‘q... hech qanday gapim... kitobni berishga keluvdim...	— Hayır. Söyleyecek bir şeyim yok. Kitabı vermeye geldim.
7.20	— Ayting... nima gap?	— Söyleyin. Hayırdır?
7.21	Birov sizni xafa qildimi? — u shunday deb Muazzamning qo‘lini ushladi.	Birisi size zarar mı verdi, o bunu söylerken Muazzam’ın elini tuttu.
7.22	Muazzam qo‘lini shartta tortib oldi-yu, unga yalt etib qaradi va cho‘chinqirab orqaga chekindi...	Muazzam elini tereddütsüz çekti, ona parlayarak baktı ve korkarak geri çekildi.
7.23	Shu payt eshik siltanib ochilib, o‘ttiz yoshlar atrofıdagi qosh-ko‘zi timqora, xushbichim juvon ko‘rindi; u Muazzamni ko‘rib, ajablandi, hayron bo‘lib Shamsi Salohga qaradi; labining bir chetida istehzoga o‘xshash ifoda o‘ynaqlab o‘tdi, qoshini chimirdi.	O anda kapı açıldı, otuzlu yaşlarda kaşı gözü simsiyah, güzel bir genç kadın görüldü, o Muazzam’ı görünce şaşırdı, hayretle Şemsi Selah’a baktı, dudağının bir köşesinde alaya benzer bir ifade belirdi ve kaşlarını çatı.

7.24	Ikkilandi.	Tereddüt etti.
7.25	Baribir ichkariga kirdi.	Birisi icheri girdi.
7.26	Bu xizmat ko'rsatgan xonandalardan bo'lib, vazirlikda kelajagi bundan ham porloqligi to'g'risida mish-mishlar yurardi.	Bu hizmet veren değerli şarkıcılardan biri olup, bakanlıktaki geleceğinin daha da parlak olacağına dair söylentiler vardı.
7.27	Hech yarashmagan holda bu juvonni Shamsi Saloh bilan "qandaydir sirli", "boshqalarnikiga o'xshamaydigan" munosabatlari bor deb pichir-pichir qilishardi.	Hiç yakışmadığı halde bu genç kadının Şemsi Selah ile "biraz gizemli" ve "diğerlerine benzemeyen" bir münasebeti olduğu konuşuluyordu.
7.28	Juvonni ko'rib Shamsi Saloh qizarib ketdi; talmovsiradi, negadir oyog'i kuygan tovukdek tipirchilab qoldi.	Genç kadını gören Şemsi Selah kızardı, bocaladı, nedense bacağı yanmış tavuk gibi çırpınmaya başladı.
7.29	Juvonni o'tirishga taklif qildi; juvon u ko'rsatgan joyga o'tirarkan Muazzamni boshdan-oyoq kuzatib chiqdi-da, uning kamzulining yoqasidagi kashtali chirozga qarab qoshini chimirdi va Shamsi Salohga "diding zo'r-ku" deganday, sirli jilmayib tikildi.	Genç kadını oturmaya davet etti, kadın onun gösterdiği yere otururken Muazzam'ı baştan-aşağı süzdü, onun yeleşinin yakasındaki nakış işlemeye bakarak kaşlarını çattı ve Şemsi Selah'a "zevkin güzelmiş" der gibi gizemli bir gülümsemeyle baktı.
7.30	Saloh og'ziga kalima kelmaganday gezarib qolgandi.	Selah dili tutulmuş gibi kızarıp kaldı.

7.31	U bir juvonga, bir Muazzamga qarab, go'yo qaysi biri afzalligini solishtirib ko'rayotganday bezrayib turar, gapiradigan gapi esidan chiqib qolgan, bo'g'riqib ketgan edi.	O bir delikanliya, bir Muazzam'a bakıp sanki birisi üstünlüğünü daha güzel diye karşılaştırır gibi utanmazca bakıyor, söyleyeceği sözü unutmuş, kızarıvermişti.
7.32	Muazzam ham o'zini noqulay his etdi, chamasi.	Muazzam da kendini rahatsız hissetti, anlaşılan.
7.33	U qo'lidagi kitobni stolga qo'ydi-yu, xonadan tez-tez chiqib keta boshladi.	O elindeki kitabı masaya koydu, odadan hızlıca çıkmaya başladı.
7.34	— O'tirmaysizmi?	— Oturmuyor musunuz?
7.35	— Shamsi Salohning tovushi shunday yasama chiqdiki, buni o'zi ham sezib, battar qizarib ketdi.	— Şemsi Selah'ın sesi o kadar sahteydi ki bunu kendisi de hissetti ve daha beter kızardı.
7.36	— Yo'q... men boray...	— Hayır, ben gideceğim.
7.37	— Muazzam unga qaramay javob berdi va eshikni shoshib ochdi.	— Muazzam ona bakmadan cevap verdi ve kapıyı aceleyle açtı.
7.38	Eshik yopilgach, juvon unga sinovchan tikilib, lablari orasida yoyilib kuldi.	Kapı kapanınca genç kadın ona merakla baktı, dudaklarında bir gülümseme belirdi.
7.39	Uning ko'zlari ham sho'xchan porlab turar, o'zini juda erkin va bamaylixotir turar edi.	Onun gözleri de sevinçle parlıyordu, kendini çok özgür ve sakin hissediyordu.

7.40	— Bu kim? — deb so‘radi u.	— Bu kim, diye sordu o.
7.41	— Anovi brigadirning xotini emasmi?	— O başkanın karısı değil mi?
7.42	— Ha, ha o‘sha... kitob olgandi... olib kelibdi...	— Evet, evet o. Kitap almıştı. Geri getirdi.
7.43	Shamsi Saloh unga bir ko‘z tasladiyu, battar qizarib ketdi.	Şemsi Selah ona baktı, daha beter kızardı.
7.44	Juvon nimadir deb ming‘irladi va qiqirlab kuldi.	Genç kadın bir şeyler deyip mırıldandı ve güldü.
7.45	U Shamsi Salohga xuddi hozirgina o‘qib chiqqan xatday kibr bilan boqib turardi.	O Şemsi Selah’a sanki az önce mektup okumuş gibi kibirle baktı.
7.46	Shamsi Saloh uning ko‘zlariga qaramas, nimanidir o‘ylab, derazaga tikilib qolgan edi.	Şemsi Selah onun gözlerinin içine bakmıyor, bir şeyler düşünüp, pencereye bakıyor idi.
7.47	O‘rtaga noqulay jimlik choqdi.	Ortada rahatsız edici bir sessizlik vardı.
7.48	— Bo‘lmasa men ham bo‘ray, — dedi juvon o‘rnidan turarkan, — aftidan, juda bandga o‘xshaysiz.	— Her neyse ben de gideyim, dedi genç yerinden kalkarak, görünüşe göre çok meşgule benziyorsunuz.
7.49	U labining uchini cho‘chchaytirib, Shamsi Salohga sirli tikilib chiqib ketdi, chiqib ketayotganda bu juvonning ko‘zlari sen o‘zingni o‘tu cho‘qqa uraver, baribir ajoyib kunlarning	O dudağının ucunu büzüp, Şemsi Selah’a gizemli bir bakış attı, ayrılırken bu genç kadının gözleri sen kendini ota bitkiye ver, ilginç günlerin birinde sen şairlerin yaşadığı o yıkılmış kulubeye, ben

	birida sen shoir yashaydigan ul kulbai vayronaga men mana shu qoshim ostidagi bir juft shamimni yoqib qo'yajakman degan ishonch bilan biram mayin chaqnadiki, afsus, buni Shamsi Salohning o'zi sezmay qoldi.	işte şu kaşımın altındaki bir çift kandili yakıp koyacağım inancıyla o kadar çok parladı ki, ne yazık ki, Şemsi Selah'ın kendisi bunu fark etmedi.
7.50	Shamsi Saloh yana daraxtzorga yo'l oldi, biroq qorong'u tushguncha o'tirsa ham Muazzamni chayla atrofida ko'rmadi: chayla suv quyganday jimjit edi, Otaqul ham ko'rinmas, faqat nariroqda sigir erinchoqlik bilan buzog'ining peshonasini yalardi.	Şemsi Selah tekrar koruya gitti ancak karanlık çökünceye kadar otursa da Muazzam'ı çardağın etrafında göremedi. Çardak sessizdi, Atakul da görünmüyordu, sadece uzakta bir inek üşengeçlikle buzağının alnını yalıyordu.
7.51	Shamsi Salohga chaylada kimdir borday va piqillab yig'lab yotganday tuyuldi; biroq chayla oldiga borishga jur'at etolmadi.	Şemsi Selah'a çardakta biri varmış ve ağlıyormuş gibi geldi ama çardağa gitmeye cesaret edemedi.
7.52	Shiyponga kelib, xonaga kirishi bilan İsmoil Ali unga to'rt buklog'lik qog'oz uzatdi va tirjayib qo'ydi.	Çardağa gelip odaya girer girmez İsmail Ali ona, dört tane bükülmüş kâğıt uzattı ve gülümsedi.
7.53	— Bu nima?!	— Bu nedir?
7.54	— Maktub.	— Mektup.
7.55	Sevgilingizdan.	Sevgilinizden.

7.56	Shamsi Saloh unga yeb qo'yguday tikilib, qo'g'ozni shoshib ochdi...	Şemsi Selah sanki onu yiyecekmiş gibi baktı ve aceleyle kâğıdı açtı.
7.57	Xat Otaquldan edi.	Mektup Atakul'dan idi.
7.58	Xat ancha bosiqlik va Shamsi Saloh kutmagan qat'iyat bilan yozilgandi.	Mektup çok ağırbaşlılıkla ve Şemsi Selah'ın beklemediği bir kararlılıkla yazılmıştı.
7.59	“Hurmatli... ga.	“Sevgili... ha.
7.60	Men sizning haqingizda juda ko'p o'yladim.	Ben sizin hakkınızda çok düşündüm.
7.61	Bilishimcha, siz Muazzamni mutlaqo tushunmabsiz.	Anladığım kadarıyla siz Muazzam'ı kesinlikle yanlış anladınız.
7.62	Men qaytarib aytaman, siz uni bilmaysiz.	Tekrar söylüyorum, siz onu bilmiyorsunuz.
7.63	U hech qachon baxtsiz emas va hech qachon siz kabi tumush haqida, hayot haqida esnab gapirmaydi.	O hiçbir zaman mutsuz değil ve hiçbir zaman sizin gibi evlilik ve yaşam konusunda esnek konuşmaz.
7.64	U qo'shiq aytishni yaxshi ko'radi.	O şarkı söylemeyi sever.
7.65	Buni men ham bilaman, lekin u o'zi yoqtirmagan ishni qilishga o'rganmagan.	Bunu ben de biliyorum ama o kendi sevmediği bir işi öğrenmez.

7.66	Men uning o‘zi bilan gaplashdim, u bu yerlarni tashlab ketishga hecham rozi emas.	Ben onun kendisiyle konuştum, o buraları terk edip gitmeye hiçbir şekilde razı değil.
7.67	Biz, har qalay, bir-birimizni yoqtirib turmush qurganmiz; men qishloqni tashlab ketolmaganim kabi u ham meni tashlab ketolmaydi.	Biz, her neyse, birbirimizi sevip evlenmişiz, benim köyü terk edemediğim gibi o da beni bırakamaz.
7.68	Men uni tushunadigan yagona erkak ekanligimdan hamisha faxrlanaman va u ham meni tushunadi, deb o‘ylayman.	Ben onu anlayan tek erkek olduğum için her zaman gurur duyuyorum ve onun da beni anladığını düşünüyorum.
7.69	Mabodo, gaplarimga shubha qilgangiz uning o‘zi bilan gaplashing.	Eğer söylediklerimden şüphe duyuyorsanız onunla siz konuşun.
7.70	Men unchalik gapga usta emasman va umrimda juda kam kitob oqiganman, lekin xatimning oxirida sizga shuni aytmoqchimanki, siz hali bu halqni bilmas ekansiz.	Ben o kadar konuşkan biri değilim ve hayatımda çok az kitap okudum ama mektubumun sonunda size şunu söylemek istiyorum, siz şimdiye kadar bu halkı tanımamışsınız.
7.71	U homiylikka muhtoj emas... u sizning muruvvatingizsiz ham buyuqdir...”	O himayeye muhtaç değil. O sizin merhametinizden de büyüktür.”
8.1	Kuz tongi salqin va xush havo bo‘ladi; endi quyoshning tafti tonggi qirovlarnigina ertishga zo‘rg‘a yetadi; subhi-sodikdanoq	Sonbahar sabahı serin ve keyifli bir hava vardı, şimdi güneşin ısısı sabah kırağını eritmeye ancak yetiyor, şafaktan itibaren buralardan ayrılan

	bu yerlarni tashlab ketayotgan qushlarning sayrog'i, qiyqiriqlari quloqqa chalinadi; uzoq-uzoqlardagi tog'larga langar tashlagan ayoz qo'shinlari hali quyosh kezib yurgan cho'llarga va paxtazorlarga tajovuzkor nazar tashlaydi, sahar paytlari esa kuchi va istehkomini bilib olmoqchi kabi bu yerlarga tumanlar josusona sirg'alib kiradi, quyosh chiqishi bilan yana tog'lar orasiga yashirinadi.	kuşların ötüşleri, haykırışları duyuluyor, uzak dağlara zincir atmış olan ayaz orduları, güneşin hâlâ gezindiği çöllere ve pamuk tarlalarına saldırganca bakıyorlar, şafak vakti ise kuvvetini ve istihkamını keşfetmek ister gibi sisler buralara casusane sızıyor, güneş doğduğunda tekrar dağların arasına saklanıyordu.
8.2	Kuz tongida yuragingda paxtazor kabi sirli va xatarli nimadir uyg'onadi, lekin u tuyg'uning otini sen hech qachon topolmaysan, zotan, bu tuyg'uning oti ham bo'lmaydi.	Sonbahar şafağında yüreğinde bir pamuk tarlası gibi gizemli ve tehlikeli bir şey uyanır ama o duygunun adını sen hiçbir zaman bulamazsın, zaten bu duygunun adı da yoktur.
8.3	Mana bir haftaki, hasharchilar dalalarga issiqroq kiyinib chiqishadi, shu sababli nozik qomatli qizlarning egnidagi qishliklar ularni juda qo'pol qilib ko'rsatadi.	İşte bu hafta, ırgatlar tarlalara sıcak tutan giysilerle çıkarlar, bu nedenle zarif endamlı kızların üstündeki kışlık giysiler onları çok kaba gösterirdi.
8.4	Shu narsani o'zlari ham sezganday iloji boricha bejirim kiyinishga harakat qilishadi, tushga yaqinlashib, paxtazor ichra yana go'zal qomatlar	Bunu kendileri de hissetmiş gibi olabildiğince hoş giyinmeye çalışmışlar, öğlen yaklaştıkça, pamuk tarlasının içinde güzel endamlar yine kendilerini batan

	o‘zlarini so‘niq quyosh chuvog‘iga ko‘z-ko‘z qila boshlaydi; quyosh ham bu qomatlarining qay bir yeridandir o‘z aksini axtarayotgandek, ularga suqli ko‘zlarini tikkancha osmon ko‘shkida to‘xtab-to‘xtab kezib yuradi.	güneşin altında göstermeye başlamış, güneş bu endamların herhangi bir yerinden kendi yansımasını arıyormuş gibi onlara gökyüzü köşkünde ihtiraslı gözleriyle durup durup bakıyordu.
8.5	Muazzam qo‘shni kartada edi; u ro‘molini boshiga tang‘ib olgan, atrofidağilar bilan ishi yo‘qday tez-tez egilar, chang va xas-xusga botgan paxtani qoqib-qoqib etagiga solardi.	Muazzam‘ın komşusu tarlada idi, o örtüsünü başına dolamış, etrafındakilerle hiçbir alakası yokmuş gibi hızlı hızlı eğiliyor, toza ve çer-çöpe batan pamuğu çırpıp çırpıp eteğine koyuyordu.
8.6	— Muazzam!	— Muazzam!
8.7	U paxtasini ko‘targan joyda qaydandir qarshisida paydo bo‘lib qolgan Shamsi Salohga hayron bo‘lib qarab, etagini yana yerga qo‘ydi va uni xuddi endi ko‘rib turganday cho‘chib, hadiksirab tikilib qoldi.	O pamuğu kaldırdığı yerde bir anda karşısına çıkan Şemsi Selah’a şaşkınlıkla baktı, eteğini yine yere koydu ve sanki onu yeni görmüş gibi ürküp kekeleyerek ona baktı.
8.8	Terimchilar narigi paykalga o‘tayotgach, sal narida ikki kotiba qiz ularga orqa o‘girib pardoz qilishardi.	Pamuk toplayıcılar diğer sulama alanına geçtiğinde az ötede iki kadın sekreter onlara sırtı dönük olarak makyaj yapıyorlardı.
8.9	— Muazzam, men sizning olgingizga keldim: boshimni egib	— Muazzam, ben size geldim. Başımı eğip geldim, dedi Şemsi Selah bir iç ıstırabıyla.

	keldim, — dedi Shamsi Saloh ichki bir iztirob bilan.	
8.10	U go‘yo bu gaplarni ayta-ayta charchaganday edi, uning gaplarida ilgarigi jo‘shqinlik va ishtiyoq yo‘q edi.	O sanki bu sözleri söyleye söyleye yorulmuş idi, onun sözlerinde önceki heyecan ve heves yok idi.
8.11	— Kecha eringizdan xat oldim; indamay ketaverishim mumkin edi.	— Dün gece kocanızdan bir mektup aldım, tek kelime etmeden gidebilirdim.
8.12	Lekin shunday qilsam o‘zimni bir umr kechira olmasdim.	Ama bunu yapsaydım kendimi ömür boyu affedemezdim.
8.13	Muazzam — u baribir erligiga boribdi.	Muazzam, o yine de kocasının yanına gitmişti.
8.14	Siz uchun ko‘proq meni ayblaydi, mana o‘qib ko‘ring.	Sizin için daha çok beni suçladı, işte burayı okuyun.
8.15	Muazzam xatga qayrilib ham qaramadi.	Muazzam, mektuba eğilip de bakmadı.
8.16	Ikkalasini kuzayotgan ikkita hamqishloq ayoldan urilib, paxtasining ustiga o‘tirib oldi.	İkisini gözetleyen iki köylü kadından ayrılıp pamuğunun üstüne oturdu.
8.17	— Bilaman, — dedi bo‘g‘iq tovushda, — xatni o‘qib ko‘rganman.	— Biliyorum, dedi boğuk bir sesle, mektubu gördüm.
8.18	— Muazzam?!	— Muazzam?

8.19	— Shamsi Saloh o‘zini xuddi ajablangandek ko‘rsatib tovushini azobli va iltijoli ohangga soldi.	— Şemsi Selah şaşırmış gibi davranarak sesini acı verici ve yalvaran bir tonla değiştirdi.
8.20	— Nahotki, shuncha gapdan so‘ng ham menga shuni ravo ko‘rgan bo‘lgangiz?	— Ne garip, bu kadar şeyden sonra bana bunları reva mı görüyorsunuz?
8.21	Axir o‘zingiz aytgan edingiz-ku?!	Sonuçta kendiniz söylediniz değil mi?
8.22	— Ha, aytgan edim... — birdan qo‘llari bilan yuzlarini bekitib oldi Muazzam, — lekin meni erimdan, oilamdan ajrating, erimni haqoratlang deb aytganim yo‘q.	— Evet, söyledim. Birden elleriyle yüzünü kapattı Muazzam, lakin beni kocamdan, ailemden ayırın, kocama hakaret edin demedim.
8.23	Sizning gaplaringizni ko‘p o‘yladim; o‘sha payti hammasi to‘g‘riga o‘xshagan edi...	Sizin sözleriniz üzerinde çok düşündüm, o zamanlar her şey doğruymuş gibi geliyordu.
8.24	Sharq qizi... zanjir...	Doğu kızı. Zincir.
8.25	Shon-shavkat... endi o‘ylasam hammasi tushga, etishib bo‘lmaydigan narsalarga o‘xshaydi; o‘zingiz o‘ylang, axir hayot, odam haqida ham hech zamonda shunday o‘ylab bo‘ladimi?	Şan şöhret. Şimdi düşününce her şey bir rüya, ulaşılmaz şeyler gibi geliyor, kendi adınıza düşünün, sonuçta hayat ve insanlar hakkında hiçbir zaman böyle düşünebilir misiniz?

8.26	Yo tavba qanday qilib sizga darrov meni bu yerdan olib keting deya qoldim?!	Ya tövbe, ne olursa olsun, hemen beni buradan alıp gidin mi dedim?
8.27	Uyat, hozir o'ylab uyalib ketayapman...	Ayıp, şimdi bunu düşünmekten utanıyorum.
8.28	Muazzam undan ham atrofdagi go'zallarning shitirlaridan ham uyalayotganday yerdan ko'z uzmas, durrachasi chetida chiqib turgan bir tutam sochi peshonasiga tushganini ham sezmasdi.	Muazzam ondan da çevresindeki güzelliklerin hışirtısından da utanıyormuşçasına gözlerini yerden ayırmamış, örtüsünün kenarından dışarı çıkan bir tutam saçın alnına düştüğünü bile fark etmemişti.
8.29	O, qanchalar suluv edi bu ayol! — go'yo bu yerlarga o'zining tashrifi malham ekanligini sezganday qaroqchilar talab ketgan manzil kabi mung'ayib turgan paxtazorda qishloq ayolining qismatini yopinib, milklariga yosh qalqqancha quyoshning o'zi o'tirardi.	Ah, ne kadar güzel idi bu kadın! Sanki buraları ziyaret etmesinin merhem olacağını hissetmişçesine, eşkıyaların talan ettiği bir yermiş gibi kederli görünen pamuk tarlasında, köylü kadınlarının alınyazısını kuşanmış hâlde, gözyaşları içinde güneşin ta kendisi oturuyordu.
8.30	Shamsi Saloh uning a'zon-badani sekin qaltirab ketganini ko'rib qoldi.	Şemsi Selah onun aza ve bedeninin yavaşça titrediğini gördü.
8.31	Keyinchalik shu soniyani eslab, ko'ziga mushtipar, bechora bo'lib ko'ringan ushoqqina ayolning	Daha sonra bu anı hatırlayarak gözüne aciz ve zavallı görünen uşşak gibi bu kadının onurunun bu kadar güçlü oluşuna hayran kaldı.

	nomusi bunchalik kuchliligidan hayron bo'lgan edi.	
8.32	—...Men sizni yaxshi odamsiz deb, o'ylagandim, — Muazzamning lablari pir-pir ucha boshladi.	— Ben sizin iyi bir insan olduğunuzu sanıyordum. — Muazzam'ın dudakları titremeye başladı.
8.33	Uning yonoqlarida qon tepardi — hozir uning yonog'ini ko'rgan har qanday qip-qizil anor ham rashqdan tars yorilib ketgan bo'lardi.	Onun yanaklarına kan çıkıyordu, şimdi onun yanaklarını gören herhangi bir kırmızı nar sıkıntıdan çatlardı.
8.34	— To'g'ri, bir paytlar katta joylarda qo'shiq aytishni orzu qilardim degandim, lekin sizga erimning ustidan kuling deb aytmagandim...	— Doğru, bir zamanlar büyük yerlerde şarkı söylemeyi arzu ettiğimi söylemiştim ama size kocamın üstüne gülün demedim.
8.35	Men ayolman, erim qayerda bo'lsa, o'sha yerda bo'lishim kerak...	Ben kadını, kocam neredeyse, ben orada olmalıyım.
8.36	— Muazzam nimanidir o'ylab jim qoldi, uning kipriklarida tushki quyoshning taftsiz nurlari o'ynoqlardi.	Muazzam bir şeyler düşünüp sustu, onun kirpiklerinde ikinci güneşinin ısısız ışınları oynuyordu.
8.37	Yo'q, yo'q, osmonda uning kipriklaridan taralayotgan yog'dular o'ynoqlardi.	Hayır, hayır, gökyüzünde onun kirpiklerinden yayılan ışıklar oynuyordu.
8.38	Shamsi Saloh Muazzam bugun juda ham boshqacha ekanligini	Şemsi Selah Muazzam'ın bugün çok farklı olduğunu hemencecik fark

	uni ko‘rgan zahotiyoy sezgan edi, biroq erini xuddi oriyatini himoya qilayotganday bunchalik ko‘r-ko‘rona himoya qilishini hech kutmagan, bu — Muazzam nomli kitobning yangi varaqlari edi.	etmishi ama kocasını, tıpkı namusunu korur gibi bu kadar körü körüne savunacağını hiç beklemiyordu, bu Muazzam adlı kitabın yeni sayfaları idi.
8.39	— Siz qiynalayapman dedingiz... qo‘shiq aytish yagona orzum dedingiz...	— Siz zorlandığınızı söylediniz. Şarkı söylemek tek hayalim dediniz.
8.40	Men esa sizni o‘qitish uchun hamma narsani gaplashib qo‘ydim.	Ve ben ise size öğrenmeniz için her şeyden bahsettim.
8.41	Siz faqat borsangiz bo‘ldi — qo‘lingizni sovuq suvga urmaysiz, faqat ovozingizni parvarish qilish bilan mashg‘ul bolasiz, o‘qiysiz, o‘rganasiz, eng muhimi — yaxshi, bilimdon, dardi katta odamlar ichida bo‘lasiz...	Siz sadece gitmelisiniz, elinizi soğuk suya sokmayacaksınız, sadece sesinizi terbiye etmekle meşgul olacaksınız, okuyacaksınız, öğreneceksiniz, en önemlisi, iyi, bilge, elemi büyük olan insanlar arasında olacaksınız.
8.42	İstiqbolingiz o‘z qo‘lingizda bo‘ladi...	Geleceğiniz kendi elinizde.
8.43	Bu yerda ovozingizdan ajralib qolishingiz mumkin...	Orada sesinizi ön plana çıkarabilirsiniz.
8.44	...Men ko‘p mulohaza qildim, — sizni qutqarishning yagona o‘yli shu ekan — siz ketishingiz kerak, yaxshi, san’atni tushunadigan	Ben çok düşündüm, sizi kurtaracak tek düşünce buymuş, sizin gitmeniz gerek, hoş, sanattan anlayan insanlarla birlikte olmanız gerek.

	odamlar bilan birga bo‘lishingiz kerak.	
8.45	Agar eringiz bu yerdan ketishni istamasa, sizning hech qanday aybingiz yo‘q, siz o‘z baxtingizni izlab ketgan bo‘lasiz...	Eğer kocanız buradan gitmenizi istemiyorsa bu sizin suçunuz değil, siz kendi mutluluğunuzu aramak için gideceksiniz.
8.46	— Men hech qayoqqa ketmayman, — dedi Muazzam uning gaplaridan g‘ashi kelgandek, kesib-kesib, — men qiyin deb o‘zimni emas, barcha qishloq ayollarini nazarda tutgandim, lekin hech qachon men sizga baxtsizman deb aytmaganman.	— Ben hiçbir yere gitmiyorum, dedi Muazzam onun sözlerinden sanki rahatsız olmuş gibi, kesik kesik, ben zor diye kendimi değil, köyün tüm kadınlarını kastettim ama hiçbir zaman size mutsuz olduğumu söylemedim.
8.47	Ha, mening qo‘shiqchi bo‘lish yagona orzum edi, biroq nachora, men erimning izmidagi ayolman; unga bo‘ysunishim kerak.	Evet, şarkıcı olmak benim tek hayalim idi, ama ne yazık ki ben kocamın emrinde bir kadınıym, ona itaat etmem gerek.
8.48	— Muazzam, ko‘zingizni oching, hamma narsani aql bilan o‘lchang, — Shamsi Saloh azoblanib xitob qildi, — siz o‘zingizga berilgan iste’dodingizni qurbon qilishga haqqingiz yo‘q!	— Muazzam, gözlerini aç, her şeyi aklın ile ölç, Şemsi Selah acı içinde haykırdı, — sizin yeteneğinizi feda etmeye hakkın yok!
8.49	Bu narsalardan ustun turishingiz, hamma narsani aql bilan hal qilishingiz kerak.	Bunlara üstün gelmeniz, her şeyi akıl ile çözmeniz gerek.

8.50	Nahotki siz ham bu ayanchli turmushga o'zingizni o'z xohishingiz bilan bog'lab bersangiz: ko'zingizni oching, Muazzam, atrofingizga boqing, hayot — zindon emas, uning go'zalliklaridan bahramand bo'ling.	Neden siz bu sefil evliliğe kendi hür iradenizle bağlanıyorsunuz. Açın gözünüzü, Muazzam, etrafınıza bakın, hayat, zindan değil, onun güzelliklerinden faydalanın.
8.51	Sizni baxt, shon-sharaf, hayotning buyuk ne'matlari kutayapdi; o'z istiqboli uchun kurashgan ayol gunohkor sanalmaydi.	Sizi mutluluk, ihtişam, hayatın büyük nimetleri bekliyor, kendi geleceği için mücadele eden bir kadın günahkâr sayılmaz.
8.52	Bizning xalqimizning, anavi qishloqdoshlaringizning fojiasi shuki, ular baxt bilan baxtsizlikni farqlay olmaydi; ularning ko'zi ko'r, qulog'i kar; ular ojiz, mute, zaif odamlar.	Halkımızın, işte bu köylü kardeşlerimizin trajedisi şu ki, onlar mutlulukla mutsuzluğu ayırt edemiyor, onların gözü kör, kulakları sağır, onlar aciz, itaatkâr, zayıf insanlardır.
8.53	Uy, ro'zg'or, bolachaqa tashvishi odamni yuksak narsalarni o'ylashdan chalg'itadi, hatto har qanday tug'ma iste'dodni ham halok qilishi mumkin.	Ev, aile geçindirmek, çocukça endişeler, kişiyi daha ulu şeyler düşünmekten alıkoyar, hatta doğuştan gelen herhangi bir yeteneği yok edebilir.
8.54	Bu ikir-chikirlardan yuksakda turish, kerak bo'lganda rad etish, har qanday xonaki muhabbatdan (u aynan “xonaki muhabbat” dedi, hatto o'zi topgan bu	Bu teferruatları aşmak, gerektiğinde reddetmek, her türlü aile sevgisinden (o tam olarak "aile sevgisi" dediği, bulduğu bu sıfatla bile gurur duydu)

	sifatlashdan ichida g'ururlanib ham qo'ydi) voz kechish kerak — san'atning beshafqat, lekin yagona sharti shu!	vazgeçmek gerekir. Sanatın acımasız, ancak yegâne şartı budur!
8.55	Bu yerda esa — mana bu dala, mana bu paxta, mana bu chang-g'ubor, anavi chayla, chivinlar, sassiq suv, isqirt qozon, har yili oldi-keti o'ylanmay — tug'ilaveradigan kasalvand va chuvrindi bolalar, johil odamlar, tappilar, tezaklar orasida xor bo'lasiz.	Burada ise işte bu tarla, işte bu pamuk, işte bu toz toprak, işte bu çardak, sivrisinekler, pis kokulu su, pasaklı kazan, her yıl önünü arkasını düşünmeden doğurulan ağır hasta ve engelli çocuklar, cahil insanlar, tezek, gübre yığınları arasında zavallısınız.
8.56	Bu yerda, na ilmu fanni, na san'atni, na qo'shiqni tushunishadi; hammalari otabolalaridan qolgan kataklarda itday turmush kechirishadi.	Burada ne bilimden ne sanattan ne şarkıdan anlıyorlar, hepsi baba dedelerinin bıraktığı kafeslerde hayvan gibi evleniyorlar.
8.57	Bu yerda xoru zor bo'lasiz.	Burada zavallı olacaksınız
8.58	Yaxshi va o'qimishli odamlar ichida esa siz ikki-uch yilda yulduz bo'lib ketishingiz mumkin.	İyi ve eğitimli insanlar arasında ise siz iki üç yılda yıldız olabilirsiniz.
8.59	Nahotki buni farqlay olmasangiz.	Neden bu farkı anlamıyorsunuz.
8.60	Eringiz xuddi mana shu narsani tan olgisi keshmayapti... u...	Kocanız da işte aynı şeyi kabul etmek istemiyor. O...
8.61	— Erimga til tekkizmang, — uning gapini siltab bo'ldi	— Kocama dil uzatmayın, sözü seğirir gibi olan Muazzam dizlerinin

	Muazzam va tizzalari orasiga yuzini yashirgancha, piqillab yigʻlab yubordi.	arasina yuzünü gizledi, hüngürdeyerek ağlamaya başladı.
8.62	— Unda hech qanday gunoh yoʻq: siz uni shunchalik nochorga chiqarib qoʻyibsizki, u xuddi meni baxti qaro qilib qoʻygandek boʻlib yuribdi, menga nuqul, mayli, bor, oʻqi, orzungga yet, agar rostdan ham niyatining shu boʻlsa, boraver, men roziman, deb yalindi.	— Onun hiçbir suçu yok. Onu o kadar çaresiz bıraktınız ki sanki o beni mutsuz etmiş gibi davranıyor, bana sürekli olarak, tamam, git, oku, hayaline ulaş, eğer gerçekten istediğin buysa, devam et, ben kabul ediyorum, diye yalvardı.
8.63	Men oʻzim koʻnmadim.	Ben kendim kabul etmedim.
8.64	Mendan rostdan ham yaxshi qoʻshiqchi chiqishi mumkindir?	Gerçekten benden iyi bir şarkıcı olabilir mi?
8.65	Lekin...	Ancak.
8.66	— Biz hamma sharoitni yaratib beramiz, — dedi shoshib Shamsi Saloh, tovushi yalinganga oʻxshab chiqqanidan oʻzidan jahli chiqib, xirillab qoldi.	— Biz tüm koşulları yaratacağız, dedi aceleyle Şemsi Selah, sesi yalvarıyormuş gibi çıktığı için kendine kızıp, boğuk sesle konuştu.
8.67	— Eringiz ham borsin... hech kim sizlarni ajratib qoʻymoʻqchi emas...	— Kocanız da gitsin. Hiç kimse sizi ayırmaya kalkacak değil.
8.68	Aftidan, uning oʻzi borgisi kelmayapdi...	Görünüşe göre, onun kendisi gitmek istemiyor.
8.69	— Borolmaydi...	— Gidemez.

8.70	Bu yerdan ketolmaydi, — Muazzam alam va xo‘rlik aralash pichirladi.	Buradan ayrilamaz. Muazzam acı ve aşığılanma karışımı bir sesle fısıldadı.
8.71	— Uni mana shu odamlar o‘qitgan, u ularni tashlab ketolmaydi, shaharda bir kun ham turolmaydi...	— Onu işte şu insanlar eğitmiş, onları bırakamaz, şehirde bir gün bile kalamaz.
8.72	Shamsitdin aka, — dedi Muazzam birdan unga yoshli ko‘zlarini tikarkan, — sizga rahmat, bilaman, hammasini meni deb qilapaysiz: men sizning boyagi gaplaringizga munosib emasman.	Şemsettin ağabey, dedi Muazzam birden ona yaşlı gözlerle bakarak, size teşekkür ederim, biliyorum, her şeyi benim için yapıyorsunuz. Ben sizin az deminki sözlerinize layık değilim.
8.73	Siz tushuning, men ham orzinga etishga haqliman... lekin men ayolman — qo‘shiq aytishga ovozim qanchalik bor bo‘lmasin, avvalo erimning oldidagi burchimni bajarishim kerak.	Siz anlıyorsunuz, benim de hayal kurmaya hakkım var. Ama ben bir kadını, ne kadar şarkı söylemeye yetenekli bir sesim olsa da önce kocama karşı görevimi yerine getirmeliyim.
8.74	Meni kechiring, sizni ancha urintirdim...	Beni affedin, sizi biraz yordum.
8.75	Bizning ham elkamizga bir kun oftob tegar, biz o‘qimasak, bolalarimiz o‘qir, har qalay, hamisha shunday qoloq bo‘lib qolmasmiz...	Bizim de omuzlarımıza bir gün güneş ışığı dokunacak, biz okumazsak, çocuklarımız okuyacak, her zaman, daima bu kadar gerici kalmayacağız.

8.76	Meni ham, erimni ham o‘z holimizga qo‘ying, sizdan o‘tinib so‘rayman.	Beni de kocamı da rahat bırakın, sizden rica ediyorum.
8.77	Bizga shunday, hamma qatori yashash juda yoqadi...	Bizim de bu şekilde, herkes gibi yaşamak çok hoşumuza gidiyor.
8.78	Agar qo‘lingizdan kelsa, shunchalik yaxshi odam bo‘lsangiz, ana qishlog‘imizda qanchadan-qancha baxti qaro ayollar bor, o‘shalarga yordam bering.	Eğer elinizden geliyorsa, bu kadar iyi bir insansanız, işte şu köyümüzde o kadar bahtı kara kadın var ki, onlara yardım ediverin.
8.79	Men emas, ular g‘irt bechoralar. Men emas, ko‘proq ular baxtsiz.	Ben değil, onlar tamamen fakir. Ben değil, onlar daha mutsuz.
8.80	O‘zlari kim, nima uchun yashayapdi, dunyoda nima gaplar bo‘layapdi — o‘ylab ko‘rishga bir zum ham vaqtlari yo‘q.	Kim olduklarını, neden yaşadıklarını, dünyada neler olup bittiğini, düşünecek bir anları da zamanları da yok.
8.81	Ertadan-kechgacha o‘lib-tirilishadi, yana ertaga bolani qanday boqaman, deb bir umr qo‘rqib yashashadi, o‘ylayverib, erta qarib qolishadi: oilasini tebratishga kuchi yetmagach, eri sho‘rlik aroqqa ruju qo‘yadi yoki butun alamini xotinidan oladi — shu ham yashashmi?	Sabahtan akşama kadar ölüp ölüp dirilirler, yarın çocuğumu nasıl doyuracağım diye bir ömür korkuyla yaşarlar, bunları düşünürler ve erken yaşlanırlar. Ailesinin geçimini sağlayamayınca kocası ya rakıya döner ya da acısını karısından çıkarır. Bu yaşamak mıdır?
8.82	Shu ham turmushmi?	Bu da evlilik midir?

8.83	Axir o‘zingiz ayting, shu holatda u siz aytgan san’at yoki qo‘shiq haqda qanday o‘ylasin!	Sonuçta kendinize sorun, bu durumda o sizin bahsettiğiniz sanat veya şarkı hakkında ne düşünmeli!
8.84	Bechoraning o‘sma qo‘yishga ham vaqti yo‘qku?!	Zavallı kadının sürme çekmeye bile vakti yok?
8.85	Siz menga emas, shularga yordam bering...	Siz bana değil, şunlara yardım edin.
8.86	Ularga qarab turib, mening yig‘lagim keladi, juda-juda yig‘lagim keladi...	Onlara bakınca ağlamak istiyorum, çok çok ağlamak istiyorum.
8.87	— Ular tog‘risida o‘ylaydigan odamlar bor; men amaldor yoki hayot tarzini o‘zgartirishga qodir daho emasman.	— Bunlari düşünen insanlar var, ben devlet memuru ya da yaşam biçimini değiştirmeye kadir bir dahi değilim.
8.88	Men o‘zim qila olishim mumkin bo‘lgan narsani sizga taklif qilgan edim...	Ben kendi yapabileceğim şeyleri size teklif ediyordim.
8.89	— Shamsi Saloh o‘zining jahli chiqayotganini his qildi.	— Şemsi Selah kendisinin sinirlendiğini hissetti.
8.90	Biroq achchig‘i o‘zidan chiqayapdimi, yoki ayolning gaplaridanmi, bilolmadi.	Ancak acısının kendisinden mi yoksa kadının sözlerinden mi kaynaklandığını anlayamıyordu.
8.91	— Ko‘rdingizmi, hatto siz ham shu yerda odam ajratyapsiz, — agar mening baxtimga sizga yoqib qolgan ovozim bo‘lmaganda, demak, menga ham	— Gördünüz mü, hatta siz de burada insan ayırıyorsunuz, eğer benim şansına sizi yakıp kavuran bir sesim olmasaydı, demek, bana da onların halini reva görürmüşsünüz?

	ularning kunini ravo ko‘rar ekansiz-da?!	
8.92	Bu aldamchilik-ku?!	Bu hile mi?
8.93	Erim — sizga bir narsani farqiga bormaydigan, farosatsiz bo‘lib ko‘ringan erim hech qachon, men mayib bo‘lib qolsam ham tashlab ketmaydi.	Kocam, size hechbir shayin farkında degilmiş gibi görünüyor, akli noksan olsam, sakat olsam bile beni hiçbir zaman terk etmeyecek.
8.94	Ayol kishi uchun shuning o‘zi baxt emasmi?!	Kadın için bu bir mutluluk değil mi?
8.95	Nahotki buni tushunmasangiz?!	Ne gariptir ki siz bunu anlamıyorsunuz?
8.96	U yuzini Shamsi Salohga teskari o‘girdi-yu, titrab-titrab yig‘lay boshladi.	O yüzünü Şemsi Selah’a döndü, titreyerek ağlamaya başladı.
8.97	Shamsi Saloh bu tortinchoq, sodda deb bilgan juvonning shuncha narsani bilishga, bilib toqat qilib yurishiga ajablandi.	Şemsi Selah utangaç, basit olduğunu düşündüğü gencin bu kadar çok şeyi bilmesine, bunlara tahammül etmesine şaşırmıştı.
8.98	U Muazzamdan shunday gaplar ckiqadi deb kutmagandi.	O Muazzam’dan böyle sözler beklemiyordu.
8.99	Bu fikrlar o‘zining rostligini isbotlab, uning vujudiga tobora singishib borardi.	Bu düşünceler kendisinin gerçekliğini ispatlayıp, onun bedenine git gide yerleşti.
8.100	U ich-ichida Muazzamning gaplarini tan alayotganini, o‘zini	O içinden Muazzam’ın sözlerini kabul ettiğini, kendini temize

	oqlash uchun jinday harakati ham bu savollar qarshisida arziyas narsa bo'lib chiqishini his qildi; uning ko'nglida qishloq va bu odamlar haqidagi hukmlari birdan boshqa qiyofaga kira boshladi.	çikarma eyleminin de bu sorular karşısında önemsiz kalacağını hissetti, onun gönlünde köy ve bu insanlara dair düşünceleri bir anda başka bir kılığa büründü.
8.101	U o'zini tushunmagan, tushunolmagan kelinchakni ovutishni ham, ovutmaslikni ham bilmay ikkilanib turar, ovutay desa, o'zining gaplari bilan bu hasratli qalbga yana ozor berishdan qo'rqar, jim turay desa ayolning noo'rin ta'nalarini ochiq tan olgan bo'lardi.	O kendisini anlamayan, anlamadığı eşini teselli edip etmeyeceğini de bilemediği için tereddüt ediyor, avutsa, kendi sözleriyle bu kederli yüreği yine incitmekten korkuyor, susarsa kadının yersiz suçlamalarını kabul etmiş olacaktı.
8.102	U qarshisida turgan ilohani oddiy bir qishloqi ayolga aylantirayotgan mo'jizaning siri nima ekanini bilmay bir zum tek qotdi.	O karşısında duran tanrıçayı basit bir köylü kadına dönüştüren mucizenin sırrının ne olduğunu bilmeden bir an durdu.
8.103	Shamsi Salohning bu juvon haqidagi barcha go'zal xayollari, orzulari uni tashlab daf'atan qayoqqadir uchib keta boshladi; saldan keyin bu juvon ham anavi paxta terib yurgan, o'zlarining baxtsizliklarini shallaqlik bilan yashiradigan fahmsiz va farosatsiz, og'zi sassiq ayollardan biriga aylandi, qoldi.	Şemsi Selah'ın bu genç hakkındaki tüm güzel düşünceleri, hayalleri bir anda onu terk edip aniden bir yere uçmaya başladı, biraz sonra bu genç kadın da işte şu pamuk toplayan, kendi mutsuzluğunu gizleyen, zekasız ve akıllı noksan, ağzı pis kokan kadınlardan birine dönüşüp kaldı.

8.104	Hatto bu narsani nega ilgariroq anglamaganiga hayron bo'ldi.	Hatta bunu neden daha önce fark edemediğini merak etti.
8.105	Uning qalbini uyat, nomus tuyg'ulari chulg'ab oldi.	Onun kalbini utanç ve gurur duyguları doldurdu.
8.106	Qo'shiq aytayotgan juvon qiyofasidagi o'zi izlagan qo'shiq ilohasi shu bir necha soniyada ayolni butkul tashlab ketgan edi; u iloha o'rnida eriga ko'r-ko'rona mehr qo'ygan, o'zining notavon, baxtiqaro ekanligini eslashdan ham qo'rqib ho'ng-ho'ng yig'lab yotgan ojiz va nochor ayol qolgan edi.	Şarkı söyleyen genç kadın görünüşünde aradığı şarkı tanrıçası o birkaç saniyede kadını tamamen terk etmişti, o bir tanrıça yerine, kocasını körü körüne seven, kendinin yardıma muhtaç ve mutsuz oluşunu hatırlamaktan bile korkan, hüngür hüngür ağlayan, aciz ve sefil bir kadına dönüşmüş idi.
8.107	Shamsi Salohning ko'nglida yana birdan tushkunlik bayroqlari hilpiray boshladi.	Şemsi Selah'ın kalbinde birden çöküşün bayrakları dalgalanmaya başladı.
8.108	— Kecha sizning oldingizga borishdan oldin o'g'limni ko'rgani bordim, — yig'lagan ko'yi davom etdi Muazzam, — uni ko'rib bizning oramizda bo'lib o'tgan gap-so'zlar quruq gap ekanini angladim, yuragim sizqirab ketdi.	— Akşam size gelmeden önce oğlumun yanına gittim, — ağlayarak devam etti Muazzam, onu görünce bizim aramızda geçen konuşmaların boş sözler olduğunu anladım, yüreğim burkuldu.
8.109	Qaynonam usiz bir soat ham turolmaydi... ikkilasi xuddi egizakday, xuddi qaynonam ham yosh boladay... ularga qarab	Kayınvalidem onsuz bir saat bile duramaz. İkisi aynı ikiz gibidirler, kayınvalidem de aynı küçük bir çocuk gibidir. Onlara bakınca

	yig‘lagim keldi — sizning gaplaringizni eslab yig‘lagim keldi.	a‘lamak istedim. Sizin so‘zlerinizi hatirlayinca a‘lamak istedim.
8.110	Kecha sizga shuni aytmoqchi bo‘lib borgan edim...	Aksham size bunu anlatmak ichin gelmiş idim.
8.111	Mening ildizim shu yerda, shu odamlar orasida.	Benim köklerim burada, bu insanların arasında.
8.112	Men boshqa joyda ko‘karmayman.	Ben başka yerde yeşeremem.
8.113	O‘ylab-o‘ylab shu qarorga keldim, — bizni tinch qo‘ying, meni deb boshqalar oldida uyalgan odam — axir siz kecha uyaldingiz-ku?!	Düşüne düşün şü karara vardım, bizi rahat bırakın, benim için başkalarının önünde utanan kişi, sonuçta siz dün utandınız değil mi?
8.114	To‘g‘rimi?	Doğru mu?
8.115	Men bilan birga o‘tirganingizdan uyaldingiz! — meni deb uyalgan odam qanday qilib orzuimga yetishtirishi mumkin?	Benimle birlikte oturduğunuz için utandınız! Benden utanan biri nasıl hayalimi gerçekleştirebilir?
8.116	— Endi keting, odamlar qarayapdi... gap qilishadi...	— Şimdi gidin, insanlar bakıyor. Konuşuyorlar.
8.117	Keting... boshqa uchrashmaylik... keting!	Gidin. Bir daha karşılaşmayalım. Gidin!
8.118	Shamsi Saloh quloqlariga ishonmayotgandek Muazzamga baqrayib tikildi, yo‘q,	Şemsi Selah, kulaklarına inanamıyormuş gibi Muazzam’a

	ajablanmasa ham bo'larsi, uni haydashmoqda edi.	bakti, hayir, shashirmasa da bu onu uzaklastirmakta idi.
8.119	— U ozod saodatli qilmoqchi bo'lgan ayol uni haydardi; tashvishlardan, azoblardan, tirikchilikning turli udumlari va ikir-chikirlardan, qiynoq va savollardan, musibat va alamlardan, hadik va shubhalardan iborat umrlarining narigi qirg'oqlari tomon adashib, uloqib, yig'lab-siqtab o'zlariga yo'l ochib borayotgan, shuncha azob-uqubatlarning, xo'rliklar va haqoratlarning ichida ham dunyoning barcha ayollari kabi umid va orzu bilan yashayotgan ayol qalbi uni haydayotgan edi.	— O ozgur ve mutlu olmasini istediği kadın onu bir anda uzaklastirdi, kaygılardan, acılardan, hayatın türlü örf ve âdet, ayrıntılarından, işkence ve sorularından, dert ve kederlerden, korku ve şüphelerden ibaret hayatlarının ileri kıyılarına doğru yol alanlar, dışarı atılan, ağlayıp sızlayarak kendilerine yol bulanlar, böyle ıstırapların, aşağılanma ve hakaretlere rağmen dünyadaki tüm kadınlar gibi umut ve hayallerle yaşayan bir kadının yüreği onu harekete geçirmiş idi.
8.120	Uni ayolning sirli qo'rg'oni ichkariga kiritmadi.	Kadının gizli kalesi onun içeri girmesine izin vermedi.
8.121	Bu ayolni eridan, tug'ilganidan beri yashab kelayotgan, johilligi-yu, qoloqligi bilan birga qadrdon bo'lib qolgan odamlardan, hatto bir kesagigacha oyog'ining hidi ketgan bu dalalardan nimaga ishonib ajratib olmoqchi bo'ldi?	Bu kadını kocasından, doğduğundan beri birlikte yaşadığı, cehaleti ve geriliğiyle birbiri için kıymetli yolın insanlardan, hatta toprak parçasına kadar ayaklarının koktuğu bu tarlalardan niye ayırmak istiyordu?
8.122	Nimaga ishonib?	Neye inanıyor?

8.123	O‘zining yaltiroq, ohangjamo so‘zlarigami?	Onun parlak, melodik sözlerine mi?
8.124	U ko‘zi oldida cho‘zilib yotgan bir necha kun oldin o‘z-o‘zidan yig‘layotgan ayolga o‘xshatgan bepoyon dala bilan bu yig‘layotgan ayol o‘rtasida qandaydir, o‘zi tushunmaydigan mutanosiblik borligini his etdi; o‘zining quruq, balandparvoz, puch gaplari bilan bu ikki xilqatni yana larzaga solmaslik uchun egat bo‘ylab, katta-katta qadamlar bilan Muazzamdan uzoqlasha boshladi.	O gözlerinin önünde uzanan birkaç gün önce kendi kendine ağlayan kadına benzeyen uçsuz bucaksız tarla ile bu ağlayan kadın arasında anlayamadığı bir tür orantısızlık olduğunu hissetti. Kendisinin kuru, kendini beğenmiş, içi boş sözleriyle bu iki yarattığı bir daha sarsmamak için saban izin boyunca büyük adımlarla Muazzam’dan uzaklaşmaya başladı.
9.1	U sarg‘ayib qolgan barglari duv to‘kilayotgan daraxtlar orasidan yurib borardi.	O sararıp solan yaprakları aniden dökülen, ağaçların arasında yürüyordu.
9.2	Quyosh allaqachon botgan, ufqda qizil shafaq yonardi.	Güneş çoktan batmıştı ve ufukta kıızıl bir şafak yanıyordu.
9.3	Oyoq ostida churkin novdalar qars-qurs sinar, bog‘da paxta va g‘ubor hidi anqirdi.	Ayaklarının altında dikenli saplar çatır çutur kırılıyor, bahçe pamuk ve toz kokuyordu.
9.4	Qushlor kechki nag‘malarini boshlagan, bugunga atalgan qo‘shiqlarini tezroq kuylab tugatishmoqchidek, tinmay chug‘urlashardi.	Kuşlar akşam namelerine başlıyor, sanki bugünün adlandırılan şarkılarını bir an önce söylemek ister gibi nefes gibi mırıldanıyorlardı.

9.5	Bir necha kun oldin behad baxtiyor bo'lgan joylarda u hozir o'zini kulgili tarzda baxtsiz deb his qilardi.	Birkaç gün önce son derece mutlu olduğu yerlerde o şimdi kendini gülünç derecede mutsuz hissediyordu.
9.6	Hali kuzning yarmi ham o'tmagan bo'lsa-da, bog' ichida va bog'da tutash maysazorda qarg'alar to'da-to'da bo'lib izg'ib yurishardi va har-har damda nimadandir cho'chishgandek talvasali qag'illab qo'yishardi.	Henüz sonbaharın yarısı olmamasına rağmen, bahçe içinde ve bitişiğindeki çimenlikte kargalar sürü halinde koşuşturuyor ve her solukta nedense ürperir gibi heyecanlı gaklamaları duyuluyordu.
9.7	Salohning yuragi birdan orqaga tortib ketdi, qarg'alar faqat qabristondagina shunday vahimali qag'illashadi.	Selah'ın kalbi bir anda geri çekildi, kargalar yalnızca mezarlıkta bu kadar korkunç bir şekilde gaklardı.
9.8	U qachonlardir kimningdir inoyati bilan ekilgan gujum daraxtining tagidan o'tar ekan, bo'yiniga nimadir chars etib tushdi va ko'ylagi ichiga sizib keta boshladi.	O her zamanki gibi birinin lütfuyla dikilen gürkaraağacının altında yürürken boynuna (yırılma sesiyle) bir şey düştü ve gömleğinin içine sızmaya başladı.
9.9	Shamsi Saloh tepaga qarab, shoxda tumshug'ini ko'tarib, o'ziga tikilib turgan qarg'ani ko'rdi.	Şemsi Selah başını kaldırıp baktığında, dalın üzerinde gagasını kaldıran bir karganın kendisine baktığını gördü.
9.10	Qarg'a "xo'sh, qalaysan, og'ayni?" deytoganday, ikki-uch	Karga "peki nasılsın, ahbap?" der gibi, iki üç kez gag gag deyip, öteye uçup gitti.

	marta qag‘-qag‘ etdi-yu, nariga uchib ketdi.	
9.11	Shamsi Saloh ro‘malchasini ham bir chetga uloqtirdi.	Şemsi Selah da mendilini bir kenara attı.
9.12	Maysazorga chiqaverishda qarg‘alar undan hurkib, chag‘illab osmonga ko‘tarilishdi va sal naridagi ochiq maydonga borib qo‘yishdi.	Çimenliĝe çıktığında kargalar ondan ürküp öterek gökyüzüne ve az ötedeki açık alana doğru uçtular.
9.13	Uzoqda zovur bo‘ylab uch-to‘rtta bola qishloq tomonga sigir haydab borardi, maysazordan zax va ko‘kat hidi kelardi.	Uzakta, ark boyunca üç dört çocuk köye doğru inekleri sürüyordu, çimenlerden rutubet ve ot kokusu geliyordu.
9.14	İchidan xo‘rsiniqqa o‘xshagan nimadir toshib kelar, lekin buning xo‘rsiniq ekanini ochiq e‘tirof etgisi kelmasdi.	İçinden ah çekmeye benzer bir ses geldi ama bunun bir iç çekiş olduğunu açıkça kabul etmek istemiyordu.
9.15	Ko‘ngli birdan muzlab qolganday, vujudi qaltirab ketdi; Muazzam haqidagi xayollari va orzulari qaygadir omonat qushlardek uchib ketgan, o‘rmini yana qandaydir tushuniksiz bo‘shliq egallagandi. U aylanib-aylanib to‘satdan Otaqulning chaylasi yonidan chiqib qoldi.	Kalbi birden donmuş gibi bedeni titredi, Muazzam’la ilgili düş ve hayalleri emanet kuşu gibi bir yerlere uçup gitti, yerini tekrar herhangi bir anlamsız boşluk ele geçirdi. O döndü dolaştı ve aniden Atakul’un çardağının yanından çıktı.
9.16	Uni tan olinmagan mag‘lublik bu yerlarga boshlab kelgandi.	Onu tanınmayan bir yenilgi buraya getirmişti.

9.17	U chayla oldida kuymalanayotgan Muazzamni ko'rdi-yu, birdan to'xtadi; oyoqlari noxush narsani sezganday bo'shasib qoldi, o'zini daraxt panasiga olib, beixtiyor uni kuzata boshladi.	O çardağın önünde aylaklık eden Muazzamı'ı gördü, aniden durdu, kötü bir şey hissetmiş gibi ayakları güçsüzleşip kaldı, kendini bir ağacın sığınağına attı, istemsizce onu izlemeye başladı.
9.18	Muazzam egilib qozon tagini uzoq pufladi, ko'zlari achishdi shekilli, o'rnidan turib, uqalay boshladi, so'ng atrofdan xas-xus va uch-to'rtta tezak yig'ib kelib qozon tagiga tikdi.	Muazzam eğilip tencerenin dibine uzun süre üfledi, gözleri acıdı galiba, yerinden kalktı, ufalamaya başladı, sonra çevreden çer çöp ve üç dört tezek toplayıp tencerenin dibine koydu.
9.19	Shamsi Salohga bu naqadar ayanchli bo'lib ko'rindi.	Şemsi Selah'a ne kadar da acınası göründü.
9.20	Muazzam tizzalab yana pufladi: bu marta qozonning tagi lov etib alanga oldi.	Muazzam diz çöktü tekrar üfledi. Bu kez kazanın dibi alev alıp yanmaya başladı.
9.21	Piyoz va boshqa masalliqlarni solib bo'lgach, Muazzam chayla atrofiga paqir bilan suv sepa boshladi, yog'och supaga to'shak soldi, keyin chaylaga kirib paqir ko'tarib chiqdi va qovun palagida arqonlab qo'yilgan sigir tomon ketdi.	Soğanları ve diğer malzemeleri koyduktan sonra Muazzam kovayla çardağın etrafına su serpmeye başladı, ahşap kilden yapılmış banka döşek yerleştirdi, ardından çardağa girip kovayla dışarı çıktı ve kavun sapına iple bağlanan ineğe doğru gitti.

9.22	Muazzam sigir sog‘atgan joydan Shamsi Salohgacha munis va dilgir bir ohang oqib keldi-yu, uni birdan larzaga soldi.	Muazzam‘ın ineği sağdığı yerden Şemsi Selah‘a dostça ve mahzun bir ses geliverdi, bu onu aniden sarstı.
9.23	U yana qo‘shiqni birinchi marta eshitgan holatiga qaytdi, ohang uning xayollarini tortqilab-tortqilab bolalik ko‘chalari tomon olib ketdi.	O yine şarkıyı ilk duyduğu zamana geri döndü, melodi onun düşlerini çekip çekip çocukluğunun sokaklarına doğru alıp gitti.
9.24	Muazzam qo‘shiq aytib, sigirni iydirdi, mahzun va allanechuk orzumand bir qo‘shiq kuylayotganidan ham va uning qo‘shig‘i daraxtzorga yashirilib o‘zini kuzatayotgan, san‘atni yuksak darajada tushunadigan va o‘zini shu qo‘shig‘i uchun chinakam saodat va shon-shavkat o‘lkasiga yetaklab bormoqchi bo‘lgan bir odamni yondirib, kul qilayotganidan ham bexabar edi.	Muazzam şarkı söyleyip, ineği sağıyor, hüznü ve tuhaf temennilerle şarkı söyleyişinden onun melodisini koruda saklanıp kendini gözlemleyen, sanatı üst düzeyde anlayan ve kendini bu şarkı için hakiki mutluluk ve ihtişam ülkesine götürmek isteyen bir insanı yakıp kül ettiğinin farkında bile değildi.
9.25	U shunchaki, ota-bolalari sigir sog‘ayotganda aytadigan va unga ham shunday deb o‘rgatishgan qo‘shiqni xuddi ota-bolalari o‘rgatgandek aytdi va bu yerda hech qanday g‘ayritabiiy narsani ko‘rmas, zero, bu uning har kungi qo‘shig‘i edi.	O şöyle ki baba dedelerinin inekleri sağarken söylediği ve kendisine de aynısını yapması öğretilen şarkıyı tıpkı baba dedelerinin öğrettiği gibi söyler ve bunda olağandışı hiçbir şey görmez, zira bu onun her gün söylediği şarkı idi.

9.26	Shamol uning qo‘shig‘ini goh yuziga tarsaki tushirganday Shamsi Salohning quloqlariga olib kelib urar, goh bu azaliy va muqaddas ohanglarni unga bergisi kelmayotgandek, shudgorlab tashlangan jo‘xorizor uzra uzoq-uzoqlarga olib qochib ketardi.	Rüzgâr, onun şarkısını bazen yüzüne tokat vurur gibi Şemsi Selah’ın kulaklarına değdiriyor bazen de bu kadim ve kutsal melodileri ona vermek istemiyormuş gibi sürülmüş mısır tarlasında uzaklara alıp gidiyordu.
9.27	Cho‘qayotgan tun, qizargan shafaq, churalay aytib, sigir sog‘ayotgan suluv ayol, dala uzra yugurib yurgan kuzgi shabada... bular hammasi naqadar uyg‘un, naqadar go‘zal va betakror ediki, Shamsi Saloh o‘zini bu narsalarga yot, begona ekanini his qildi.	Çöken gece, kızaran şafak, inek sağan güzel kadın, tarla üzerinde koşturan sonbahar esintisi. Bunların hepsi o kadar uyumlu, o kadar güzel ve eşsizdi ki Şemsi Selah kendisinin bu şeylere yabancı olduğunu hissetti.
9.28	Uning ko‘nglida ishtiyoq, muhiblik, hayrat darchalari ochilib ketgan, biroq bu manzaralar unga omonat edi; bu kuy, bu qo‘shiq, bu manzara uniki emas edi.	Onun yüreğinde arzu, tutkunluk, hayret pencereleri açılmıştı ama bu sahneler ona bir emanetti, bu ezgi, bu şarkı, bu manzara onun değil idi.
9.29	Shamsi Salohning oyoqlari tagida chigirtkalar chirillay boshladi.	Şemsi Selah’ın ayakları altında çekirgeler cıvıdamaya başladı.
9.30	Dala uzra tunning xira pardasi tortildi: Muazzam qozon boshiga	Tarlanın üzerine gecenin donuk perdesi çekilmişti. Muazzam kazan

	kelib, ovqat tuzini qo'rgach, yelkasida bir bog' o't ko'tarib kelayotgan Otaqulni qorib, choyidishga suv soldi-da, ichkaridan sochiq olib chiqdi.	başına gelip yemeğin tuzunu koyduktan sonra, omzunda bir demet otla gelen Atakul'u görünce çay tabağına su döktü ve içeriden bir havlu alıp çıktı.
9.31	Otaqul o'tni chayla orqasiga tashlab, ust-boshini qoqdi, so'ng do'ppisini supaga qo'yib, yarim yalang'och yechindi va Muazzam qoyib turgan suvga pishqirib yuvina boshladi.	Atakul, otunu çardağın arkasına bırakıp, üstünü astı, sonra takkesini bankın üzerine koydu, yarı çıplak soyundu ve Muazzam'ın bıraktığı suda yıkanmaya başladı.
9.32	Muazzam har doim tegajoqlik qilib, suvni uning orqasiga qoyib yuborar, o'zi nari qochib qolardi.	Muazzam her daim muziplik yapar, suyu onun arkasına koyar, kendisi öteye kaçardı.
9.33	Otaqul qo'llari bilan po'pisa qilar va uni ushlab olmoqchidek qulochlarini keng ochar, Muazzam esa suv sepib o'zini himoya qilardi.	Atakul elleriyle tehdit eder ve sanki onu yakalamak istemiş gibi kollarını genişçe açar, Muazzam ise su serperek kendini korurdu.
9.34	Bu manzaralar Shamsi Salohga qanchalik og'ir uning tasavvuriga qanchalik zid bo'lmasin, allanechuk tabiiy, sodda va go'zal edi, u bu manzarani oxirigacha kuzatishga o'zida kuch topolmadi; ichidagi xo'rsiniq porillab toshib kela boshladi: bo'g'zi acishdi, ko'ksini nimadir tilimlab o'tdi.	Bu sahneler Şemsi Selah için ne kadar zor, onun görüşüne ne kadar aykırı olsa da hepsi doğal, sade ve güzel idi, o bu sahneyi sonuna kadar izleyecek gücü kendinde bulamadı, içindeki ah çekiş taşmaya başladı. Boğazı düğümlendi, göğsünü bir şey kesti sanki.

9.35	“Siz bu halqni bilmaysiz.	"Siz bu insanlari bilmiyorsunuz.
9.36	U sizning homiyligingizga muhtoj emas.	O sizin himayenize muhtaç değil.
9.37	U sizning muruvvatingizsiz ham buyukdir”, deb takrorladi ichida.	O sizin merhametinizden de büyüktür," deyip tekrarladı içinden.
9.38	Shunda birdan Otaqulning dag‘al, qo‘pol, yirik qo‘llari ko‘z oldiga keldi-yu, oppoq, kichkina, mayin qo‘llarini uyalib cho‘ntagiga yashirdi.	Sonra birdenbire Atakul’un kaba, sert, iri elleri gözlerinin önüne geldi, bembeyaz, küçücük, yumuşak ellerini utanç içinde cebine sakladı.
9.39	“Siz bu xalqni bilmaysiz”, takrorladi ichida yana.	"Siz bu halkı bilmiyorsunuz", diye tekrarladı içinden yine.
9.40	U iziga burilarkan, Muazzamning quvnoq va jarangdor kulgusini eshitib, seskanib tushdi; bu kulguga dosh berolmay butun vujudi jaranglab sinib parcha-parcha bo‘lib ketganga o‘xshadi; bu kulgu g‘olib va baxtiyor edi; o‘zining tabiyiligi va samimiyligi bilan Shamsi Salohni batamom tor-mor qilib tashlagandi.	O arkasına döndüğünde Muazzam'ın neşeli ve gürültülü kahkahasını duyup ürperdi, bu kahkahaya dayanamayan bütün vücudu çınlayarak parçalara ayrılmış gibiydi, bu gülüş zafer ve mutluluk doluydu, kendi doğallığı ve samimiyetiyle Şemsi Selah'ı tamamen yenilgiye uğratıyordu.
9.41	U bu kulguni boshqa eshitmaslik uchun sharpaday o‘rmalab kirgan daraxtzor ichidagi yolg‘izoyoq yo‘lak boylab yurib ketdi.	O bu kahkahayı bir daha duymamak için gölge gibi kıvrılarak korunun içindeki tek şeritte yol boyunca yürüdü.

9.42	“Muazzam, men sening sodda qalbingning tepishlarini, sening xayol va orzularingni irkit bo‘yoqlarimda aks ettira oldimmi, bilmayman, men chizgan suratga qarab, seni biron kishi sevib qolarmikin va seni men his etganchalik tushunarmikan, buni ham bilmayman, men faqat senga shuni ayta olamanki, kech kun kunlarining brida, mezonlar sening tuyg‘ularing kabi to‘zg‘ib uchgan kunda seni qamish chayla oldida uchratgan edim va seni — mening to‘pori, sodda, erka g‘ururimni poytaxtlik mashhur shoirning shirinsuxan va ulug‘vor kalomlariga almashmadim, almasha olmadim, seni yig‘latdimu, seni uning oldida bir necha soniya gangitib qo‘ydimu lekin u jimjimaga seni almashmadim, mening nomusim ham, mening orim ham shunda, mening g‘ururim ham, mening faxrim ham shunda.	"Muazzam, ben senin basit kalbinin atışlarını, senin düş ve arzularını kirli boyalarımaya yansıtabildim mi, bilmiyorum, ben çizdiğim resme bakıp, sana birisi âşık olup seni benim kadar anlayabilir mi, bunu da bilmiyorum, ben ancak sana şunu söyleyebilirim, sonbaharın son günlerinden birinde, tüylerin senin duyguların gibi uçtuğu günde kamış çardağın önünde karşılaştım seninle ve ben basit, erkeksi gururumu, başkentin ünlü şairinin tatlı ve şanlı sözleriyle takas etmedim, etmeye kalkmadım, seni ağlattım, onun önünde birkaç saniye aklını karıştırdım ama o sessizliğe seni değişmedim, benim namusum da arım da budur, benim gururum da gurur duyduğum da budur.
9.43	Mana endi sen bilan abadiy xayrlasish vaqti keldi, seni qanchalik sevmayin, sening noming menga qanchalik saodat	İşte şimdi seninle sonsuza dek veda etme zamanı geldi, seni ne kadar sevsem de senin adın bana ne kadar mutluluk verse de ben bir sonbahar

	baxsh etmasin, men ham kech kuz oqshomining birida seni shu paxtazor qo‘yniga tashlab ketishga majburman, chunki men ham senga, sening qo‘shiqlaringga munosib emasman va bizning qalbimiz abadiy daydilikka va sarsonu sargardonlikka mustahiqdir.	gecesi akşamın birinde seni şu pamuk tarlasının koynunda bırakmak zorundayım, çünkü ben de sana, senin şarkılarına layık değilim ve bizim kalbimiz sonsuz bir derbederliğe ve başboşluğa layıktır.
9.44	Biz sening qalbingni tushunolmadik, sening inson va baxt haqidagi orzularingni anglay olmadik, biz sening ota-bolalaringdan meros qolgan tushunchalaringga o‘zimizning balandparvoz tushunchalarimizni tiqishtirdik, senga azob berdik.	Biz senin kalbini anlayamadık, senin insana ve mutluluğa dair fikirlerini anlayamadık, biz senin baba dedelerinden miras kalan düşüncelerine kendi gösterişli fikirlerimizi sıkıştırdık, sana acı çektirdik.
9.45	Biz oddiygina haqiqatni — bog‘ ko‘rkam va so‘lim bo‘lishi uchun undagi qandaydir daraxtni emas, butun bog‘ni o‘zgartish kerakligini juda kech tushundik.	Biz basit gerçeği, bahçenin görkemli ve güzel olması için içindeki herhangi bir ağacın değil, bahçenin tamamının değiştirilmesi gerektiğini çok geç anladık.
9.46	Senga ozordan boshqa hech narsa bermagan va berolmaydigan meni va ul mashhur shoirni boshqa eslama...”	Sana azardan başka bir şey vermeyen ve veremeyen beni ve o ünlü şairi hatırlama."

SONUÇ

Çalışmamız Nazar İşankul'un Anne şarkısı "Momoqo'shiq" adlı eserinin Kiril harfli örneği temel alınarak hazırlanmıştır. Metni Özbek Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktardık. Buradan hareket ile incelememizde aşağıdaki sonuçlara ulaştık:

1. Metnimizde Özbek Türkçesinde yer alan yapım ekleri ile Türkiye Türkçesinde yer alan yapım eklerinin birçoğunun fonetik farklılıklar dışında ortak olduğu görölmektedir. Türkiye Türkçesinde ekler düzlük yuvarlaklık uyumuna girerken Özbek Türkçesinde genellikle tek şekilli kullanılmaktadır. Metnimizde mevcut sözcüklerden şunları örnek verebiliriz: "Beozor+gina "zararsızca" 2/1, be+chora "zavallı" 8/31, savod+siz "eğitimsiz" 1/72" gibi.

2. İncelenen metinde yirmi altı tane isimden isim yapım eki bulunmuştur. Bu ekler arasında "ba+, be+, +ov, +zor, +cha, +xona" gibi ekler de yer almaktadır. Metnimizde kullanımına uygun olarak şunları örnek verebiliriz: "Ombor+xona "depo" 1/2, hadik+sira- "irkilmek" 1/4, aksin+cha "aksine" 5/108" gibi.

3. İncelenen metinde yedi tane isimden fiil yapım eki bulunmuştur. Ortak bazı ekler şunlardır: "+la, +lan, +lash" gibi. Metnimizden mevcut sözcüklerden şunları örnek verebiliriz: "zahar+la- "zehirlenmek" 1/101, hayajon+lan- "heyecanlanmak" 1/138, uy+lan- "evlenmek" 1/13, qiq+irla- "kıkırdamak" 1/40, sir+qir- "sızlamak" 4/77" gibi.

4. İncelenen metinde dokuz tane fiilden isim yapım eki bulunmuştur. Bu ekler arasında "-(i)m, -(u)m, -(n)ch, -gich, -kich, -moq" gibi ekler de yer almaktadır. Fiilden isim yapım eklerinden hem Özbek Türkçesinde hem de Türkiye Türkçesinde ortak olan bazı eklere metnimizdeki mevcut örneklerden şunları verebiliriz: "Uy(i)-qu "uyku" 6/79, buyu-k "büyük" 8/51, isho-(n)ch "inanç" 4/63, bil-im "bilim" 3/3, yuri-sh "yürüyüş" 1/43" gibi.

5. İncelenen metinde yedi tane fiilden fiil yapım eki bulunmuştur. Bu ekler arasında "-(i)msira-, -ar-, -ir-, -sh-" gibi ekler de mevcuttur. Mevcut örneklerden şunları örnek olarak verebiliriz: "Sep-il- "sepilmek" 1/19, o'rgan-(i)sh- "öğrenmek" 1/12, kir-it- "sokmak, girdirmek" 8/120, uch-ir- "uçurmak" 7/9" gibi.

6.İyelik ekleri birkaç fonetik farklılıkla her iki lehçede de aynıdır. Metnimizde oldukça fazla örneğine rastlanmaktadır: “yurag+im “kalbim” 1/36, sizning qo‘shig‘+ingiz “sizin şarkınız” 4/28, ayollar+imiz “kadınlarımız” 5/79” gibi.

7.İsimlerde soru eki olan “mi” Türkiye Türkçesinde ayrı yazılırken Özbek Türkçesinde bitişik yazılır ve tek şekillidir. Metnimizde kullanımına uygun olarak şu örneği verebiliriz: “E, ha, kelinni aytyapsizmi? (E, evet, gelini mi kastediyorsunuz?) 1/152” gibi.

8.İsim çekim eklerinden çokluk eki Türkiye Türkçesinden farklı olarak tek şekillidir. Metnimizde fazlaca bulunan bu ek ile ilgili örneklerden birkaçı: “juvon+lar “genç kadınlar” 3/25 , etak+lar “etekler” 3/25, daraxt+lar “ağaçlar” 4/32, chechak+lar “çiçekler” 4/88, qomat+lar “endamlar” 8/4” gibi.

9.Özbek Türkçesinde, ek-fiilinin şart çekiminin olumsuzu dışında diğer tüm ek-fiil zamanlarında “emas” olumsuzluk edatı kullanılmaktadır. Metnimizden yola çıkarak şu örneği verebiliriz: “Paxtasi ham yomon emas. (Pamuk da fena değil.) 1/48” gibi.

10.Özbek Türkçesinde, isimlerde bildirmenin şartı bo‘l- (ol-) fiiliyle yapılır. Metnimizden mevcut sözcüklerden örnek olarak şunu verebiliriz: “Vaqtingiz bo‘lsa, xonaga kirsak. (Vaktiniz varsa odaya girsek.) 5/25” gibi.

11.Sıra sayı sıfatlarında rakamların yanına Türkiye Türkçesinde nokta koyulurken Özbek Türkçesinde kısa çizgi konulur. İki lehçede de “+inci” şeklinde okunur. Metnimizde kullanımına uygun olarak şu örneği verebiliriz: “Shamsi Salohning otgan birinchi o‘qi nishonga tekkan edi. (Şemsi Selah'ın ilk atışı hedefi vurdu.) 3/40” gibi.

12.Türkiye Türkçesinde üleştirme sayı sıfatında “+Ar, “+şAr” ekiyle oluşturulurken Özbek Türkçesinde “+tadan” ekiyle oluşturulur. Fakat metnimizde örneği bulunmamaktadır.

13.Özbek Türkçesinde yinelenen kelimeler arasına kısa çizgi konur. Metnimizdeki örneklerden şunları verebiliriz: “Katta-katta qadamlar bilan (büyük büyük adımlar ile) 8/124”, “o‘ylab-o‘ylab (düşüne düşün) 8/113” gibi.

14.Özbek Türkçesinde hareketin yapılışıyla ilgili ihtimali ortaya koymak için öğrenilen geçmiş zaman eki olan “-gan” dan sonra “-dir” eki eklenir. İncelenen metinde ise örneği şu şekildedir: “Kim biladi, balki shundaydir, balki shu juvon baribir bir kuni

qo‘limga tushadi degan o‘jar bir ishonch qaytarib qolgandir. (Kim bilir, belki öyledir, belki de bu gencin kayıtsız bir gün benim elime düşeceğine dair inatla direnen bir inancım vardır.) 4/63” gibi.

15.Özbek Türkçesinde istek kipinin çekimi ise “-moqchi” eki ile yapılır. İncelenen metinde ise örneği şu şekildedir: “Biz unga yordam bermoqchimiz. (Biz ona yardım etmek istiyoruz.) 5/44” gibi.

16.Türkiye Türkçesinde “kendi” sözcüğüyle karşılık bulan dönüşlülük zamiri Özbek Türkçesinde “o‘z” sözcüğü ile karşılanır. İncelenen metinde örneği ise şu şekildedir: “Nahotki siz ham bu ayanchli turmushga o‘zingizni o‘z xohishingiz bilan bog‘lab bersangiz. (Neden siz bu sefil evliliğe kendi hür iradenizle bağlanıyorsunuz.) 8/50” gibi.

17.Benzerlik hâli Türkiye Türkçesinde “gibi” edatıyla karşılanırken Özbek Türkçesinde “+day, +dek” edatları ile karşılanmaktadır. Metnimizde geçen mevcut örnekler ise şu şekildedir: “Siyohdon+day “mürekkep kabı gibi” 2/27, yuzlaridagi hayrat+dek “yüzlerindeki şaşkınlık gibi” 1/6, toj+day “taç gibi” 1/13” gibi.

18.Türkiye Türkçesinde karşılığı “ile” olan vasıta hâli eki Özbek Türkçesinde “bilan” edatıyla karşılanmaktadır. Metnimizde geçen mevcut örneklerden biri ise şu şekildedir: “Chayla bilan daraxtzor oralig‘i.” (Çardak ile koru arası.) 1/81” gibi.

19.İşaret sıfatları her iki lehçede de aynı sözcüklerle karşılanırken (bu, shu, u), özbek türkçesinde bu sıfatların “o‘sha, ana, mana” sözcükleri ile karşılandığı metnimizdeki örneklerden tespit edilmiştir: “Kiring, mana, o‘zingiz tanlab oling.” (Girin, işte burada, kendiniz seçin.) 3/42” gibi.

KAYNAKÇA

- Abdurahmonov, G. A. (1966). *Hozirgi o'zbek adabiy tili I (fonetika, leksikologiya, morfologiya)*. Toshkent: Fan nashriyoti.
- Abdurahmonov, X. A. (1992). *O'zbek tilinin amaliy grammatikasi*. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
- Arçın, S. M. (2021). *Çağdaş Sibirya Türk Lehçelerinde Zamirler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Askarova, M. Y. (2006). *O'zbek tili praktikumi*. Toshkent: Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika universiteti.
- Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin Grameri*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Begmetov, Z. M. (2006). *o'zbek tilining izohli lug'ati*. Toshkent: ozbekistan respublikasi fanlar akademiyasi alisher navoiy nomidagi til va adabiyot instituti.
- Coşkun, M. V. (2017). *Özbek Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- Ermatova, D. (2014). *Özbek Türklerine Türkiye Türkçesi Öğretiminde Ek-Fiil Birleşik ve Katmerli Zaman Çekimleri, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eshonqul, N. (2008). *Momoqo'shiq (qissa)*. Toshkent: "Sharq" nashriyot-matbaa aktsiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati.
- Gülsevin, G. (1997). "Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine". (s. 214-224). İstanbul: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten.
- Kamol, F. (1957). *Hozirgi zamon o'zbek tili (leksikologiya, fonetika, grafika va orfografiya, morfologiya)*. Toshkent: Fanlar akademiyasi nashriyoti.
- Karaağaç, G. (2021). *Çağatıyca El Kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kollektif. (1975). *O'zbek tili grammatikasi I (morfologiya)*. Toshkent: Fan nashriyoti.

- Korkmaz, Z. (2022). *Türkiye Türkçesi Grameri ve Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mirtojiyev, M. (1992). *Hozirgi o'zbek tili*. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
- Muhamedova, D. N. (2014). *Hozirgi o'zbek tili*. Toshkent: O'zbekistan respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
- Niyozmatov, A. (2020). "Nazar Eshonqulning "Momoqo'shiq" qissasi badiiy talqini". *Oriental Art and Culture Scientific Methodical Journal* (3), 71-75.
- Öztürk, U. (2019). *Nazar İşankul'un Seçilmiş Hikâyelerinde Dil ve Üslup İncelemesi*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sapayev, Q. (2009). *Hozirgi o'zbek tili (morfemika, so'z yasalishi va morfologiya)*. Toshkent: Nizomiy nomidagi toshkent davlat universiteti.
- Şahin, H. (2000-2001). "Kutadgu Biligde Tasviri Fiiller". *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 95,102.
- TDK. (2023). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tekin, T. (2003). *Türk Dilleri*. İstanbul: Yıldız Yayınları.
- Tojialiyev, D. (2004-2000, Nisan 4). *O'zbek adabiy tili*. Mart 12, 2024 tarihinde ziyouz.com kutubxonasi: <https://www.ziyouz.com/> adresinden alındı
- Tolkun, S. (1994). *Özbek Türkçesinin Leksikolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uçar, F. M. (2011). *Çağatay Türkçesinde Sınırlama Hali*. TÜBAR-XXIX.
- Üşenmez, E. B. (2016). *Özbekçe-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Türk Dünyası Vakfı.
- Yıldırım, H. (2020). *Özbek Türkçesi*. Ankara: Delta Kültür Yayınevi.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ayşenur KAPLAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Van / 29.10.1994
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Rusça
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	aysenur.kaplan@atauni.edu.tr
Tarih	26.07.2024